

23.11.2010

2010 жылы 7 апрель окуясында каза болгон баатырлардын жаркын элесине арналат.

Ата Конуш

Айлананы боз туман каптап, күндүн көзү көрүнбөй, жамгыр себелеп жатты. Айылдын четинде жолдун бетиндеги көрүстөн тарапта бир караан кичинекей эстелик таштын маңдайында катып калган сымал олтурду. Бул караан жашы кырк бештерди чамалап калган Айжамалдын карааны эле.

Өнү өчүп бараткан эски жоолугунун астынан саамай чачтары куудай болуп мезгилинен эрте агарган, көзүнүн алдын, беттерин бырыш баскан, чүкөдөй болуп бүрүшүп отурган бул аялды көргөндөр 45 жашта деп айтпастыр.

Ал калтыраган арык колдору менен эстелик бетиндеги жазууну кудум наристе баланы кирипкендей болуп эң бир аяр, эң бир кылдат сылагылап жатты. Эстелик бетинде болсо: “**Азат уулу Эгемен**

31 август 1991ж.

7 апрель 2010ж.” – деген жазуулар бастырылган эле.

Ушул тапта Айжамал денени ичиркенткен жаздын суугун дагы, себелеп төгүп жаткан жамгырды да сезбестен, эриндери алсыз ачылып өз алдынча бир нерселерди айтып күбүрөнгөндөй болду. Ким билет, ушул тапта бозоргон боз бейиттин жанында туруп, жандай көргөн уулунун кайсы кыял-жоругун эстеп жатты болду экен?

Көзүнөн аккан тамчы жаштар жаандын майда тамчыларына аралаш жерге сиңип жок болуп жатты. Он гүлүнүн бири ачыла электе ок жеп, ойрон болгон уулу Эгемендин жаркылдаган элеси көз алдына тартылып, эненин оюу алда-кайда чабыттап, өткөн өмүрү көз алдына тартылды.

Райондун борборундагы аянтка эл жык толуп, көчөлөр кызыл-тазыл желектер менен кооздолуп, шандуу ыр-күүлөр чыгып, чоң майрамдык салтанат өтүп жатты. Жайдын акыркы күнү болсо да күн мемиреп тийип аянттагы элге мээрим төгүп жаткандай сезилет. Колуна гүл көтөргөн окуучулар, жарашыктуу кийинген улан-кыздар, ак элечек кийген апалар, ак калпакчан аталар бул майрамдын көркүнө көрк кошуп тургансыйт. Баардыгынын жүзүндө кубаныч, бул күндөн алар көп жакшылыктарды күтүп жаткансыйт. Ушул калың элдин ичинде ай-күнүнө жетип турган кош бойлуу Айжамал жубайы Азат экөө да бар эле.

Ооба, ошол күнү Айжамалдан өткөн бактылуу киши болбогондур. “Дүйнөдөгү эң сулуу аял – бул кош бойлуу аял,” – деп бекеринен айтылбаса керек. Көкүрөктүн астынан ылдый кенен кылып тигилген кочкул кызыл көйнөгү ансыз да жарлуу Айжамалдын келбетине жарашып, көргөн жанды суктандырып турду.

- Айжамал, карасаң биздин наристебиз жарык дүйнөгө чыгам деп жатабы, ичинден төмпөйүп билинип атат. Кабатырланып, өзүнө жалооруй тиктеп турган Азаттын үнүн угуп, ичинен бүлк- бүлк этип кыймылдап аткан наристенин демин сезип Айжамал күйөсүнө эркелей үн катты:

- А эгерде мен бүгүн төрөп калсам, атын “Майрамбек” же “Майрамкүл” коёбузбу?

Азат бир саамга ойлоно түштү.

- Жок, “Майрамбек” же “Майрамкүл” дегидей бул жөн эле майрам эмес, өзгөчө майрам, элибиздин эгемендүүлүгүнүн майрамы болуп атпайбы. Ошон үчүн, эгер эркек төрөсөң “Эгемен”, кыз төрөсөң “Эркинай” коёлу.

- Эгемен дейсиңби?

Айжамалга биринчи бул ат өөн угулуп каткырып жиберди да кайра күлкүсүн тык токтотту.

- Чын эле жакшы ат болчудай. Андан көрө аман-эсен төрөсөм экен.

Ал күнү экөө аянтта майрамдык салтанатты көрүп, көпкө колтукташкан бойдон басып жүрүштү.

Күндүн нурлары кызарып батып, уясына жашынаар мезгилде чындап эле Айжамалдын толгоосу башталып, ошол күнү алар уулдуу болушту.

- Мамашалар, балдарыңарды эмизгиле, - деген үндөн Айжамал ойгонуп кетти. Маңдайында бала көтөргөн ак халатчан сүйкүмдүү кыз күлүп турган экен. Кичинекей ымыркайды колуна алып жатып, тулку-бою көлкүлдөп эрип жаткандай болуп, алгачкы жолу энелик мээримди, энелик сезимди туйду. Кызыл эт наристесинин жытын жыттап, бооруна кысып –

- Кичинекей Эгеменим, менин! Элдик уул болсоң экен деп жаш эне жалбарып жатты баласына. “Карасаң, кабагы, кашы, мурду да кырдачынан келип как эле Азаттын өзүнө окшош болчудай,” – деп Айжамал ичинен ыраазы болуп, уулунун кебетесин күйөсүнө окшоштуруп, аман-эсен эки колун бооруна алганына жетине албай сүйүнүп жатты.

Арадан бир жума өттү. Кайнежеси Бермет менен Азат экөө келип Айжамалды төрөт үйүнөн чыгарып келишти.

- Кана, уулумду эми жакындан көрөйүнчү, терезеден эле көрүп кетип аттым эле – деп баланы көргөнчө шашты Азат. Түшүрүп жиберчүдөй болуп, бек кучактап, бир баласын карап, бир ушул баланы тогуз ай көтөрүп толгонуп жүрүп төрөп берген жубайына карап, көңүлү куунак болуп, маңдайы жарыла кубанганын жашыра албады.

- Ушу сенин ушинтип уулдуу болгонунду көрбөй, же үйлөнгөнүңдү көрбөй апам менен атам биринин артынан бири кете бербедиби. Ушундай жакшылыкты көрүп, бапырап жентек берип маңдайыбызда отурса эмне? Небересин колуна алып, өздөрү ат коюп, эмне деген кубанычка батат эле? Жок дегенде экөөнүн бирөө болсочу?

Бермет өксүп ыйлап жиберди. Азат эжесин кучактап, бооруна кысты.

- Ыйлабачы эже, экөөбүз ыйлап бүттүк го. Мындан аркы жашообузда жакшылык болсунчу деп тилейличи. Андан көрө, кошуна-колондорду чакырып, Меккеге барып келген Акмат ажыга азан чакыртып атын койдуралы. Кандай дейсиң? Менин таянарым жалгыз өзүңсүң, анан сен минтип бырылдап ыйласаң эмне болот?

- Бир чети кубанып, бир чети эркек кеттим окшойт. Мен конок камын көрөйүн. Ыйлагандан пайда жок, – деп чыйрала түштү Бермет.

Арыдан-бери мурдатан алып койгон азык-түлүктөрүн алып чыгып, ак дасторконду жайып, бат эле дасторкондун үстү дүр-дүйүмгө толуп чыкты. Келген эл, анын ичинде Акмат ажы балага батасын берди:

- Негизи мусулманчылыкта балага жети күнгө чейин азан чакырылып ат койулат, бүгүн туура эле жети күн болуптур, “жетинин бири кыдыр” дейт, ушул келген элдин батасы тийип, Эгемен элдик уул болсун.

Ыймандуу, намыскөй, ата-энесине кайрымдуу бала болсун. Оомин!

Баары жапырт алакан жайып, балага ак тилек каалоолорун айтып келген коноктор да тарады.

Күндөр-күнгө алмашылып, убакыт учкан куштай зымырап өтүп жатты. Баланы оорутпай чоңойтсом экен, мынакей үн чыгарып күлүп калды, мына эми отуруп калды, “кас” туруп калды, деп бала менен ушаланып жүрүп Айжамал бир жылдын кандай болуп өтүп кеткенин да сезбеди.

- Айжамал, батыраак келчи! – деп кыйкырган Азаттын үнүн угуп Айжамал жасап жаткан тамагын таштай салып, күйөөсү телевизор көрүп отурган бөлмөгө кирсе, уулу Эгемен өз алдынча акырын там-туң этип кадам шилтеп аткан экен. Ага удаалаш эле телевизордон да диктор: - “Биздин мамлекетибиз бүгүн Эгемендүүлүгүнүн бир жылдыгын салтанаттуу майрамдап, бир жашка толгон баладай кас-кас туруп, эртеңки келечекке ишенимдүү кадам таштайт деген ишеничтебиз!” – деген сөздөрдү айтып Кыргыз элин майрамы менен куттуктап жатты.

Беш –алты кадам шилтеп анан жыгылчудай болуп бойун токтотуп туруп калган Эгеменди Азат көтөрө калды да: “Айжамал, тамагын быштыбы? Балам экөөбүздүн курсагыбыз ачты, сен бүгүн бизге деги тамак бересиңби?” – деп тамашалады.

- Уулубуз бирге чыгып атса, анын үстүнө бүгүн майрам күнү болсо, мен деле кантейин, өзгөчө дасторкон даярдасам деген эле аракет да, – деп Айжамал күйөөсүнө күлүмсүрөй карады.

- Оо, кудай буйурса, Эгеменибиз бүгүн кадам шилтеди, билинбей эле бир жыл өттү, анан билинбей эле чоңойуп мектепке барат, анан аскерге барып, чоң жигит болот, анан кыздырдын баары биздин Эгемендин артынан чуркашат го, сен менин артыман чуркагандай болуп? – Азат аялына тийише сүйлөдү.

- Ооба, сен чуркабай элеби?!

Экөө бир-бирин тамашалашып күлүп жатышып кошунасы Жыпардын кирип келгенин да байкашкан жок.

- Аа ий, ай качан көрсөм эле каткырып күлүп, бир-биринди жаны көргөндөй болуп аябай эле ынаксыңар да. “Казан-аяк деле кагышат” дейт, деги экөөнөр кээде үй-бүлөчө урушкан күнүңөр болобу.

- Келиңиз, келиңиз. Жыпар эже майрамыңыз менен! Ырас келбединизби, менин да тамагым даяр болуп калды, чогуу биз менен тамактанып кетиңиз. Келдибек байке үйдөбү, чакырып келе коёюн, – деп Айжамал тура жөнөдү.

- Келдибек кара жерге кирсин, таң атпай эле мас болуп алган, жатат үйдө. Эртеден бери чатак салып атып, аны эптеп араң уктаттык. Анан кичине алакыйынчы деп силер жакка бастым.

Жыпар өз арманын айтып, албууттана сүйлөп жатты. Дасторкон үстүндө отуруп, ал Азат менен Айжамалдын ынтымактуу жашап жатканына сыртынан билгизбеген менен ичинен көз артып турду.

“Карасаң, мунун күйөөсү ичимдикти оозуна албайт, ата-энесинен калган бирин-экин малды улаштырып, көбөйткөндүн аракетин жасап атат. Чоң окууну бүтпөсө да устачылык кылганды билет. Айжамал да өз оокатына тың, үй-жайын таза кармап, маңдайы жарык келин. Түшкө чейин эле майрамдык дасторкон жасап жиберген тура,” – деген ойлор келип жатты да, эсине бир нерсе келе калгандай болуп: “Ии баса, 31-август силердин уулдун да туулган күнү эмес беле. Эсине жара чыккырдыкы десе, таптакыр унутуп койуптурмун. Кичинекей болсо да оюнчук көтөрүп келсем жакшы болбойт беле,” – деп Жыпар өзүн ыңгайсыз сезип кетти.

- Эчтеке эмес, эже, бүгүн туулган күнүн өзүбүзчө эле белгилейли деп чечтик. Бүгүн уулубуз туура бирге чыгып атат. Кудай буйурса бир жумадан кийин 7-сентябрда тушоо той берсекпи деп атабыз. Төрөлгөндө да аты азан чакырылып, 7-сентябрда койулган. “7” деген сан биздин балабыз үчүн бактылуу сан болсун деп, кичине төлгө кылып атабыз. Биротоло тушоо тойдо эле алып бериңиз оюнчукту, – деп Азат астында отурган Эгемендин бетинен өөп жетине албай турду. Быйтыйган колдору менен атасынын мурутун сылап ойноп отурган бир жашар баланы 18 жылдан кийин, апрелдин жетисинде бул өмүр менен кош айтышат деп анда эч кимдин оюна келбегендир. “7” деген сан Эгемен үчүн каргашалуу сан болуп калаарын анда ким ойлоптур.

“Той болоор, тойдун эртеси да болоор” дегендей Азат менен Айжамал ата-бабадан келеаткан жөрөлгөнү жасап уулунун тушоосун кесип өздөрүнүн жакын –санаалаштарына кичинекей той беришти. “Жетим өз киндигин өзү кесет” деген сөздүн да чындыгы бардай, Азат менен Айжамал экөөндө тең экөөнү колдон-буттан алып колдоп кетчү төркүн да тууган да жок. Азаттын эжеси Бермет бар болгону менен көп деле инисине каралаша албайт. Анткени күйөөсү Темир кара мүртөс, мерезирээк адам, кабагы ачылып көп киши менен сүйлөшө бербейт. Өздөрү элдин алды болуп жакшы турушса дагы, дүйнөнү көрүнө ала кетчүдөй болуп, акчанын кулу болуп калгандай. Күйөөсүнүн сырын түшүнгөн Бермет деле анын оюу менен болуп, баарына моюн сунган. Же мени көтөрө турган ата-энем болбосо, жалгыз иним Азаттын колуна эмне келет эле, “таш түшкөн жеринде оор” дейби, айтор өзүнүн оюн деле күйөөсүнө ачык айта албайт.

Ал эми Айжамалдын каранган-карманган жалгыз таэнеси Азат менен Айжамал баш кошкондон кийин эле көп узабай каза болгон. Айжамал өзүнүн апасын сүрөттөн гана көргөн, таэнесинин айтканы боюнча апасы Чүй тарапка турмушка чыккан экен. Биринчи Айжамалды төрөп, андан кийин удаа эле экинчи жылы да бойунда болуп, төрөтү катуу болуп, “аялдын бир ажалы төрөттөн” деп айтылгандай, төрөттөн көз жумуптур. Төрөгөн уул баласы да чарчап калган экен. Айчолпондой кызынан ажыраган таэнеси “кичинекей Айжамалды мен эле багып чоңойтойун” деген оюн айтса күйө баласы деле каршы болбоптур. “Башында ай сайын каттап, келип-кетип турчу, андан кийин эле такыр дайыны билинбей кетти,” – деп таэнеси эскерип калчу эле. Аны укканда Айжамал “ушул күнгө чейин кызым бар эле” деп бир эскерип келип койбогонуна атасына ичинен таарынып калчу. Таэнесинин көзү өткөндөн кийин таякелери деле көп катышпай калышты. “Мени жарык дүйнөгө жараткан атам мен жөнүндө кабар алгысы келбегенден кийин, таякелериме эмнеге таарынат элем. Ар кимдин өз жашоосу өзүнчө өтө берет тура. Андан көрө күйөөм менен ынтымактуу жашап, очор-бачар болсом экен, көп бала төрөсөм экен, мага окшоп жалгыз болбой, балдарым бир-бирине караан-бутак болсо экен,” – деп кыялданчу Айжамал.

Күн артынан күн агылып, ай артынан ай жаңырып, арадан үч жыл өттү. Бул мезгилдин аралыгында Айжамал өзү кыялында ойлогондой болуп, Эгемендин артынан эки кыздуу болушту. Биринин атын Айзада, экинчисинин атын Нурзада койушту. Нурзада төрөлгөндө Эгемен төрткө, Айзада болсо экиге жаңы эле толгон эле. Эгемен абдан жароокер бала болду. Кичинекей болсо да кишинин оюн айттырбай сезип, колуна келбесе да тырмалап жардам бергенге аракет кылчу.

Эгемендин кичинекей кезиндеги жоруктарын эстегенде Азат менен Айжамал дайым күлүп калышаар эле. Ооба, ал күнү Нурзаданы жаңы төрөп, төрөт үйүнөн чыгып келип үйдө Айжамал аны эмизип отурган. Аңгыча эле кичинекей кызы эмп атып эле, “бырт-бырт” эттирип атты. Биротоло эмизип бүтүп карайын деп Айжамал да отура берди. Бир маалда эле Эгемен келип, жеңинен тарткылайт, караса кумган көтөрүп келиптир. “Быйтылдатып атпайбы, жуубайсыңбы!” – деп коёт.

- Акылыңан сенин, ушул балам багат го бизди, - деп Айжамал баласынын кылыгына анда абдан ыраазы болгон.

Нурзада төрөлгөнү Азаттын үйүндө дагы бир ынаалаган наристенин үнү угулуп, жаш жубайлардын түйшүгү мурдагыдан да көбөйгөнсүй түштү. Баланын жыты кандай керемет! Канча уйкудан калып, канча чарчаса да, Айжамал балдарынын күлкүсүнөн, жытынан кубат алып, тандын атканынан күндүн батканы бат сезилип, энелик бактысы чексиз болуп жүрдү. Азат болсо үй-бүлөсүнө мурдагыдан да камкор мамиле кылып, эртеден кечке устачылык менен алек болот дагы, кечинде бошогондо Эгеменди эркелетип, эки кызын бооруна кысып көтөрүп, Айжамалга да кол кабыш кылып жардамын аябайт. Ошентип жүрүп, Нурзада бир айга толгондо катуу ооруп калды, эти ысып, жөткүрүп жөтөлө баштады.

- Эгемен менен Айзаданы бир жашка чейин оорутпай чоңойттум эле, эмне болуп оорутуп алдым, - деп Айжамал күйпөлөктөп жатты.

- Мен Бурул эжени чакырып келейин, ийне сайдырып же дары беребизби кеңеш сурабасак болбойт го. Ымтырап жаткан кызын бир карап алып, Азат эшикке жөнөдү.

Бурул эже айылдын дарыгери, чоң киши ооруйбу, же кичине бала ооруйбу, баарын эле өзү карап, дары жазып берет, дарыны да өзү сатат. Айылдагылардын деле көбүнүн иштеген жумушу жок, ооруп калышса “көз догдур, кулак догдур” деп ар бир догдурга өзүнчө көрүнгөндөй деле шарттары жок. Бурул эженин берген дарыларын ичип Кудайдын көзү түз болуп, жакшы айыгып кетишет. Дары-дармек жардам бербегендери шаардан дарыланып келишчү.

Эшик “кыйч” деп ачылып Бурул эже анын артынан Азат кирип келди.

- Суук тийип калган тура, жылуулап кармап, кашык менен кайнак сууну көбүрөөк ичиргиле. Анан бул дарыларды берсеңер бат эле жакшы болуп кетет. Көп санааркабагыла, Кудай сактасын – Бурул эже жооткотуп, сүйлөп, сумкадан алып чыгып дарыларын берип кетти.

Үч маал дарысын берип, догдурдун айтканын жасап, Айжамал Азат экөө кызын карап эле чебеленип жатышты. Күндө эртең жакшы болуп калар деген үмүт менен жүрүшүп бир жума өтүп кетти. Нурзаданын абалы күндөн-күнгө оорлой баштады.

- Дарылар такыр жардам берген жок, карачы, бүгүн таптакыр эле ымтырап көзүн ачпай калыптыр, эмизейин десем антигип, эмгенге да алы жок. Азат, эмне кылабыз? – Айжамал букулдап ыйлап кирди.

- Борборго алып барбасак болбойт, мен азыр таксиге сүйлөшүп келейин. Ыйлабачы, Айжамал, андан көрө баланын ороо-чулгоосун камдап даяр тур. Биз келгиче Эгемен менен Айзаданы Жыпар эжеге сүйлөшсөң карап турсун.

Шаарга жеткиче Айжамалдын оюу онго, санаасы санга бөлүндү. “Эмнеге үйгө кармап туруп алдым, эртерээк эле шаардык ооруканага алып барганга аракет кылсак эмне, балабызды зыян кылып албагай элек. Айылда калган эки балам эмне болот, экөө тең кичине да, кечинде “Ата, апалап” ыйлап уктабай Жыпар эженин да азабын колуна берет го. Андан көрө, Келдибек байке соо келсе экен кечинде, ал ичип алып келип бакылдаса, балдарымдын жүрөгү түшпөгөй эле.

Балдар ооруканасынын кабылдамасында көзүнүн үстүн көгөртүп боёп алган, ак жуумал татынакай келин отурган экен.

- Сиздер айылдан келдиңиздерби? Вы должны были прийти с направлением. Есть у вас направление? – деп жарым-жартылай орусча сүйлөп Азатка карады.

- Биз аны билген жокпуз. Кызыбыздын акыбалы начар, көзүн ачпай эле алсырап калганынан шашып эле биякка жөнөбөдүкпү.
- А свидетельство о рождении ребёнка тоже не имеется да?
- Жок, ал деле ойго келбептир карындаш айланайын, кызымды тезирээк жайгаштырчы, мен кайра эле айылга чаап барып, направлении син да, метиркесин да апкеле калайын.
- Вот, начинается, айланайын-майланайын, такыр түшүнбөйсүңөр, у нас тоже есть свои правила, мен кабыл ала албайм, я ничего не знаю.
- Сөзгө Айжамал аралашты:
- Чоң кыз, бир жакшылык кылып койуңузчу, биз тезирээк догдурга көрүнүп керетүү ийнесин сайдырбасак, кызыбыздан айрылып калчудайбыз. А тийиштүү кагаздарынын баарын сөзсүз даярдап беребиз. Ишениңиз бизге! – Айжамал ыйлап жиберди.
- Ничем не могу помочь. Кто следующий?
- Бул келиндин кеп укчу түрү жок, үнү кескин чыкты. Азат шалдая түштү.
- Иним, биякка келсең – деген үндү угуп, артын карады.
- Жашы элүүлөрдү чамалап калган кара тору, көзү бакырайган киши кол жаңсады.
- Акчаң барбы, иним? Сен муну менен антип сүйлөшпөй эле чакырып туруп халатынын чөнтөгүнө акча салып койсоң эле иштин бүткөнү. Тийиштүү жерге жаткырат.
- Коюңузчу, байке? Акчаны албай мени колго түртүп, уят кылсачы?
- Ха-ха-ха, - тигил киши каткырып жиберди, – сен эмне, тоодон түшкөнсүңбү? Азыр иштин баары акча менен бүтүп калган, “Пулуң болсо кулуң болом” деген заман азыр. Уялып атсаң, мен ортого түшүп берейин.
- Жок, байке уялган деле жокмун. Кызым үчүн баарына даярмын. Бул келиндин аты ким?
- Аты “Гүлбүбү”. Бирок азыр “Гүлбүбү, Гүлнар” аттуунун баары эле Гуля болуп алган. Гуля буга шоколад алып жеп койчу деп эле чөнтөгүнө салып кой. Анан унутпа, кызыңды дарылаган дарыгерди өзүнчө ыраазы кыласың. Ошондо жакшы карайт. Аялым, анан неберем көп ооруп далайды көргөн үчүн айтып атам. Мени туура түшүн.
- Рахмат, байке!
- Азат тигил кишинин айтканын жасады. Чөнтөгүнө акча түшкөндө сурданып аткан Гулянын өңү өзгөрүп, жумшак сүйлөп баштады.
- Мен азыр сиздерди Гүлбарчын Исаевна деген жогорку категориядагы врач эжеге жиберем. Она у нас врач с большим стажем. Бат эле жакшы болуп кетесиздер!
- Дарыгер жазып берген дарыларды алганы келип Азаттын үрөйү учту: “Эмне деген кымбат дарылар, катуу ооруп келген киши акчасы жок болсо, жөн эле ажалдан мурун өлчүдөй тура.” Азат бушайман болуп жатты. Айжамал тыңыса кызыма жентек берсем деп сары майдай сактап, анча-мынча устачылык кылып чогултуп жүргөн миң сомуна эчтеке келбейт турбайбы. Айылда болсо миң сомум бар дегенчилик кылып, көңүлү ток жүрбөдү беле?
- Азаттын акчасы эки күнгө жеткидей эле дарыга жетти. Шаша-буша дарыларды Айжамалга жеткирип берди да:
- Буларды азырынча сайдырып тур. Мен дагы азыр дары алып келип берем – деп башка сөз айтпастан көзүн ала качты да чыгып кетти.
- Азат ооруканадан түз эле бет алдыны көздөй шашыла басып баратты. Кайсы тарапка багыт алганын өзү да түшүнгөн жок. “Акчаны кайдан табам” деген гана ой мээсин жеп жатты. Кичинекей кызынын кер сары болуп кыйналган өңү, Айжамалдын: “Эптеп бир айла кыла көр, Азат,” – деген үмүттүү көз карашы гана көз алдына тартылып турду.
- “Айылга барып, уюмду сатсам, бирок аны ким алат, айылда деле азыр акча табыш кыйын, мен аны саткыча эки-үч күн өтүп кетет, акчаны шаардан издеш керек. Шаарда ким бар? Же тууган жок, же тааныш жок.” - деп ойлонуп келе атып Азаттын оюна классташы Бектур келе калды.
- Ооба, өткөндө классташтар он жылдыкка чогулганда Азат классташтарына бир козусун союп коноктободу беле? Ошондо Бектур дарегин таштаган, ал шаарда өзүнчө дүкөн ачып иштетип атканын айтып мактанган. Азат төш чөнтөгүнө кол салып блокнотун сууруп чыкты. “Кудай жалгап, блокнотум жанымда тура.”
- Блокноттогу дарек боюнча Бектурдун үйүн бат эле таап барды. Кирпичтен салынган заңгыраган эки кабат үйдүн жанына келип, кызыл дарбазанын коңгуроосун басты. Дарбазанын эшигин кичинекей кыз ачты. Босогону аттаганда эле кобур-собур үндөр чыгып, бака-шака түшүп, үйдө коноктор бар экени билинди. Бектур Азат менен учурашты да:
- Ниетиң түзүк экен, үйдө конокторум бар, жүрү чогуу отур! – деди.
- Жок, Бектур мен шашылышмын, келген жумушумду айтып алып эле ушу жерден нан ооз тийип алып кете берейин.
- Ошондой да болмок беле, мен темир тулпарлуу болдум, жакшы санаалаш өңчөй бизнесмен досторум менен ошону майлап отурабыз. Кирбесең болбойт. – Бектур бакылдап кызуу экен, болбой түрткүлөп Азатты конок үйгө кийирди.
- Үйдүн ички жасалгасын, дасторкондун үстүндөгү дүйүм тамактарды, Бектурдун шаардык аяштарын көрүп, Азат сүрдөй түшүп, коомай гана четки бош орундукка көчүк басты.
- Бул менин айылдан келген классташым. Аты Азат. Мектепте биздин класста эң жакшы окуган бала болчу. Баарыбыз Азаттын артына отуруп алып, дептерин көчүрчүбүз. Эжейлердин баары Азатты жакшы көрчү.

Мени болсо: “Мамбеталиев, сен бул түрүң менен алыс бара албайсың, сабак окубайсың, киши болбойсуң!” – деп урушучу. Кудайга шүгүр, киши болуп эле ушул даражага жеттим.

Коноктор уу-дуу болуп күлүп жатышты. Баары орто кызуу болуп калган экен, биринен-бири сөз талашып, көбүнчө орусча сүйлөп жатышты. Азаттын эси ооп отурду: “Ооруканада деле, дарыкана да деле, автобуста, жада калса бул Бектурдун үйүндө да кыргыздар эмне болгон, кыргыз менен кыргыз эмнеге орусча сүйлөшөт? Эне тилинде сүйлөгөн уят болуп калганбы? Кечөө эле айылда чүкө ойноп чогуу чоңойгон Бектур деле орусча сүйлөп калыптыр да.”

Ал астына куюлган бир чыны чайды бат-бат ууртап түгөтүп кеткенче шашты. Үйгө киргенде эле Бектурдун аялы Динаранын кабагы бүркөлүп, “бул кайдан келип калды” дегендей жактырбаган түр көргөзгөн. Азаттын үстүндөгү жупуну кийиминен аяштарынан уялгансып, текебер менменсиген көз караш менен карап турду. Азаттын үйүнөн бир кезде сыйын көрүп кетсе да ал-жайын сураганга жараган жок. Аңгыча коноктордун бирөө ордунан туруп:

- Бектур, дөөтүң кут болсун! Сеникиндей жакшы машинага көрүндүктү момундай кылып доллар менен бериш керек! – деп 100 доллардык акчаны сунду.

Азат доллар акчаны өмүрүндө биринчи жолу көрүшү. “Ии, эми ырас Бектурдан акча чыгат экен” деп ичинен сүйүнүп кетти.

Бектур эшикке узатып чыкканда, келген максатын түшүндүрдү эле, эми эле бакылдап күлүп-жайнап аткан классташы үтүрөйө түштү.

- Азат, мага кошумчага түшүп аткан акчаларды мен кайра эле эртең керектейм. Машина алам деп бир аз карыз болуп калдым, ошону беришим керек. А дүкөндөнүмдөн түшкөн акчаны кайра эле дүкөнгө жумшап турам, антпесе болбойт. Таарынба, досум! – деди Бектур.

Шагы сынып, шаабайы сууп эмне кылаарын билбей делдирей түшкөн Азатты көрүп Бектур:

- Коё турсаң, азыр бир айласын табалы? Бул жерде бир кошуна эже бар, үстөккө акча берет. Эгер сен макул болсоң, мен ошол эжеден сурап берейин, - деди.

- Үстөгүң кандай? – Азат суроолуу карады.

- Үстүнө акча кошуп бересин, мисалы 1000 сом алсаң, үстүнө дагы 200 сом кошулат. Сага канча керек эле?

- “Балаңдын дарты өтүшүп кеткен, өпкөсүнө катуу суук тийген, бир же эки ай дарылайбыз, көп күчтүү дарылар куюлат,” – деди догдур. Мага бир он миңдей керек болот го. Дарылар аябай кымбат экен.

Бектур өзүнүн үйүнүн маңдайындагы үйгө кирип тез эле чыкты:

- Мынакей, сен сураган акча. Бир айдын ичинде бергидей бол. Антпесе үстөгүңдүн үстүнө дагы акча кошулат.

Колуна акчаны алып жатып Азат сүйүнүп кетти:

- Мен буюрса айга деле жеткирбей берем. Рахмат, Бектур, бул жакшылыгыңды эч качан унутпастырмын. Акчаны бекер таап алгандай болуп кубанган Азаттын жонунан тер кетти, -ал ичинен Бектурга абдан ыраазы болуп жатты: “Өзү ортого түшүп, акча алып бергенине рахмат, болбосо бул чоң шаарда мени ким таанып, ким мага акча берет эле. Тезирээк барып, дарыларды алайын”-деп ойлоп Азат дарылардын аттары жазылган кагазын чөнтөгүнөн издеди да, курткасын шашып атып кийбей чыкканын эстеди. Улагадагы бөлмөгө курткасын илип кирбеди беле, Азат кайра артын көздөй жөнөдү. Дарбазаны Бектур ачык бойдон эле калтырыптыр. Оозгу бөлмөгө баш баккан Азат, Бектурдун аялы менен сүйлөшүп жатканын кулагы чалып калды.

- Зачем он приходил сюда? Деньги что ли просил?

- Ооба, кызы ооруп атыптыр. Мен арткы кошунанын үйүнөн сурап берейин демиш болуп, өзүбүздүн эле акчадан 10 миң сом бардим. Үстөгү менен кошуп бересин дедим. Эмне бир айда 10 миң сомуна өзүнөн-өзү эки миң сом кошулуп калса жаманбы экөөбүзгө? – Бектур корстон болуп каткырды.

Азыр эле кубанып тердеп чыккан Азаттын үстүнө бирөө бир чака суу куюп ийгендей болуп ичиркенип кетти, акырын курткасын алып шашыла чыга жөнөдү.

Ар дайым түз жүрүп, калп айтканды жаман көргөн Азат эс-мас болуп баратты. “Оо, Кудай адамдар эмне мынча эки жүз, кошоматчы, калпычы болуп бараткан? Карызга бере албайм, соодада достук жок дейт, үстөк кошуп бер деп ачык деле айтса болмок да? Бул эмне деген шумдук? Бүгүн аябай оор күн болду го?

Мейличи, эмне болсо да Нурзадам айыгып кетсе бул күн деле бир жаман түшүмдөй болуп унутулаар”

Ар кайсы ойду ойлоп, бушайман болгон Азат ооруканага кантип жеткенин да сезбей калды. Кызына керектүү дарылардын баарын алып, Айжамалга тапшырып айылга сапар тартты.

“Ата” деп астынан тосуп чуркап чыккан Эгемендин бетинен өөп, кызы Айзаданы так көтөрүп ала койгон Азат балдарынын кубанып аталаган үнүнө балкып, бир күн кечке көргөн ызасын, жол жүрүп кыйналып талыкшыган денесинин оор болуп турганын, деги койчу бардык кыйынчылыктарын бир азга болсо да унута түшкөндөй болду.

Бала тили бал да, экөө чурулдап улам бирдемелерди айтып, атасына эркелеп жатышты.

- Ай, коё турсаңар кичине, атаңар чай ичип алсын, жол жүрүп келди, Азат, чайга кара- деди Жыпар.

Сүттөп куюлган булоологон ысык чайды, көмөч казанга бышкан нанды көргөндө Азат курсагынын ачканын эми билди.

- Шаардын догдурлары эмне дешти? Көпкө жатып калчудайбы? Деги жакшы карашат бекен? Жыпар үстү-үстүнө суроо жаадырып жатты.

- Бир айдан ашык жатып калчудай болуп атат, өпкөсүнө суук тийип өтүшүп кетиптир. Дарылар да кымбат экен. Эртең уйду мал базарга алып чыгып, сатып, тыйын-тыпыр камдабасам болбой калды. Сизге чоң рахмат, Жыпар эже эки балабызды, мал-жанды карап турганыңызга. “Жакшы кошуна туугандан артык” деген сөз деле ушундай убакта айтылса керек.

- Эчтеке эмес, мындай да бир-бирибизге каралашпасак, анда эмнебиз кошуна? Кичинекей кызыбыз жакшы болуп кетсе эле болду, олжобуз эле ошол. Эртең мал базарга барган атсаң балдарды биздикине эле коётур. Сен келгиче карап берем, - деп Жыпар оозун жыя электе эле тыштан Келдибек кирип келди.

Адатынча дагы кызуу экен.

- Оо, Азатым келип калган тура. Чүрпөң жакшыбы деги айланайын?

Келдибек орто кызуу болсо да ал-жайды сурап жан-алы калган жок.

- Азатбай, мени кечирип кой, сен өзүң ичпеген жигитсиң. Мен деле ичпей эле коёюн дейм, кайра эле болбой ичип алам балакет баскырды. Анын үстүнө айылдагы эркектер баарыбыз эле жумуш жок эртеден-кечке эрмегибиз карта, анан бир-бирибизди тоорумай.

- Анан тоорукканда көргөзбөй бир чака картошканы аракка алмаштырмай да ээ?- деп Жыпар Келдибектин сөзүн ортодон бузуп какшыктай сүйлөдү.

- Болдучу, байбиче ачууланбачы, андан көрө менден каткан акча-тыйындан болсо Азатка берсенчи, кайра шаарга барганда Айжамалга чай-чамек ала барсын.

- “Жок, эчтекенин кереги жок убара болбогулачы” - деген Азаттын сөзүн укпастан, Жыпар ордунан туруп идиш-аяк койгон үкөктүн ичинен чайнекти алып чыкты. Чайнектин ичинде жүз аарчыга оролгон, бүктөлгөн кагазды ачты эле, анын ичинде болгону 200 сомдук бир кагаз бар экен.

- Оо-ой, менин байбичем жөн эле бул 200 сомду жомоктогу Кащейдин жүрөгүн каткандай эле каткан тура. Үкөк-үкөктүн ичинде чайнек, чайнектин ичинде- жүз аарчы, жүз аарчынын ичинде кагаз- кагаздын ичинде анан акча.

- Антип катпасам сен таап аласын да- деп Жыпар да күлүп жиберди.

- Мен эми сенин каткан жеринди, билип алдым- деди Келдибек.

- Мен эмкиде өзгөртүп башка жакка каттам. Дагы ушул акчанын болуп калганы жакшы болбодубу?

- Ушундай эле сарамжалдуу байбичем бар да- деп Келдибек бажалактап акчаны Азатка сунду. Оокат-жайы жупуну болуп жашашса да, берерге ашын таппай, бир тууган ага-жеңесиндей болуп өнтөлөп, акыркы акчасын каткан жеринен алып чыгып, эч жакшылык аянбай турган бул кошуналарынын пейилин көрүп, Азат шаарда чөнтөгүндө тутамдап акча салып журуп да пейили тарып калган Бектур менен Динаранын жүздөрүн элестетип салыштырып отурду.

Эртеси Азат таң куланөөк салганда эле туруп алып, уюна кошуп койлорун да саткандын камын көрө баштады. Тилекке каршы, бешинчи күн дегенде араңдап атып өзү сураган баадан арзан өткөрүп, колуна тийген акчаны алып шаарга жөнөдү. Биринчи эле барып Бектурга карызын берип кутулууну ойлоду да, кайра кызынан санаасы тынбай оорукананы көздөй багыт алды.

Оорукананын босогосун аттаганда эле Гүлбарчын Исаевна алдынан күтүп турган немедей эле тосуп алды.

- Саламатсызбы, эже? Кызым кантип калды?

- Кызың жакшы кудай буюрса, күндөн-күнгө жакшы жылыш болуп жатат. Ал эми аялын болсо...ал өзү ооруп калды. Бул катты күйөөмө келсе берип коюңуз деди эле- деп дарыгер аял катты сунду.

“Азат, кызыбыз катуу ооругандан баштап эмчекти такыр эме албай атпады беле, сен кеткенден кийин эле эмчегим ооруй баштады. Сүтүн саасам да болбойт. Эки күндөн бери этим ысып такыр колдорум көтөрүлбөй калды. Сени күтүп атып бүтүн операцияга кирүүгө аргасыз макул болдум. Күйөөм келгенде операцияга кеткен бардык чыгымдарды төлөп берет дедим. Башка айла калбады. Сен эми Нурзаданы жакшы карасаң- деп жазыптыр Айжамал.

Азат дегендеп шашкан бойдон хирургия бөлүмүн көздөй чуркады. “Мына, тагдырдын тамашасы, бечелге жөтөлдүн кереги эмне” дегендей, карасан эми кызымдын ооруганы аз келгенсип, Айжамалда ноокастап калганын. “Какаганга муштаган” деген ушул да. Эми эмне болот?- деген ойлорго чөмүлгөн Азат, Айжамалды операция кылган дарыгерге жолукту.

- Операция ийгиликтүү аяктады. Азыр аялыңыз наркоздон ойгоно элек. Сизге бүгүнкө жолукканга болбойт. Эртең келсеңиз болот. Ал эми канча дары-дармек кеткенин биздин эмчи айым кызыбыз Айгүлгө барсаңыз айтып берет,- деп ары жакта столдо отуруп, бир нерсе жазып жаткан келинди көргөзүп коюп, узун бойлуу, жашы 40 тардан өтүп калган хирург жигит шашылыш басып кетти.

- Касымова Айжамал сиздин келинчегиңиз болот турбайбы? Эртеңден баштап кичине-кичинеден тооктуктун сорпосун алып келип турсаңыз болот. Операциядан кийин дагы көп дары-дармектер куюлат, оорулуу жакшы болгончо. Биздин хирург Болот Шаршеновичке өзүңчө рахмат айтышыңыз керек. Андан тышкары кеткен чыгымдарды төлөп коюңуз,- деп Айгүл тыкылдап сүйлөдү.

Бектурга берем деп келген акчаларды төлөп берип Айжамалдын дайынын билген соң, Азат кызына жөнөдү. Нурзаданын өнү баягыдай кер сары тартпай оңолуп, көзүн ачкан бойдон ойгоо жаткан экен. Азат кызын колуна алып, мойнунан жыттады. Кичинекей болсо да кыз атасы келгенини сезгендей болуп болор-болбос ууртунан жылмайды. Атанын жүрөгү эзилип кетти. “Эми эмчек эмбей калса эмне болот” деген ойду ойлоп Азаттын жан дүйнөсү куушурула түштү.

- Сиздин келинчегиңизди операцияга алып кеткенден тартып мен карап аттым кызыңызды. Дарылар таасир этти окшойт, мурункудай көп чыргоолонуп ыйлабай жоошуп калды. “Күйөөм келгенче жакшы багып

турсаң” деп Айжамал абдан суранды эле. Ал экөөбүз тең чамалаш экенбиз. Менин атым Анара- деп кошуна керебетте 3 жашар эркек баланы кучактап отурган келин Азаттын оюн бөлдү.

- Рахмат сизге! Алла ыраазы болсун! Өзүңүздүн уулунуз да сакайып кетсин!- деп Азат келинге ыраазылыгын билдирди.

- Сиздин бир айлык кызга эми уйдун сүтүн да бергенге болбойт экен, 6-7 ай болгончо эненин сүтүнө жакындаштырылган жасалма сүт азыгын берип туруш керек дейт. Дарыгер сунуш кылган мобу сүттү упчу менен берип атабыз, - деп Анара кутудагы кургак сүттү көргөзүп, сүтү да түгөнүп баратат, - деп кошумчалады.

Түнү бою түйшөлүп санаа тартып чыккан Азат эртеси Айжамалга келди. Аялынынын бетинен өөп, “Кандайсын, акыбалың жакшыбы?”-деди

- Азат, мен да өзүмдү карабай өзүм-өзүм кылдым. Сага эле түйшүк түштү го. Эгемен менен Айзада жакшы эле жүрүшүптүрбү? Эмне кечиктиң? - деп Айжамал өзүн күнөөлүү сезип көзүнөн жаш кылгырды.

- Балдар жакшы, алардан кам санааба, андан көрө өзүңдүн дең-соолугунду кара. Баш аман болсо баары табылат. Мен малды сатып акча – тыйын алып келдим. Кечиккеним ошол, мал өтпөй атты.

- Мен деле ошентип ойлогом. Эми мен бир аз жакшы болгуча Нурзаданы сен карап турбасаң болбойт го. Айылдагы эки балабыз эмне болот? - деп Айжамал оор үшкүрдү.

- Балдарды Жыпар эже карап атат, баса Келдибек байке экөө сага салам айтышты, чай киргизип кой деп акча да беришти-деди Азат.

- Саламат болушсун. Дагы биздин багыбызга Жыпар эже кошуна болуп калганы жакшы болбодубу.

- Ооба, Айжамал, балдарды Бермет эжемдерге алпарып таштайын десем, аяктан чоочуркап ыйлашат го.

Андан көрө күндө көрүп жүргөн Жыпар эже эле оң го дедим. Көп санааркабачы, буюрса баары ойдогудай болот- деп Азат аялынын көңүлүн тынчтандырганга аракет кылып жатты.

Бир аялына, бир кызына чуркап эки оорукананын ортосунда жүрүп Азат дагы бир жуманын кандай өтүп кеткенин сезбей калды. Айжамал кичине тыңып калып, кызынын жанына которулду. Азаттын жанындагы акчасы дагы түгөнүп, саналуу эле акчасы калды. Бир чети балдарынан санаасы тынбай, бир чети акча таап келиш үчүн Азат кайрадан айылга жолго чыкты. Жолдо кетип баратып ал оюнчук саткан дүкөнгө кирди. Акыркы акчасына Эгемен менен Айзадага эң арзанынан болсо да бирден оюнчук алмак болуп дүкөндөгү оюнчуктарды карап жатты. Ошол мезгилде дүкөнгө дагы болжол менен жашы Азаттын курагындагы жубайлар кирип, ээрчитип келген уулу менен кызына оюнчук тандатып жатты. Уулу чоң кымбат машина оюнчукту, кызы болсо өзүндөй болгон чоң куурчакты саттырып алып, балдар бактылуу каткырып, кубанып, оюнчуктарын кучактаган бойдон чыгып кетишти.

“Кандай бактылуу үй-бүлөө, телегейи тегиз”- деп Азат акырын улутунуп алды.

- Эже, мага бул кичинекей машина менен куурчакты берип коёсузбу?- деген Азаттын суроосуна, сатуучу угар-укмаккан болуп көңүлсүз кайра суроо менен орой кайрылды.

- Кайсыны?

Азат сатуучунун кебетесин көрүп таң калды, азыр эле келген жубайларга күлүп-жайнап, жылуу-жумшак сүйлөп, кичинекей балдарынан өйдө эркелетип оюнчук тандатып жалпактап жаткан сатуучу жок. Ордуна ыргылжың туруп Азат сураган оюнчуктарды астына “мына, ушууну элеби дегенсип ыргыта таштап койду.” “Адамдардын кийимине, акчасына карап, мамиле жасап калган заман болгон тура” - деп Азат маанайы пас боло түштү да, ооруканадагы “Пулуң болсо кулуң болом деген заман азыр” деп айткан кишинин сөзүн эстеди.

Күүгүм талаш астында мал тейленип жаткан убакта Азат киндик кан тамган өзүнүн айылына жетип келди. Эгемен менен Айзада ата-апасын сагынып куса болгонгобу өңдөрү кубарып, көздөрү киртиге тушкөн экен. Азатты көргөндө беттерине кызыл жүгүрүп, атасы алып келген оюнчуктарын кармалап, бир-бирине мактанып баага батырбай жатышты.

- “Көйдүңбү”, мен сени ыйлаба, атам, апам келгенде сага “кууйчак” апкелет дебедим беле, чын эле айтыптыймынбы. Мына кайачы менин да машинем сонун экен- деп улуусу бөбөгүнө мактанып чулдурап жатты.

- Ата, апам качан келет, алдей качан келет, оойуган жейи айыктыбы? Айзада экөөңөй ыйлабай жүйсөөңөй апанай бат келет деген Жыпай апам. Мен ыйлаган жокмун. Мен чоңойгондо батый бала болом - деп Эгемен атасын карап сүйлөгөндө, кичинекей уулуна кадимкидей эс кире баштаганын байкады Азат.

- Ооба, балам сени деген жигит дейт, жигиттер ыйлабаш керек, сен деген баатыр баласын да. Мен апана кеткенде сен бөбөгүңдү ыйлатпай ойнотуп турушуң керек- деп Азат балдарынын дени-сак, аман-эсен турганына сүйүндү.

Айжамалдын операция болгонун угуп Келдибек менен Жыпар да катуу кайгырып, кейип-кепчип жатышты. Жашоо деген күрөш экен да, “туулдуң-калдык балаага” дегендей Азат, мындан аркы жашоосун кандай болоорун ойлоно баштады

Бир аптадай убакыттын аралыгында Азат калган мал-жандыгын сатып, үстөккө алган акчасынан кутулуп, Айжамал менен кызын ооруканадан чыгарып келди.

Нурзада тежемел багылып калгандыктан, кутудагы кургак сүттү сатып алуу да өзүнчө бир кыйынчылыкка турду. Азат түнкү саат бир-экиге чейин уктабай сандык, майда чүйдө жыгач буюмдарын жасап, базарга алып чыгып, тапкан акчасына биринчи эле кызына сүт, андан кийин анан өздөрүнө тамак-аш алганга аракет

кылып жүрдү. Иштеген туруктуу жумушу болбогондуктан, кандай аракет кылбасын тапканы үй-бүлөсүнө өп-чап эле жетип атты. Ошентип, күндөр өтө берди.

Күндөр айга, айлар жылга алмашылып, Эгемен да эс тартып, кол арага жарап калды, ал эми Нурзада болсо экиге чыгып чуркап калды. Бир күнү Азат Айжамалга кеп салды:

- Айжамал, мен көптөн бери ойлонуп, сени менен кеңешсемби дедим эле. Мына, аз калды, Эгемен да кудай буюрса мектепке барат. Балабызды да окууга даярдаш керек. Биздин тапкан акчабыз күнүмдүк тамактан да артпай калды. Насыя алсак кантет, күрөөгө үйдү коёбуз.

- Анан, кантип төлөп кутулабыз? – деп Айжамал чочуп кетти.

- Насыянын акчасына мал алып, семиритип аны кайра сатып турабыз. Ортодон түшкөн акчаны чогулта беребиз. Нурзада экөөң орууганда көрбөдүкпү, азыркы заманда акчаң болбосо кыйналып эле калчудай экен киши. Балдар бат эле чоноёт. Балдарыбызды окутуп, бир кесиптин ээси кылыш үчүн азыртан кам көрбөсөк болбойт го? – деп Азат аялына суроолу карады.

Айжамал үн катпай ойлонуп калды да, мындай деди:

- Бирин-экин курап алган малды да сатып, аягына чыгып бүттүк. Дагы ошол малыбыздын болгону жакшы болбодубу, эмнеси болсо да, ошол малдын аркасы менен Нурзада экөөбүз сакайып отурабыз. Чын эле бирдеме кылбасак болбойт го. Билбейм деги, балдардын келечегин ойлоп кээде коркуп да кетем, күндөн-күнгө жашоо кыйындап эле баратат.

- Коркпо, Айжамал, көрөсүң го биз балдарыбызды жогорку окуу жайынан окутуп, илим-билимдүү, ыймандуу, кыргыздын желегин желбиреткен намыскөй уул-кыздардан кылып тарбиялайбыз.

Балдарыбыздын ийгилигин көрүп экөөбүз сыймыктанып карап турабыз, - кудайым буюрса деген сөздөрдү айтып атып Азат толкунданып кетти окшойт, көздөрүндө учкун пайда болуп, жүзү алолооно түштү.

- Насыядан жаман корком, Азат. Көп кишилер үй-жайын тарттырып ийип атышат. Деги үйсүз калбасак болду, - Айжамал кабатыр болуп турду.

Жубайлар көпкө кеңешип атып, акыры насыя ала турган болушту. Ал күнү алар түн бир оокум болгончо сүйлөшүп отурушту. Жакшы тилектерди айтышып, келечек жөнүндө таттуу кыялданып жатышты.

Атаганат, бул турмушта баардыгы адамдын оюндагыдай боло бербейт турбайбы. Насыяга алган акчасына Азат мал алып, өзү ойлогондой аны кайра сатып, айтор болгон аракетин кылып жатты. Башында жакшы иштеп, үйүнө да киреше кирип, бир аз оңоло башташкан. Бирок, кийинки жолкусунда Азат малын ойдогудай сатып, көңүлү толуп, айылын көздөй жөнөмөк болгондо бүт акчасын тарттырып жиберди. Чоң мал базарда алуучудан сатуучу көп болуп, бирин-бири түрткүлөшкөн элдин арасында жүрүп кимге кандайча болуп алдырып ийгенин өзү да билбей калды. Акчасын жоготконун сезгенде Азаттын ичи эңшерилип, буттары калтырап, кулактары зыңылдап, кадам шилтегенге дарманы жок, көздөрү караңгылап отура калды. Бир далайда барып эсине келди.

Эмне деген эмгек, канчалаган мээнет менен, канча убакытта тапкан акчасын бир көз ирмемде тарттырып ийип отуруп калганына Азаттын зээни кейип, заманасы тарып турду.

Насыя төлөөр мезгил келгенде Азаттын айласы кетти, карызга акча сурап, кимге гана барган жок. Эжеси Берметке барды эле, жездеси кабак бүркөп баш чайкап: “жок,” – деген жообун айтты. Айылдагы колунда бар классташтарынын, тааныштарынын эч кимиси карызга бербеди. Короосунда жалгыз торпогунан башка эчтекеси калган жок, эмнесин берет эле дештиби, айтор, баардыгы эле ар кайсы сөздү айтып, карыз берүүдөн баш тартты.

Мөөнөтүнөн өткөрүп төлөй албагандыгы үчүн көрөөгө коюлган үйүн банк тартып алды. Кичинекей балдарын жетелешип Азат менен Айжамал үйсүз калды. Ата-энесинен калган үйдү алдырып жибергенге Азаттын ичи туз куйгандай ачышып, өрттөнүп жатты. Күйөөсүнүн ындыны өчүп, купкуу болгон өңүн көрүп Айжамал үн катпады. Ал Азаттын ден-соолугун ойлоп, чочулап турду, акыркы күндөрү Азат абдан түнт, ойчул болуп кетти, түнкүсүн жакшы уктап албай, үшкүрүнүп жүрөк тушун кармалап көпкө отурчу. Айжамал же бугун чыгарып ыйлай албай, же күйөөсүн жооткотуп сөз айта албай, тамагына бир нерсе туруп калган немедей нес болуп турду.

“Азат үйүн тарттырып ийиптир,” деген кабар айылга дароо эле тарады. Өзүнүн менчик тегирмени бар, малдуу-жандуу, ошол айылдын эң бай жашаган адамы Султандын эски үйүнө Азат үй-бүлөөсү менен батирге чыгышты. Султан эски үйүнүн жанына эки кабат кылып чоң үй салып алган, мурунку үйү бош турчу.

Инисинин батирде жашап жатканын кошуна айылда жашаган Бермет бир жумадан кийин угуп демейде келбеген ошол эле күнү Азаттар жашаган батирге жетип келди.

Эжесин көргөн Азат өлгөн энеси тирилип келгендей болуп ордунан учуп турду. Анан кантет, ушундай кыйналып турган убакта бир тууганың келип жок дегенде жылуу сөзүн айтып кетсе көңүлүң көтөрүлө түшөт да.

Бермет ал-жайды сураганга жарабастан, босогону аттаганда эле ачуу сөздөрдү айтып баштады:

- Бул эмне деген жорук? Атанын очогун алдырып иет деген эмне? Эркек баланы кудайдан эмне үчүн тилейт? Коломтонун оту өчпөсүн деп тилейт. Кара жаныңар жүрүп чычкандай үч балаңарды бага албай опол тоодой үйдөн ажырап отурасыңар. Эл деген керек болсо уул-кыздарын контракт төлөп окутуп атып деле үй-жайын тарттырбай эле жашап жатышат. Же окуткан балаңар жок. Кара курсагын камын көрө албай ата-энеден калган мурасты алдырат деген эмне шумдук? Акылга ченеп иш кылбайсыңарбы? “Алыбек алына

жараша” дейт, кайсы арыңарга насыя аласыңар? Темтейип талаада калабыз деп ойлогон жоксуңарбы ия? – Бермет өзүн кармана албай, өңдөрү кумсарып, оозу титиреп, ээ-жаа бербей сүйлөп жатты.

Азат турган ордунда катып калды, эжесинин айтып аткан сөздөрүнүн бирин укса, бирин уккан жок. Кулагы чуулдап, Берметтин сөздөрү алыстан жаңырык болуп угулуп аткандай туюлду. Буга чейин көргөн кордугу бир тең, Берметтин урушканы бир тең болду. Айжамал тура калып Берметти кучактап ыйлап жиберди.

- Кечирип коюңузчу, эже? Биз мындай болот деп ойлогон эмеспиз. Жакшы тилек менен иш баштаганбыз.

Баш аман болсо кайра үйдү кайтарып алганга аракет кылабыз. Бермет келинин түртүп ийди:

- Сен кылдың ушунун баарын, Азат сенин айтканыңды кылам деп ушуну көрдү. “Аял – жакшы, эр – жакшы, вазир – жакшы, хан – жакшы” дейт. Сен жакшы болсоң минтип очогуңан айрылмак эмессиң. Мен дагы төркүнүм бар деп коём, экөөң эми мага төркүн болуп жыргатпай эле койгула. Экинчи мен силердин босогоңорду аттабайм, эжем бар эле деп силер да мени ойлобогула. Мен силердин мунуңарды кечирбейм! – деп жаалданган Бермет эшикти тарс жаап чыгып кетти.

“Эже, токточу, катуу кетпенизчи, жоктун түбү эле жок болбостур, жок деле бар болоор,” – деп Айжамал ачууга алдырган кайнежесин токтоткусу келди, бирок буттары шилтенбей уюп калган сымал турган ордунан козголо албай, тили күрмөөгө келбей, тек гана көздөрүнөн ысык жаштар бет ылдый салаалап агып жатты.

- Апа, ыйлабачы, ыйлабачы дейм. Мен чоңойгондо атам экөөңө сонун үй салып берем, - деп тизесин кучактап ыйлап жаткан Эгеменди көрүп Айжамал көз жашын аарчып, баласынын бетинен өөп анан Азатты карады. Ар дайым үмүттүн учкуну жанып жалындап турган күйөөсүнүн өткүр кара көздөрүнүн оту өчүп, эриндери кеберсип, капкара болуп кайрылган узун кирпичтеринен бир ирмесе эле жаш атып кеткени турганын көрдү. Айжамал акырын барып Азаттын далысынан сылады да токтоо гана мындай деди:

- Өзүңдү кармачы, Азат. Көрөсүң го баары жакшы болот. Биз адамдар турмуштун сыноосуна чыдаш үчүн жаралганбыз. Санаага алдырбасаң, ден-соолугубузду да ойлойлу. Бермет эжем деле кечирет бизди, бир тууган да. “Душман сүйдүрүп айтат, тууган күйдүрүп айтат,” дейт, бизге күйүп, жаны ачыган үчүн келди да. Бардыгын убакыт жеңет. Азыр ачууга алдырган менен убакыт өткөндөн кийин биз ансыз да жаман акыбалда турганда туура эмес сүйлөп алганын эжем түшүнөт болуш керек.

Айжамал бул сөздөрдү айтып коюп, өзүн токтоо кармап, эч нерсе болбогон кишидей болуп, тамак жасаганга киришти.

- Азат, сен балдар менен короого кичине алаксып келчи, мен азыр бат эле сенин жакшы көргөн тамагың оромону жасай коёюн. – деди Айжамал.

Азат аялын ыраазы болуп карады, башына кандай кыйынчылык иш түшсө кошо тартышып, кандай абалда болбосун өзүн сабырдуу кармаган Айжамалдын кайратына баа берди да унчукпастан, балдарын ээрчитип короого чыкты.

“Жайдын күнү жаш баладай” дегендей жаңы эле себелеп жаап өткөн жамгыр токтоп, күн чайыттай ачылып, асмандан күн желеси көрүнүп, теребел кооздукка бөлөнүп турган экен. Азыр эле чыйрыгып, ичиркенип санаасы чөгүп турган Азаттын денеси күндүн мемиреп тийген нурларына жылып, көңүлү аз да болсо ачыла түштү. Ар жакта колун баткак кылып ойноп аткан Эгеменди көрүп:

- Уулум, баткак менен ойнобосоңчу, азыр сени көрүп бөбөктөрүн да баткак болот,” – дегенде, Эгемен анда атасына мындай деп жооп берди:

- Ата, мен ойногон жокмун. Мен бизге үй салып атам, карачы Султан абаныкындай кылып эки кабат кылып салсам, баары биздин үйдү карап таң калышат, ээ ата! – Азат уулунун сөзүнө ичи жылып, кенедей болсо да атасына караан болуп, эс-акыл кирип чоңойуп келе атканына сүйүндү да:

- Ооба, балам, кудай буюрса экөөбүз чоң үй салабыз, мына бир айдан кийин сен мектепке барасың, акылдуу бала болуп, жакшы окусаң, бизге үй салып бергенге барабар болот.” – деди.

Арадан бир ай өттү. Эгемен жетиге толуп мектеп босогосун аттады. Туулган күнүндө атасы менен апасы алып берген окуу кийимдерин кийип, портфель асынып мектепке барды. Коңгуроо кагылып, сырдын жыты али кете элек класска кирип, мектеп партасына отурганда, Эгемен өзүн бир керемет дүйнөгө келип түшкөндөй сезді. Чачын төбөсүнө жарашыктуу кылып түйгөн, кара тору, таптатынакай мугалим эже балдар менен таанышып жатты.

- Сенин атын ким? – деди ал Эгемендин жанына келип.

- Эгемен. Азат уулу Эгемен. – деди Эгемен.

- Оо, азамат бала турбайсыңбы, сенин туулган күнүң кечөө болду да, ээ? Балдар “эгемен” деген сөз эмнени билдирет билесиңерби? Мындан жети жыл мурун силер жаңы жарык дүйнөгө келген кезде биздин кыргыз эли да өзүнүн эгемендүүлүгүн алган. Эгемен деген сөз – өз алдынча эркин жашаган өлкө дегенди билдирет. Биздин тунгуч президентибиз – Аскар Акаев. Ал кыргыз элинин өсүп-өнүгүүсүнө кам көрүп, келечекте биздин өлкөнү гүлдөгөн өлкөгө айлантам деп убадасын берип жатат. Силер дагы өз салымыңарды кошуп, жакшы окушуңар керек.

Мугалим эже дагы көптөгөн сөздөрдү айтып, баёо сезим менен мектепке келген ойноок мүнөз секелек балдарды билим дүйнөсүнө акырын сүңгүтүп жатты. Эгемен мугалимдин ар бир сөзүн көңүл коюп укту, өзүн кадыресе чоң кишидей сезип отурду. Танапис болгондо ал астыртан жанында отурган кызды жакшы көрүп, жылуу сезим менен карады. Чачын экиге бөлүп, чоң ак бантиктерди байлаган, көздөрү бакырайган бул кичинекей кыз Эгемендин көзүнө абдан сүйкүм көрүндү. Эжей жана атын сураганда “Жибек” деди, аты “Жибек” тура – деп ичинен жаттап алды.

Өзүнүн боюндагы жаңы костюм-шым, туфлисин улам карап, Эгемен ичинен сүйүнүп жатты. “Окуган жакшы тура, жаңы кийимдерди кийип, жаңы балдар-кыздар менен таанышып, ал эми эжейи, эжей кандай сонун жомок айтып берди.” – Эгемен бул ойлорду ойлоп, сабак бүтсө бүгүнкү жаңылыктарын атасы менен апасына айтып берем деп көңүлү көтөрүлүп, анан бир кезде “мен жок, торпогум ачка болгон жок бекен,” – деп да ойлонуп кетти. Сабак бүткөндө балдарчылап ойнобостон, түз эле үйүн көздөй чуркады. Улам-улам эңкейип, туфлисинин чаң болгон жерин сүргүлөп келатты. Үйгө келип дароо эле жаңы кийимдерин чечип, бир топко сылагылап, кармалады да, апасынын “Эгемен, кел чай ич, курсагын ачтыбы?” – деген сөзүн укпастан короонун бурчундагы мал сарайды көздөй жүгүрдү, “торпок суусады го, суу берейин деп ойлоду” ал. Сарайды ачып, торпоктун казыгы эле калып, өзү жок экенин көрүп, кайра апасына чуркап келди.

- Апа, кашка торпогум кайда, сарайда жок экен? – деди Эгемен таң калып.

- Аа, балам, биз кечөө кашка торпокту сатып, сага кийим, окуу курал албадыкпы, эми атаң иштеп, акча болгондо кайра сага торпок сатып беребиз. Макулбу? Таарынбайсыңбы? – деди Айжамал.

Эгемен үн катпастан, кайра ички бөлмөгө кирди да, илинип турган жаңы кийимдерин бир карады, эртеден бери сүйүнүп кийип келген жаңы кийимдери көзүнө суук көрүнүп кетти, “торпогум эле жакшы эмес беле” деп көздөрүнө жаш тегерене түштү да апасын капа кылбас үчүн, кайра дасторконго чай ичкени келди. Кандай ачка болуп келсе да, тамакка табити тарпай калды. Бүгүнкү кубанычтуу өткөн күнү аягына чейин кубанычтуу болсо эмне? Айжамал уулунун кабагы салыңкы боло түшкөнүн көрүп оор үшкүрдү. “Торпокту жанындай көрүп, эртеден кечке эрмеги эмес беле, чөбүн берип, суусун берип, уйкудан ойгонгондо эле сарайга чуркачу эле, балабызды окууга даярдай албай, жалгыз торпогубузду саттык. Деги мындан аркы жашообуз эмне болоор экен,” – деп Айжамал узун ойдун учугуна түштү.

Апасынын санаага бата түшкөнүн көргөн Эгемен дароо өзгөрдү:

- Апа, билесизби, мугалим эже сенин туулган күнүң кечөө болдубу? – деп дароо эле билип койбодубу, менин туулган күнүмдү. Мектеп мага аябай жакты. – Биз эми жакшы жашайбыз. Биздин президентибиз элдин жашоосун оңдойт – деп айтты мугалим эжебиз. Мугалим калп айтпайт да ээ, апа?

- Ооба, балам, мугалим калп айтпайт, ал эми президентти билбейм балам, – деди Айжамал.

- Анан менин жаныма эжей Жибек деген сулуу кызды отургузду – деп Эгемен бажылдап көңүлдүү сүйлөп кирди. Баласынын күлүп сүйлөп атканын көргөн Айжамалдын да көңүлү ачыла түштү.

- Сулуу кыз бекен? Балама жагып калган го сулуу кыз, – деп эркелетип, тамашалап Айжамал да баласына кошулуп күлүп жатты.

Эгемен мектепке барган күндөн тартып эле жакшы окуй баштады. Өзү теңдүү балдардан акылы, зээни, зиректиги менен айрымаланып турду. Биринчи мугалими – Сабира эжеси Эгеменди оозунан түшүрбөй кайсы жерде болбосун мактай берер эле. Эгемен менен кошо Султандын уулу Адилет да чогуу окучу. Адилет болсо тентек, сөз укпаган, кежир бала болуп чоңойду. Эгемен Адилет экөө мектептен үйлөрүнө чогуу келип жүрүштү. Күз аяктап, кыштын алгачкы күндөрүндө айылга бапалактап кар жаап салды.

Адатынча мектептен чыгышкан Эгемен менен Адилет үйлөрүн көздөй жөнөштү. Аңгыча эле Адилет чуркап барып астыда бараткан Жибекти буту менен чалып жыгып, карга оонатып, бети-башын кар менен ургулап кирди. Байкабай бара аткан Жибек катуу жыгылып, ыйлап жиберди. Ачуусу келген Эгемен Адилетти ары түртүп Жибекти колунан тартып тургузуп, кар болгон кийимин күбүп:

- Ыйлабачы Жибек, үшүп кеттиңби? Бат-бат бассаң жылыйсың. Кел сумканды мен көтөрөйүн, – деп жерде жаткан кыздын сумкасын колуна алды. Өзү да карга жыгылган Адилет ыза боло түштү да, мындай деп кыйкырды:

- Эмне, Эгемен сен кыйынсыңбы? Мен бүгүн атама айтып силерди биздин үйдөн кууп чыгартам. Үйүң жок сенин, карда кайакка барасың? Биздин үйдө жашап атканын билбей мени согул коёт, жинди! Эгемен эмне дээрин билбей, унчукпай калды.

- Эгемен эмес, сен жиндисиң! Сен сабак билбейсиң. Тартиби жок, тентек баласың, сени класстын баары жаман көрөт. Эгеменди болсо баарыбыз жакшы көрөбүз – деп ыза болгон Жибек Адилетти жаман көзү менен карады.

Эгемен менен Жибек бапылдап жаап жаткан карга кичинекей издерин калтырышып, үн дебестен чогуу басып келатышты. Кардын аппак бүртүкчөлөрү жумшак себелеп, айлананы бир укмуш кооздукка бөлөп турду. Адилеттин “үйүң жок сенин!” деген сөзү Эгемендин мээсине орноп калгандай, кулагына улам-улам угулуп жатты. Баарыдан да ал Жибектин көзүнчө ушул сөздү укканга абдан уялып, өзүн пас сезип чүнчүп турду.

Кичинекей болсо да кыраакы Жибек Эгемендин көңүлү пас болуп келатканын сезип, көңүлүн көтөргүсү келди. Өзү үчүн болушуп, жагымсыз сөздөрдү угуп калган Эгеменди аяп, Жибек ага балалык сезим менен бир нерсе белекке бергиси келди.

- Токтой турчу, Эгемен! – деди да Жибек моюн орогучун чечип, мойнуна илинген булгаарыдан тигилген тумарын алып чыкты. Булгаары тумардын бетинде үч бурчуна үч көз мончок шуру бастырылган экен.

- Мен муну сага белекке берем. Ким тагынып жүрсө көз да тийбей анан бактылуу болот – деген чоң энем – деди Жибек.

- Чоң энең сага берсе аны сен мага берсең болбойт го? Чоң энен урушсачы? – деди Эгемен.

- Чоң энем урушпайт, ал мага башкасын жасаттырып берет, мен сага чын көңүлүмдөн берип жатпайымбы. Алсаң, суранам, менден белек болсун. Жибек болбой эле тумарын Эгеменге сунду.

- Рахмат сага! – Эгемен белекти колуна алып, кубанычы койнуна батпай, жүрөгү дүкүлдөп кетти. Анан кантсин, класстагы эң жакшы окуган, эң сулуу кыз Жибек Эгеменге белек берип жатса. Экөө тең азыр эле көргөн ызасын унутушуп, бирин-бири кууп ойношуп чилденин ызгаарына колу-беттери кызарып үшүгөнүнө карабай үйлөрүн көздөй чымылдап чуркап баратышты.

Эгемен болсо Жибек берген тумарды мойнуна салып, колу-буту үшүп жатканы менен, жүрөгүнүн ысып турганын сизди. Көрсө, ошондо эле наристе сезим менен Жибекти жактырып калган окшобойбу. Эгемен Жибек берген тумарды мойнуна ар дайым тагынып жүргөндү адат кылып алды. Сабагынан дайым “беш” деген бааларды алып, Азат менен Айжамалды кубантып жүрдү. Эгемен үйдө илинип турган чоң атасынын комузун кармалап, күү үйрөнгөнгө да дилгир боло баштады. Азат кез-кезде көңүлү келген убактарда өзүнүн атасынан калган комузун кулагын толгоп, кыргыздын күүлөрүн чертип калчу. Уулунун комузга ынтызар болуп жатканын байкаган Азат бир күнү Эгеменди маңдайына отургузуп алып кеп салды:

- Эген, эмне комуз үйрөнгүң келип жатабы? Азат Эгеменди “Эген” деп эркелетчү.

- Ооба, ата, үйрөтөсүзбү? – уулу кубанып кетти.

- Мейли, балам, үйрөтөм. Мага да комузду атам үйрөткөн. Азыр чоң атаң тирүү болгондо сени астына отургузуп алып, комузун күүлөп коюп, кыргыз элинин турмушун, басып өткөн тарыхын чагылдырган далай санжыра, уламыштарды айтып бермек. Чоң атаң санжыраны жакшы айтчу. – деди Азат.

- Чоң атам жок да эми, ошол уккандарыңызды мага айтып бериңизчи? – Эгемендин ого бетер кызыгы арта түштү.

- Макул, айтса айтып берейин:

“Ар бир кыргыз баласы комузду биринчи кезекте сыйлай билиш керек. Бул биздин ата-бабадан мурас болуп келаткан аспабыбыз. Кыргыз эли менен кошо комуз да далай оор күндөрдү башынан кечирген. Кыргыз ыйласа комуз да ыйлап, кыргыз кубанса комуз да кубанган. Комузду чертип үйрөнөөрдөн мурда урпактан-урпакка айтылып келаткан уламыштардан угуп алганың оң балам. Илгери өткөн заманда, бир хан жашаган экен. Анын болгону бир жалгыз уулу болуптур. Хан жалгыз уулун абдан жакшы көрчү экен. Ошол уулу жигиттери менен мергенчилик кылганы ууга чыгып, аттан жыгылып өлгөн дешет. Ошондо ал уруунун эли өзүнүн ханына бул суук кабарды кантип угузарын билбей айласы кетиптир. Себеби, хан: “Ким мага уулум жөнүндө жаман кабар угузса, ошол кишинин тилин кесип салам!” - дечү экен. Суук кабарды угузганга эч кимдин жүрөгү даабайт. Ошондо эл арасынан бир акылман чыгып, хандын алдына келип, комузун колго алып, комуздун мундуу күүсү аркылуу ханга уулунан айрылганын билгизген экен.

Кыргыздын ар бир күүсүнүн өзүнчө тарыхы, басып өткөн жолу бар. Биздин күүлөрдүн миң кубулган кайрыктарында урпактардын үнү бар. – деп Азат бир саамга ойлоно түштү.

- Ата, хан акылмандын тилин кескен жок да, ээ? – Эгемен тынчсызданып суроо салды.

- Жок, уулум. Акылман сөз сүйлөгөн жок да, бардык сөздү комуз айтты.

- Абдан кызык экен. Дагы айтып бериңизчи? – деп Эгемен атасына жакындап отуруп суроолуу карады.

- Дагы бирди айтып берейинби? Анда угуп тур, уулум – деп Азат комузду колуна алып, бир-эки кайрыды да сөзүн баштады:

“Байыркы, байыркы заманда кыргыз элинин ынтымактуу, бирдиктүү жашап жатканын көрө албай сырттан көз арткан душмандар кол салып турчу экен. Бир жолу четтен келген душмандардын ханы кыргыз элинин эң биринчи эле комузун жок кылмакчы болот. Ал ошол жерди жердеген кыргыздардын бардыгынын комузун “бөрк ал десе, баш алган” жигиттерине жыйнаттырат да, өрттөмөкчү болот. Ошондо жыйналган комуздар чоң тоодой болуп үйүлгөн дешет. Кыргыздын ак сакалдуу бир карыясы комузун колтугуна салып катып алган экен. Душмандар анын комузун да таап алып, өрткө ыргытышат. Комуздарды өрттөмөк болуп өрт койгон кезде, от жакшы тутанбай, ошол мезгилде кайдан-жайдан кара булуттар пайда болуп жамгыр шартылдагып төгүп, күйүп аткан отту өчүрүп салат. Ачуусу келип жаалданган хан бул комуздардын баарын аттар менен тебелеп, сындырып, жок кылгыла деп буюрат жигиттерине. Баягы карыя кыргыздын комузун жок кылгысы келген ханга мындай деп айткан экен:

- Сен комузду жок кыла албайсың. Комуз деген ар бир кыргызымдын жүрөгүндө жашайт. Комуз күүсү жаңы төрөлгөн наристенин үнүндө, комуз күүсү кыргыздын шылдырап аккан тунук булагында, комуздун күүсү ак мөңгүлүү Ала-Тоонун чокусунда, комуз күүсү кыргыздын кызынын назик күлкүсүндө, комуз күүсү кыргыздын аргымак атынын дүбүртүндө, комуз күүсү кыргызымдын токойунун шуудурагында, көгүлтүр көлүнүн шарп-шурп эткен толкунунда, дарыяларынын оргуштап аккан сууларында, кыргыз жигиттин таптаган бүркүтүнүн канатынын кагышында жашай берет.

- Токтот сөзүңдү, алжыган чал! – деп каарданган канкор хан карыянын сөзүн аягына чыгарбай жүрөккө сайган экен.

Чындап эле ошондо ак сакалчан атанын жүрөгү акыркы жолу “дирт-дирт” деп соккондо комуз күүсү угулган дешет. Өз кулагына өзү ишенбеген хан жигиттерин батыраак аттарыңар менен тебелегиле деп кыйкырат. Жаратылыш да бул көрүнүшкө жаны ачыгандай катуу шамал согуп кирет. Шамал соккондо жерде жаткан комуздун кылдары кыймылга келип, комуз күүсү уламдан-улам катуулап чыгат. Аттардын дүбүртү угулганда комуз күүсү дүбүрт менен кошулуп ого бетер бүт жерди жаңырытып чыккан экен. Ошондо жанагы канкор хан катуу чыккан комуз күүсүнөн кулагы керең болуп, катуу соккон шамалдан көзүнө кум толуп көрбөй калган дешет.

Көрдүңбү, уулум алакандай бир ууч биздин эл ушул аспапты – биздин комузду ушу күнгө чейин бизге сактап келген. Комуз алардын сырдашы да, мундашы да, курдашы да болгон.”

Азаттын маанилүү да, маңыздуу да кылып айткан бул сөздөрү Эгеменге ого бетер таасир этти окшойт, баланын көз алдына бул жомок катары айтылган уламыш кадимкидей элестеп жатты.

Ата-баланын сөзүн ашкана тараптан чыккан Айжамалдын үнү бузду:

- Эген, атаң экөөңөр эмнени эле сүйлөөшүп атасыңар? Тамак бышты, келбейсиңерби?

- Ой, Айжамал сен ашпозчунун окуусун бизге эле тамак жасап бериш үчүн окугансың го? – деп Азат аялын тамашалады.

- Анан каякка барып ашпозчу болоюн, шаарда жашасак мага жумуш табылмал, азыр эми бешөөбүзгө ашпозчу болгонумду деле кудай кут кылсын. Сага жасаган тамагым жакпай калса, башка ашпозчу алам деп чыксаң мен жумушсуз калбайын – деп Айжамалда күйөөсүнүн тамаша сөзүнө тамаша менен жооп берип каткырып күлдү. Айжамал жылмайганда, күлгөндө эки жак ууртундагы уячалар чуңкурайып өзгөчө жарашык берип турчу. Айжамалдын сөзүнө Азат да күлүп жиберди. Жубайлар көптөн бери да минтип күлүшө элек эле. Алар дасторконго коюлган тамакты көңүлдүү отуруп жеп жатышты. Жоктон бар кылып даамдуу тамактарды жасай калган, кыйынчылыкка моюн сунуп чөгүп калбаган, Азаттын жеңилин жерден, оорун колдон алышып, дайыма күйөөсүнө балдарына камкор мамиле кылган Айжамалды карап, Азат ичинен ушундай асыл аялды өзүнө туш кылган кудайга миң мертебе ыраазы болуп отурду. Азат күндө кечкисин бир маал отуруп Эгеменге комуз үйрөтө баштады. Ары эзэндүү, ары дилгир Эгемендин комузга да шыгы бар экени билинди. Азат уулу менен комуз чертип отурганда болгон көйгөйлөрдүн кайгы капасынын баарын унутуп, комуз күүсүнөн кубат алып, жеңилдей түшөр эле. Бирок да, канчалык алаксыгын деп аракет кылбасын, алдырып ийген үйү такыр эсинен кетпес болду. Кантип үйдү кайра кайтарып алам деген ой отурса, турса оюнан кетпейт. Устачылык кылып тапканы күнүмдүк жашоо-тиричиликтен деле артчудай эмес.

Тиричилик менен алпурушуп жүрүп дагы үч жыл өттү. Эгемен онго чыкты. Эгемендүү өлкө болгондун он жылдык мааракесин тособуз деп айыл ичи майрамдык маанайга бөлөндү. Айылдын четиндеги ээн аянтка кооздоп жасалгаланган боз үйлөр тигилди. Кыргыздын салты боюнча боорсок бышырылып, кой союлуп, дасторкондор жайылды. Айылдын эли болгон аракетин кылып, бул майрамды көңүлдүү тоскондун камылгасын көрүп жатышты. Улуттук оюндар ойнолуп, казанда эт кайнап, элечек кийген байбичелер, ак калпагын жарашыктуу кылып кийген ак сакалдар боз үйдө төрдүн көркүн ачып өз алдынча кобурашып отурушту. Өткөн заман жөнүндө, келечек жөнүндө, саясат тууралуу ар кандай ойлор айтылып, ар түрдүү сөздөр сүйлөнүп жатты. Айылдын эң улуу аксакалы жашы токсонду таяп калса да түптүз баскан согуштун да ардагери Абдразак атанын сөзүн боз үйдө отурган эл көңүл коюп угуп жатышты.

Абдразак ата сөзүн алыстан баштады:

- Согуш жыларында бириккен союздун эли ынтымактын, тартиптин күчү менен жеңишке жетишти. Азыр заман жаман деп заманга таарынбагыла айланайын балдарым. Заман жаман эмес, элибиздин пейили тарып баратат, адамдар өз напсисин тыя албай, напсисин кулу болуп атканы өкүндүрөт.

- Туура айтасың, Абдыке, – деп байбичелер тарапта отураган Салкын эне сөзгө кошулду. – Согуш башталганда мен жап жаш келин элем. Кечке колхоздун талаасында иштеп, кечинде кимдин үйүндө бир табак талканы болсо ошого жарма бышырып баарыбызды чакырчу. Бир чыныдан суюк жарманы сүйлөшүп отуруп ичип алып черибиз жазылып, анан көңүлүбүз да, курсагабыз да тоюп калчу. Эртеңкиге катып коёюн деп эч ким ойлочу эмес. Эртеңкиге да кудайдын буюрганы болор деп курсагы ач болсо элдин пейили ток эле. Азырчы? Үйүнө кап-кап кылып унду жыйып салып, уну курттап атса да бир тууганына же жакынына берейин деп ойлобойт. Адамдын өзү тойсо да көзү тойбой атса, анан кантип оңолубуз?

- Сиздин сөзүңүзгө мен да кошулам, - деп айылдагы мектептин мугалими Эсентур сөздү улады:

- Мен башканы айтпай эле өзүмдөн мисал келтирейин. Менин байкем Бектурду билесиңер, шаарда күндө ресторан, казинолорго кирип, эмне деген акчаны чачып жүрөт. Өткөндө мен айылдагы үйүбүздүн үстүн ачып кайра жаппасак болбой калды, катуу жаан жааса үйгө суу кирип атат, кичине акча-тыйындан кайрылышыңызчы деген өтүнүч менен барсам, “өзүн жашап аткан үйдү өзүн оңдо, башымды оорутпачы!” – деп койду. Мен өзүм мугалим болсом, айлык аз, менин тапканым жетип турса мен деле суранбайт элем да, - деп Эсентур сүйлөп жатканда каңырыгы түтөп, каректерине жаш толуп кетти. Сөзүнүн аягын минтип кошумчалады:

- Өз бир тууганы жөнүндө туура эмес сөз сүйлөп атат деп ойлобоңузда. Мен болгону турмуштагы ачуу чындыкты өз жашоомдон мисал кылып айттым.

Боз үйдө отурган эл бир саамга тунжурай түшүштү. Жанатан бери майрамдык маанайда бака-шака түшүп отурушканы менен бардыгынын жүрөгүнүн түпкүрүндө эртеңки келечекти ойлоп санааркап отурушканы билинип турду.

Тунжураган тынчтыкты кайрадан Абдразак атанын үнү бузду:

- Он жылдан бери деле оңуп кеткен жокпуз. Биздин эл башка элден эмнеси кем? Тообуз бар, токоюбуз, көлүбүз бар, иш болсо иштей турган билимдүү жаштарыбыз бар. Бизде “балык башынан сасыйт” болуп, жогору жакта отургандарыбыз оң болбой атпайбы. “Элүү жылда эл жаңы, жүз жылда жер жаңы” дейт балдарым, үмүтүбүздү үзбөйлүк. Дагы бир он жылдан кийин бул майрамды мындан да салтанаттуу өткөрүп, телегейибиз тегиз болуп калгысы бардыр. Аны мен көрбөй калам го, силер көрөсүңөр буюрса.

- Жок, антип айтпаңыз ата, сиз да көрүңүз, ошондо сиздин жүз жылдык мааракени кошо өткөргүдөй бололук, - деп боз үйдүн улага тарабында отурган жаштар уу-дуу боло түштү.

- Антип айтканыңар чын болсо, бүгүнкү майрамдын маанисин, шаанисин чыгарып кичине ырдап, комуз чертип, отурбайсыңарбы. “Жаш келсе ишке, кары келсе ашка” дейт, биз карылар аякка куюлган кымызыбызды түгөтүп, эт-май чайнап коюп отуралы, силер жаштар ырдай койгула айланайындар, - деп Абдразак аксакал жаштардын катарында отурган Азатты карады.

- Азат, комуз чертип калчу элең, бизге бир күүнү ойноп бербесең болбой калды, - деп отурган эл Абдразак аксакалдын сөзүн сүрөп кетишти. Азат комузду колуна алды да:

- Менин черткенимди угуп эле жүрбөйсүздөрбү, эгер туура көрсөңүздөр менин ордума уулум чертип берсинчи, - деп комузду боз үйдө отурган элге кымыз сунуп жүргөн Эгеменди көздөй узатты. Күтүүсүз жерден айтылган сөзгө Эгемен аптыгып кетти.

Азат уулун элдин алдына чыгып черткенге үйрөнсүн дедиби, же баласынын өнөрүн баалап, төрдө отурган карылар бата берсин дедиби, айтор комузун сунуп жатып, Эгеменге “уялба, балам,” деген көз карашты билдирди.

Комузду колуна алып жатып Эгемен атасы айтып берген уламыш эсине түштү. Комуздун буроосун бир-эки толгоду да “Кыргыз көчү” күүсүн черте баштады. Комуз колуна тийгенче сүрдөп аткан Эгемен, комуз колуна тиери менен күүнүн тарыхына сүңгүп кирип кеткендей болду. Азаттыкындай болгон шадылуу узун манжалары комуздун кылдарын тилге киргизип жаткандай туюлду. Бүт жан-дүйнөсү, жүрөгү менен берилип чертип жатты. Эл тыптынч отуруп, күүгө гана кулак төшөп калышты. Не деген керемет күү, ар бир ыргагы, ар бир кайрыгы кыргызымдын жашоосун көз алдыга элестетет. Ушундай залкар күүнү ийине келтирип чертип жаткан бул жаш баланын талантына баа берген эл күү бүткөндө шатыратып кол чаап жиберешти.

- Азаматсын! Өркөнүн өссүн! Эч нерседен кем болбо! – деп туш-туштан ыраазы болгон эл батасын берип жатышты.

Майрамдын көркүн чыгарып жаштар биринен-сала бири ырдай башташты. Карылар болсо санжыралардан, нускалуу сөздөрдөн айтып отурушту. Баарынын жүздөрүндө майрамдык маанай. Ак дасторкон үстүндө бешбармак желген соң ак тилектер айтылып, эл да майрамдан үй-үйлөрүнө тарады.

Күндөр өтүп жатты. Бир күнү Эгемен мектептен сүйүнүп чуркап келди.

- Апа, биздин мектептеги ашпозчу эжебиз эс алганы кетет экен. Ордуна иштегенге киминердин апанар ашпозчу болсо айтып баргыла, - деди директор агайыбыз. Сиз барып көрбөйсүзбү? Айжамал кубанып кетти.

- Мейли, барса барып көрөйүн. Жумуш болсо жакшы эле болбойт беле, - деди ал.

Эртеси эртең менен Айжамал ашпозчу кесибинин ээси деген күбөлүк кагазын алып мектепке барды.

Мектептин директору Тилек Бердикожоев Айжамалды жылуу кабыл алды да ашкананы көздөй ээрчитип барды. Ал жакта кош бойлуу келин идиш-аягын түгөлдөп тизип, ирээттеп жаткан экен.

- Үмүт, сен кайра келгиче Айжамал эжең иштеп турат. Бүгүн өткөрүп алып, эртең жумушун баштасын – деп Тилек эшикти көздөй жөнөдү.

- Эже, мен төрөп, баламды кичине торолтуп анан жумушка чыкканча бир-эки жыл иштеп турасыз го – деп Үмүт Айжамалга жылмайды.

Жумушту өткөрүп алып Айжамал үйүнө бактылуу болуп келатты. Элге аралашып, өзүңдү эл үчүн керектүү сезип иштегенге не жетсин. Иштеп тапкан айлыктын деле аз болсо да берекеси бар да деген ойлорго чулганып үйүнө бат эле жетип келди.

- Оо, апам эми иштейт турбайбы – деп уулу, кыздарды туш-туштан чурулдап кубанып жатышты.

Кичинекейинен жоопкерчиликтүү болуп өскөн Айжамал эрте келип, жумушун баштады. Түш оогон кезде, мектептин директору кабагы салыңкы болуп ашканага баш бакты.

- Айжамал, мага азыр эле райондук элге билим берүү бөлүмүнөн телефон чалышты. Бул орунга райондун акими өзүнүн биздин айылда жашаган жээнин жиберип жатыптыр. Сиз мени кечирип коюңузчу. Ашкананын ачкычын мектептин кароолчусуна тапшырып кете берсениз болот – деп айтып коюп, Тилек эшикти акырын жаап чыгып кетти.

“Мектептеги ашпозчунун ордунан өйдө аким чечип калганбы, бул эмне деген заман. Кечөөкү сүйүнгөнүм башкача болчу, көтөрмөлөгөн урук-тууганың жок болсо ушу экен да” деген ойлор менен ичи уйгу-туйгу болгон Айжамал ачкычты тапшырып үйүнө келди.

Аялынан иштин чоо-жайын уккандан кийин Азат үн дебестен бир топко башын жерге салып ойлуу отуруп калды. Бир кезде башын өйдө көтөрүп Айжамалга карап мындай деди:

- Мен өткөндө Келдибек байкенин иниси Бердибекке жолуктум эле. Ал шаарда эмерек жасаган цехте иштеп жатыптыр. Келсең сага деле жумуш табылат деген. Айылда жумуш болбогондон кийин эзилип жүрө бербей, тобокел кылып шаарга барып иштеп көрсөм кандай болот? Акыркы күндөрү атам түшүмө көп кирчү болду. Кабагын бүркөп эч нерсе айтпайт. Ойгонуп кетип аябай бушайман болчу болдум. Ата конушун алдырып ийгениме атамдын арбагы таарынып жаткан сыяктуу сезилет.

Айжамал Азаттын сөзүн ырастап, кебин улап кетти:

- Ооба, арбак баарын сезет дешет турбайбы. Биздин кыйналып жатканыбызды көрүп атабыздын деле арбагы козголуп жатат го. Мен андан көрө камыр жууруй салайынчы, боорсок бышырып жыт чыгарып, ата-энебиздин арбагына багыштап куран окуйлучу. Айжамал ордунан шарт туруп, камыр жууруганга киришти.

- Айжамал, менин шаарга барып иштеп көрөйүн деген оюма сен кандай дейсиң? – Азат суроосун аялына кайталап узатты.

- Мейли, барып иштеп көр. Эгемен менен эки кыз болуп биякта биз өз оокатыбызды акырын кыла беребиз. Бирок, шаарда каякка жашайсың? Кыйналып калбайсыңбы? – деди Айжамал.

- Бердибектер менен чогуу жашай турсам, анан дагы көрөбүз да. Мен жөнүндө кам санаба. Андан көрө акча чогултуп, өзүбүздүн үйдү кайра сатып алсак, мен максатыма жеткен болоор элем. Ушул тапта менин биринчи максатым эле ошол болуп калды. Ыраматылык атам ооруп буту баспай калганда, шаарда окуп жаткан окуумду убактылуу токтотуп келүүгө аргасыз болгом. Андан кийин эле атам каза болду, жалгыз уул баласы болсом, апамды таштап кете албай ошол бойдон калышка туура келди. Медицина институтун эки жыл окуп, үчүнчү жылы окуй албай калдым. Жашоо-шартым кескин түрдө өзгөрүп кетпегенде эмгиче бакыйган врач болуп бир жерде иштеп турмак экеним. – Азат оор үшкүрдү.

- Кой эми, көңүлүңдү чөгөрбө. Бакыйган врач болбосоң да эми шаарга барып бакыйган уста болуп иштеп келгени баратпайсыңбы. Көп эле наалый бербечи. Үйүбүз жок болсо да үй-бүлөөң бар, балдарың бар. Узартып уул, кызартып кыз төрөп берген аялың бар. Бир үй-бүлөнүн бакыйган атасысың, менин бакыйган күйөөмсүң – деп Айжамал Азаттын “бакыйган” деген сөзүн илип алып, ошол сөзгө атайын басым жасап сүйлөп сөз менен болсо да күйөөсүнүн көңүлүн көтөргүсү келди.

“Жакшы сөз жан эритет” демекчи, аялынын айткан сөздөрүнө Азаттын да көңүлү көтөрүлүп, өтүп кеткен маркумдарга атап куран окуду да, жаңы баштай турган ишинен жакшылык тилеп жатты. Эртеси Азат шаарга жөнөп кетти.

Атасынын жогун билгизбей Эгемен апасына каралашып, үйдөгү майда-чүйдө жумушка кол кабыш кылып, өзүн мурдагыдан да жоопкерчиликтүү сезип калды. Айзада менен Нурзаданын сабагына жардам берип, алардын кандай окуп жатканын күндө текшерет. Апасы нан жапса да, кир жууса да тегеренип жанында жардамдашып жүргөндү жакшы көрөт. Уулунун кыймыл-аракетине, акылына ыраазы болгон Айжамал ичинен сүйүнүп калат. “Мээнетинди алайын десе, кичинесинен түйшүкчүл болуп чоңойду. Бир нерсени айттырбай эле өзү билип аракет кылып жасап кирет. Балдарчылап аны-муну сатып бер деп эзели айтпайт. Эки карындашын жанындай көрөт. Ушундай акылдуу, татынакай балдарды берген кудайга да миң мертебе ырахмат”, деп Айжамал ичинен кудайга ыраазы болуп жатты.

Көп өтпөй эле мектепке ата-энелер чогулушуна чакырык келди. Мектептин чоң залында жалпы ата-энелер үчүн чоң жыйналыш өттү. Ар бир класстын класс жетекчи мугалими чыгып сүйлөп, балдардын окуудагы жетишкендиктерин, сабакка кечиккен, калтырган, тартип бузган окуучулар жөнүндө да айтып жатышты. Айжамал Эгемен жөнүндө, эки кызы жөнүндө жалаң мактоо кептерди угуп, төбөсү көккө жетип, турмушунан чүнчүп жүрсө да, бүгүн ушунча ата-энелердин көзүнчө балдары менен сыймыктанып отурду. Жанында отурган Султандын аялы Гүлсүн башын жерге салып, кирерге жер таппай турду. Демейде өзүн элден өйдө сезип текебер жүргөн бул аял өзүнүн балдар кыздары тууралуу туура эмес кептерди угуп, алардын жүрүш-турушуна мугалимдер нааразы экенин билдиргенде, баарынан да жанында отурган Айжамалдан өзүн пас сезип, жаны ошого кейип жатты. “Карасаң, үстүндө үйү жок, үрүп чыгар ити жок, үйрүп алар кийими жок, биздин эски үйдө жашап атышып, мунун балдары деле тың чыкчудай. “Курама темир курч” болот дейт, керек болсо курсактары деле чоң тоюп тамак жешпейт. Эчтекеден кем кылбай, ичинтип-кийинтип чоңойтуп аткан менин балдарымды кара, кишини уят кылып.” деген ойлорду ойлоп, ички сезимдери менен бушайман болгон Гүлсүн чогулуш бүтүп тарап келатканда Айжамалга атырылып бир тийди:

- Батирдин акчасын батыраак бербейсиңерби? Сурамайын эле жүрүп алмай жайыңар бар экен.

- Гүлсүн эже, ар бир айдын жыйырмасында деп сүйлөшпөдүк беле. Дагы бир жума бар го? – деп Айжамал таңгала түштү.

- Бир жуманы күтпөй эле берсеңер эмне болот. Жыйырмасы дебей эле бере берсе болот да. Деле булардын так болуп кеткенин айтайын – деп Гүлсүн өзүнчө силкилдеп астыга басып кетти.

Айжамал Гүлсүн эжесинин жооругуна ыза болгон жок, тескеринче күлкүсү келди. “Чоң эле киши да ушундай болобу, балдарына жакшылап тарбия бергендин ордуна мага асылат да. Балдарың акылдуу чыкса, ошол экен да байлык. Оо, кудай деги балдарыбыз ушул калыбынан жазбай жакшы адамдар болушса экен.” Ушундай ойлорго малынган Айжамал үйдүн босогосун аттап жатып, Азаттын бут кийимин көрүп сүйүнүп кетти. Ичкери кирсе балдары бака-шака түшүп, атасы келгенге чурулдашып жетине албай отурушкан экен. Азаттын да жүзү жарык, балдарын кучактап көздөрүнөн кубанычтын оту балбылдап турду. Дасторкондун үстү толтура таттуу тамак-ашка толуп калыптыр. Азат Айжамалды көрүп ордунан туруп, алып келген белегин сунду. Балдардын баарына бир сыйра жаңы кийим-кече, Айжамалга жылуу жемпер алып келиптир. “Дарактын көркү жалбырак, адамдын көркү-чүпүрөк” тура. Азаттын мотурайган татынакай эки кызы жаңы кийимдерин кийгенде кулпуруп эле чыга келишти. Эгемен болсо атасы алып келген спорт костюмун кийип көрсө боюна куюп койгондой эле жарашып калды. Алып келген кийимдери балдарына чак болуп жарашып калганын көрүп Азат да жетине албай турду. Ал шаарда жумушка көнүп калганын, көргөн-билген жаңылыктарын айтып отурду. Айжамал болсо Эгемендин, кыздарынын бетинен өөп, бүгүнкү чогулушта балдарынын дарегине жалаң жакшы сөздөр айтылганын айтып чечекейи чеч болуп жатты. Анын көзүнө күйөөсү арыктап, өңдөрү кубарып калгандай көрүндү.

- Азат, деги сен өзүң тамакты жакшы эле ичип жүрөсүңбү? Өңүңөн азып кетипсиң да? Жумушун оор эмеспи? Болгон акчаңдын баарына бизге кийим алып салып, кайра кеткенде шаардан кыйналып калбайсыңбы?

Айжамал күйөөсүнө суроо үстүнө суроо жаадырып жатты.

- Менде баары жакшы, көнүп калдым. Айлыкты иштегениңе жараша төлөйт экен. Жакшы аракет кылып иштесең жакшы эле акча тапчудай экенсиң. Белек-бекчектен тышкары да акча арттырып келдим. Силерге таштап кетем. Өзүм да жетет, кам санаба. Мен силерди аябай сагынып кеттим – деди Азат. Балдары атасына күндөлүктөрүн ачып “беш” деген бааларын көргөзүп мактанып жатышты. Сагынышып калган үй-бүлөө көпкө чейин сүйлөшүп отурушту. Азаттын үйүнүн жарыгы түн бир оокум болгуча өчкөн жок.

Азат шаарда иштегени үйүнө ырыскы кире баштады. Айлыгын алганда бир айда бир шаардан айылга каттап турду. Жаңы жылдын астында Азат айлыгына кошуп, дагы жакшы иштегендиги үчүн сыйлык алып көбүрөөк акча менен келиптир. Дароо эле ошол акчасына музоолуу уй сатып келди.

- Эген, сен биринчи класска барганда торпогунду сатып ийдик эле, ошондон бери мал ала албай ушул мүдөө жүрөгүмдү өйүп жүрдү эле. Мынакей, эми ушул уй музоосу менен сеники балам. Жакшылап баксаңар, “уйдун сүтү-тилинде” дейт, курсагы тойсо уй сүттү жакшы берет. – деди Азат. Уйдун ар жак бер жагына чыгып карап, музоону жонунан сылагылап Эгемендин кубанычы койнуна батпай турду.

Сүт ичип, айран уютуп дегендей Айжамалдын дасторконуна береке кирип калды.

Азат болсо кайрадан шаарга кетип жатып Айжамалга өзүнүн оюн билдирди:

- Эми акырындан майда жандык, кой-эчкилерди курап алсак. Малды кичине көбөйтүп алып, анан аны сатып акча кылып, үйүбүздү кайра алсак жакшы болор эле.

- Азат, шаарда жумуш мага деле табылат болуш керек. Эки бөлүндү болбой, шаарга эле көчүп кетсекчи? Башында батирге чыгып жашап турсак, кийинчирээк жер алып, шаарга деле үй салып алаарбыз. Кандай дейсиң? – деп Айжамал суроо салды.

- Болбойт го, Айжамал. Салт боюнча, атанын конушунда бир уулу калып, коломтосунан түтүн булап туруш керек да. Менде астымда ага, артымда ини болбогондон кийин шаарга кетип калышым туура эмес. Биздин айыл деле чоң айыл го, келечеги кең эле болот болуш керек райондун борборуна жакын, көлүбүз жаныбызда. Мен көлдөн эч жакка кетким келбейт, чынын айтсам. Шаарда эл көп, жансактоонун айл原因 кылып эле булуң-бурчта майда чүйдө бир нерсе сатып отурган элди көрүп жаның ачыйт. Машинанын кымбатын минип асманды караганы да бар, кайыр сурап жер караганы да бар. Жайкысын үп болуп аба жетпейт. Биздин көлдүн абасына эмне жетсин. – деди Азат.

- Ооба, сенин айтканың да туура. Шаарга барсак, балдар менен кыйналып калабыз го. Мен жөн эле “Аялдын чачы узун, акылы кыска” деп айткандай, кыска акылга салып ийдим окшойт” – деп Айжамал сөзүмдү кайра алдым дегенчилик кылып, көздөрүн ылдый салып туруп калды.

- Жок, Айжамал, сен кыска акыл аялдардан эмессиң, сен менин Акыл Карачачымсың, жыгылсам таянар жөлөгүмсүң, мүдүрүлсөм карманар өбөгүмсүң, акылын айткан агамсың, жардамын аябаган инимсиң. Кудай таалам мага ага же ини буюрбаган менен агадан артык, ининден кем эмес, акылдуу аялды буюруптур. Мен ошого шүгүр кылам – деп Азат бул сөздөрдү чын жүрөгүнөн айтып жатты.

- Ашыра мактап жиберген жоксуңбу? Чын эле ошондой аялмынбы? Сен шаарда жүрүп акын болуп баратканың го? – Айжамал күйөөсүнүн сөздөрүнө таң кала жооп берди.

- Керек болсо акын деле болуп коёбуз.

Мен Азат деген акынмын

Аялыма жакынмын

Акылдуу болсо алганың

Кереги барбы акылдын? – деп Азат төрт сап ырды да уйкаштырып айтып жибергенде, экөө тең каткырып күлүп жибершти.

- Билесиңби, Айжамал, илгери бир кыргыздын баатыры жоону жеңип келгенде, ага ыраазы болгон хан: “Баатырым, эмне каалайсың берейин, сулуулук берейинби, акыл берейинби же айкөлдүк берейинби?” – деп сураган экен, анда баатыр: “Ханым, мен эркекмин, эркек кишиге сулуулуктун деле кереги жок, андан көрө ушул сиз айткан үч сапаты тең бар мага бир кыз таап бериңиз. Менин аялым сулуу болсун, тышкы келбети эле эмес, ички дүйнөсү да сулуу болсун, аялым акылдуу болсун, мен туура эмес жолдо баратсам акылын айтып түздөп, кемчилигимди билгизбей, жакшы жагымды чыгарып оңдоп турсун, аялым айкөл болсун, тууган-урук менен, эл менен катыштырган да аял киши болот дептир. Ошондо хан баатырдын сөзүн туура көрүп, өзү айткандай акылдуу жар таап берген экен. Бала кезимде ушул уламышты атаман угуп, кийин чоңоюп үйлөнгөндө, менин аялым да ошондой болсо деп тилек кылчу элем. Кудай тилегимди кабыл кылганына ыраазымын. Болбосо турмуштун катуу соккусун баштан кечирип турганда, өмүрлүк деген жубайың да ызылдап бир жагынан урушуп турса, мен кайраттуумун деген деле эркегиң жашоодон аша кечип кеткиси келет болуш керек.

- Мени көтөрүмдүү кылып тарбиялаган таэнеме рахмат. Байкуш таэнем, мени жалгыз болсо кийин кандай үй-бүлөгө туш болот деп көп ойлочу окшойт. Мен эс тарткандан тартып үй-оокатка үйрөтүп, бой жетип калган кезде үй-бүлөөлүк турмушка акыл сөздөрүн көп айтып акырын даярдап жүрүптүр да көрсө. Күйөөгө чыкканда күйөөндү сыйла дечү таэнем. “Эрин сыйлаган эшикке жатпайт, атын сыйлаган жөө баспайт.” – деген макалды дайым айтчу эле. “Болгонуна ыраазы болуп, топук кылып жашагын, дүйнөнүн түбүнө эч ким жеткен эмес. Жыйган оокатын эч ким көрүнө ала кетпейт, бул жалган дүйнөгө биз сыноо үчүн жаралганбыз. Колуңан келсе адамдарга көбүрөөк жакшылык кыл!” – деген сөздөрүн ар дайым эстейм.

Жубайлар ушинтип сүйлөшүп жатканда эшиктен Эгемен кирди.

- Ата, сизди Бердибек байке чакырып жатат. Эртэрээк жолго чыгалы дейт.

Азат үй-бүлөсү менен коштошуп алып шаарды көздөй сапар тартты.

Мына ошол күндөн тартып, дагы далай суулар агып, дагы далай мезгил алмашты. Эгемен он төрткө толуп, он бешти көздөй карады. Бою бир кыйла өсүп, көзгө сүйкүмдүү бала болду. Мектепте гана алдыңкы окуучу болбостон, үйдө да апасынын оң колу, жардамчысы, эмгекчил, ак ниет, ак жүрөк, адамдын оюн айттырбай сезген да өзгөчө сапаты бар. Өзүн кадыресе жигит сезип, өз боюн да күзгүдөн каранып калат. Мектепке барганда Жибекти көргөндө эмнегедир сүрдөп, айтаарга сөз таба албай кетет. Астыртан кайра-кайра Жибекти карагысы келе берет. Мектеп босогосун аттаган күндөн тартып эле Жибекти бөтөнчө жактырып, колунан келген жардамын аябайт. Жибек бир күнү чачын беш көкүл кылып өрүп келсе, бир күнү эки өрүп гана артына таштап коёт. Чачын кандай кылып өрүп, кандай кылып байлабасын, Жибектин ак жуумал келген татынакай өңүнө жарашып турат. Классташтарынын баарына бирдей мамиле кылып, өтө токтоо, сезимтал кыз. Эгемендин көзүнө Жибек жомоктогу сыйкырдуу дүйнөдөн түшүп келген периште сымал туюлат. Сабактан тарап келатканда экөө көбүнчө чогуу басып келишет. Окуган адабий китептери, андагы каармандар жөнүндө сүйлөшүшөт.

Акыркы сабактын конгуроосу шыңгырап балдар уу-дуу болуп мектептен чуркап чыгып жатышты. Эгемен менен Жибек адаттагыдай эле бирин-бири күтүп үйлөрүн көздөй келатышты. Сөздү Жибек баштады:

- Эгемен, сен чоңойгондо ким болгун келет?

- Менби, мен ак халатчан врач болгум келет. Атам жашоо-шартына байланыштуу жаш кездеги оюна жетпей калыптыр. Атам жетпей калган кесиптин ээси болуп, элди дарылап, атамды кубантсам деп ойлойм. А өзүңчү Жибек, өзүн ким болгун келет?

- Мен да врач болууну самайм. Кызык, экөөбүздүн оюбуз тең бирдей экен. Мектепти бүткөндөн кийин да экөөбүз чогуу окуйт турбайбызбы, - деп Жибек Эгеменди карап кубанычтуу жылмайды.

- Ооба, экөөбүз мектептен кийин да чогуу окуп калсак, анда абдан сонун болот эле. Бири-бирибизге жардам берип, түшүнбөй калган суроолорубузду болсо бирге талкуулап, китепканага да чогуу барып турмакпыз – деди Эгемен.

- Эмнеге “турмакпыз” деп айтып атасың? Болбой калчудай сүйлөп, “турабыз” деп айтпайсыңбы – деп Жибек Эгемендин сөзүн оңдоп койду.

Эгемен “ооба” деп баш ийкеди, эчен-эчен: “Жибек, мен дайыма сени менен бирге болгум келет. Мен сени абдан жакшы көрөм. Сен бөтөнчө жаралган кызсың.” деп айткысы келди. Бирок, анте алган жок. Тек гана, мойнундагы Жибек берген тумарды көйнөгүнүн сыртынан акырын аяр кармап койду. Сөздү кайрадан Жибек улады:

- Сенин манжаларын узун го, манжасы узун адамдар же хирург же музыкант болсо, туура жолун табышат дейт го. Менимче, сага хирург эле болгон жарашат.

- Манжаларым узун деле эмес го? – Эгемен колдорун ачып карап калды.

- Кантип узун эмес? Мынакей, упузун эле болуп турбайбы. – Жибек Эгемендин колун кармап, манжаларын акырын сылап койду. Жибектин колу колуна тийгенде Эгемендин денеси ток урган немедей “дүр” дей түштү. Жибектин кебездей жумшак колун кармап, жетелешип баскысы келди. Антүүгө эрки жетпеди. “Кичинекей кезде жетелешип ойноп келишчү эле, азыр антип бассаң өөн көрүнөт да, кичине кез эле жакшы экен.” – деп ойлоду Эгемен ичинен.

- Азат байке келип атабы? – Жибек суроо узатты.

- Ооба, айылыгын алган сайын келип кетет. Келер маалы да болуп калды.

Эгемен жооп берип жатып атасын сагынганын сезди. “Азыр үйгө барсам атам үйдө отурган болсо.” – деп ойлоп кетти.

Айткандай эле Эгемен үйгө келсе, атасы да жаңы эле келген экен. Дасторкон үстүндө отуруп Азат өзүнүн оюн ортого салып, үй-бүлөсү менен кеңешип жатты.

- Дагы бир эки-үч ай иштеп туруп, анан биротоло эле биякка келсемби, райондун борборуна эмерек жасаган кичинекей цех ачып иштетип көрсөкбү деген ойду ойлоп жатам. Кудай буюрса, биринчи үйүбүздү кайтарып алып, өзүбүздүн үйгө көчсөк, андан кийин Бердибек экөөбүз чогуу иш баштайлы деп чечтик.

- Өзүбүздүн үйгө көчөбүзбү? – Эгемен сүйүнүп кетти.

- Ооба, балам, үч-төрт жылдан бери кураган мал-жанды сатсак алабыз үйүбүздү. Апаң экөөбүздүн да чогултуп жүргөн акчабыз бар. – Азат ишенимдүү жооп берди.

- Цех ачыш үчүн да жай керек да, аны каяктан табасыңар? – деди Айжамал.

- Чоң дүкөндүн жанындагы товар сактаган склад азыр бош эле турат. Ошону ижарага алалы деп сүйлөшүп жатабыз. Райондун эли шаарга барбай эле жакын жерден керектүү эмеректерин алгыдай болуп калат. Эмеректин ар кайсы түрүн жасаганды үйрөндүк. Иш баштаганга көз жетип калды. Жумуш башталып, бутубузга туруп алсак, анан өзүбүзгө олпок эмерек жасайм буюрса. Өзүбүздүн үйдө, олпокко отуруп алып анан телевизор көрөбүз. Ушул сөздөрдү айтып жатып Азат толкунданып, көздөрүнөн кубанычтын оту жанып турду. Ата конушу кайрадан колуна тийип өздөрүнүн үйүндө түтүн булатып жатканын элестетип Айжамалдын бүткөн бою балкып кетти.

Арадан үч жумадай убакыт өттү. Эгемен короодо малга кечки чөбүн салып тейлеп жүргөн. Дарбаза такылдаганынан чуркап чыкса, эшикте Бердибек байкеси туруптур.

- Апаң үйдөбү? – деди ал учурашпастан.

- Ооба, - деди Эгемен чочулап, анткени Бердибектин кабагы өтө бүркөө эле.

Бердибек үйгө кирди, анын өң-далааттан кеткен кебетесин көрүп Айжамал коркуп кетти:

- Эмне болду деги, тынччылыкпы? Азат оорубай элеби?

- Жакшы турасыңарбы? Азат кичине кырсыктап, ошону айтайын деп келдим.

- Эмне кырсык? Тагыраак айтчы деги байболгур. – Айжамалдын жүрөгү шуу дей түштү.

- Биздин иштеген жерден эмеректерге керектүү бир топ жабдыктар уурдалып ошого шектүү деп Азатты кармап кетип, камап салышты.

- Эмне дейт? Азат ууру эмес да, өмүрү ууру кылып көргөн жан эмес да. – Айжамалдын денесин калтырак басты.

Бердибек болгон окуяны түшүндүрүп берди. Көрсө, окуя мындай болуптур. Азат айылдан жаңы баргандан эки жумадан кийин эле иштеген жеринен бир топ жабдуулар уурдалат. Кароолчу ошол түнү ордуна жаш баласын коюп, өзү жакын бир туугандары каза болуп, ошол жакка кеткен экен. Түнүчүндө белгисиз адамдар ууруга кирет. Жаш бала уктап калып эч нерсени сезбептир. Кожоюн ууруну таап бергиле деп дароо эле милиция бөлүмүнө кайрылат. Көп өтпөй эле милиция кызматкерлери келип, жумушчулардын кийимин которуп кийген жердеги шкафтарын, сумкаларын ачып тинтүү жүргүзүшөт. Азаттын сумкасынан эмерекке керектүү бурамалар, майда-чүйдө жабдуулар салынган түйүнчөктү таап алышат. Азаттын сумкасына аны ким салып койгону белгисиз. Ошентип Азатты кармап кетишет.

Бул окуяны угуп, Айжамалдын төбө чачы тик турду.

- Бердибек, ал жерде канча киши иштейт?

- Он беш киши иштейбиз.

- Анда ошол, ошол кишилердин ичинен бирөөнүн кылганы да. Өзү уурдап, анын айыбым чыгып калбасын деп Азатка күнөөнү оодара салыш керек болгон да. Адамдын убалынан коркпогон айбандар – деп Айжамалдын ачуусу келип, эмне кыларын билбей турду.

- Эми Азат эмне болот, ия? Биздин колдон эмне келет? Кандай жардам кылабыз? – Айжамал Бердибекти карап, андан жардам күткөндөй абалда турду.

- Тергөөчү менен сүйлөшүш керек го дейм. Ага акча бериш керек. Менин берген жардамым ушул болсун Айжамал, - деп Бердибек чөнтөгүнөн кагазга оролгон акчаны Айжамалга сунду.

- Мен бул акчаларды Азат экөөбүз иш баштап калсак, ижарага төлөйүн деп чогултуп жүргөм. Азатты эптеп чыгарып алсак, дагы кудайдын айтканын көрөбүз. Бердибек башын жерге салып, оор үшкүрдү. Төрт жылдан бери чогуу иштеп, бир нанды бөлүшүп жеген Азаттын абалына жаны кейип турду. Азат экөө тең чамалаш болсо дагы, Азат ага бир тууган агасындай болуп калган эле.

- Бизде да үйгө деп чогултуп аткан акчабыз бар – деди Айжамал.

- Бүгүн кеч болуп кетти, мен Келдибек абамдарга да барып, учурашайын. Эртең менен чогуу чыгалы шаарга. Бир айла болуп калар. Балдардын жүрөгүн көп түшүрбөй, өзүңдү карма, Айжамал – деп коюп Бердибек байкесиникине кетти.

Таң аткыча Айжамал кирпич көзүн каккан жок. Каяктагы уйку? Бир ары, бир бери оодарылып, үшкүрүнүп жатты. Элдир-селдир таңга жуук бир аз уйку аралап кетиптир. Түшүндө Азат экөө көлгө түшүп атышкан экен. Азат Айжамалга суу чачып жээкте кубалашып ойноп жүрүшүптүр, экөөнүн тең жаш кези, бир маалда Азат көлгө чумкуп кирип улам арылап чабак ура баштады. Айжамал артынан жөнөдү. “Азат, алыс барбачы!” – деп кыйкырса да болбой, Азат алыстап баратты. Катуу толкун башталып, Азат көрүнбөй калды. “Азат, Азат...” – деп кыйкырам деп атып, Айжамал чочуп ойгонуп кетти.

“Бул эмнеси, санаага батканда түшүнө ар кайсы нерселер кире берет тура. Түшкө көл кирсе, суу кирсе – өмүр деп калчу эле таанем, өмүрүбүз узун болот экен деп өз алдынча түшүн жакшылыкка жоруп, Айжамал Бердибек менен жолго чыкты.

Тергөөчү алардын сөзүн угуп да койгон жок, Азатка кылмыш иши козголгонун билдирди. Эми сот менен сүйлөшөсүңөр – деп ал кыска чорт сүйлөп кетип баратканда Айжамал тергөөчүгө кайрылды:

- Менин күйөөм ууру эмес, эмнеге кылмыш ишин бат эле козгоп ийдинер, чыныгы ууруну издебейсиңерби? Тергөөчү Айжамалга орой жооп берди:

- Сенин күйөөңдүн сумкасына уурдалган бурама, жабдууларды мен салгам го ээ анда? Күйөөң жакында цех ачам деп жүрчү экен, бияктан четинен уурдап, даярданып аткан да. Тергөөчү алар менен сүйлөшкүсү да келбей кетип калды.

- Көздөрүн ала качып, тайсалдап турганын көрдүңбү? – деди Айжамал Бердибекке карап.

- Ооба, мен да байкадым. Мунун бир билгени бар неме го. – деди Бердибек.

- Чын төгүнүн дааналап билбей эле, бат эле ишти сотко өткөрүп ийгени кандай? – Айжамал ыза болуп турду.

- Булар азыр адамдын убал-сообун ойлойт дейсинби. Мен ойлоп атам, булар чыныгы ууруну кармашты, ал буларга көп акча берди дагы кутулуп кетти. Уурдалган факт болуп аткандан кийин кылмыш ишин козгоп, ууруну таптык деп Азатка оодарып ишти жаап коюшат. Ууру биздин арабызда жүрөт да. Азат экөөбүздү кошпогондо он үч киши бар дагы. Ошонун бирөөнүн кылганы да, акырын байкатпай Азаттын баштыгына уурдалган буюмдардан салып койдү. – Бердибек өз алдынча ой жүгүртө баштады.

- А сен ошолордун арасынан шектүүсүн байкаган жоксуңбу? Жакшылап ойлонуп көрчү. – Айжамалда Бердибек ууруну тапчудай болуп үмүт пайда болду.

- “Уурдаган киши бир күнөөгө батат, уурдаткан киши миң күнөөгө батат.” – деп коюшат турбайбы, уурдаган киши уурулук кылып бир күнөө кылат экен дагы, тигил уурдадыбы же бул уурдадыбы деп уурдаткан киши таза адамдарды да балким уурдады деп ойлоп миң күнөөгө батат экен. Айтыш кыйын, ким уурдаганын. “Кыңыр иш кырк жылда билинет.” дейт. Акыры билинет да.

- Бердибек, сен кызык экенсиң? Акыры билингенинин бизге эмне кереги бар, бизге азыр билиш керек да.

- Айжамал, экөөбүз азыр эмне кыла алабыз, айтчы? Иш сотко өтүп кетип жатса. Андан көрө сотко барып ишин жеңилдетип бер деп сүйлөшөлү. Башка арга жок.

Экөө сотко барып, сот менен жолугуп сүйлөшүштү. Айжамал болгон акчасын берди, сот пара алгандан кийин ишти жеңилдетүү жагын карарын айтты. Андан кийин убактылуу кармоочу жайда жаткан Азатка барып кезигишти. Азаттын өңү азып, жүдөй түшкөн экен.

- Мен эч кимге жамандык кылган жок элем, ким мага карасанатайлык кылып ушул ишке барганын түшүнө албай турам. Балдар да укту да, ээ? – Азат тынчсызданып суроо берди.

- Эгемен укту, кыздарга айткан жокпуз. Сенин уурабаганыңды биз жакшы билебиз, жалган жалаа менен жаманатты кылып атышат сени. Кудайдан коркпогон ушундай да кишилер болот экен, ээ? Акыры чындык жеңет – деп Айжамал өзүн Азаттын көзүнчө токтоо кармаганга аракет кылып жатты.

- Соттун чечими чыкканча сени бул жерде кармап турушат экен. Азат, сен өзүн токтоо, кайраттуу адам эмессинби. Бир аз чыдап тур, чыдаган жаның дагы да чыдашка туура келет эми. – деп Бердибек сөзгө аралашты.

Аңгыча: “Убакытыңар бүттү!” – деп милиция кызматкерлери Азатты алып кетишти. Ал кетип бара атып Бердибекке өтүнүч менен акырын айтты: “Бердике, менин балдарыма каралашып турсаң.” – деди да көмөккөйүнө бир нерсе такалып калгандай болуп башка сөз айта албай Айжамалды бир карады да шарт бурулуп кетти. Азаттын бир жалт этип караган көз карашынан Айжамал далай нерсени окуду: “Балдарынын, үй-бүлөөсүнүн тагдыры эмне болот деген кабатырлануу сезимди, жашоо менен күрөшүп жатып чарчаган, жакшылыктан үмүт үзгөн көз карашты, адилетсиз адамдарга кыжыры кайнаган жек көрүүнү, ошол эле учурда Айжамалды аяп, жүрөгү канап турган сезимди туйду.”

Бир айдан кийин Азаттын соту болду. Сотко айылдан Айжамалга караан болуп Келдибек менен Жыпар жана Бердибектин аялы Чолпон келишти. Азаттын иштеген жеринен Бердибек баш болуп беш-алтоо катышты. Сот процесси жүрүп жатты. Айжамал менен кошо келген Эгемен атасын көрүп, көз жашын чыгарбаганга аракет кылып араң отурду. Көзү ыйлабаганы менен Эгемендин жаш жүрөгү ыйлап жатты. Атасынын арыктап, кукуу болгон өңүн көрүп Эгемен атасын аяп, көзгө сүрдүү көрүнгөн, муздак дубалдары ичиркенткен бул сот залынан атасын колдон алып качып чыккысы келип турду. Сот бүтүп, акыры өкүм окулду. Азаттын мурда соттолбогонун, буга чейин иштеген жумушун так аткарганын сот эске алып бир жылга эркинен ажыратылды. Сот залынан эле Азатты алып жөнөштү. Азат Эгеменди карады да:

- Уулум, акылдуу бол, апанды, карындаштарыңды жакшы кара. Мен келгиче биздин үйдүн эркеги, таянычы сенсиң балам. Бирөөлөр атаң ууру, уурунун баласы деп, шылдыңдашса эч убакта арданба. Акыйкатта мен ууру эмесмин. Асманда кудай көрүп турат, мени ушул абалга жеткиргендери кудайым өзү таразalasын. Ыйлаба, сен жигитсиң, темирдей бекем, болоттой курч бол. – деди.

Айжамал болсо көзүнүн жашын көлдөтүп соттун артынан чуркады.

- Жеңилдетем деп айттыңыз эле го, эркинен ажыратпай эле, шартуу түрдө кесилди десеңиз болбойт беле. – деди ал. Сот Айжамалга эч нерсе болбогондой карап туруп мындай деди:

- Беш же үч жылга кесилмек. Мен жеңилдетип, бир жыл кылбадымбы. Бир жыл бат эле өтөт. Сот күлүмсүрөп басып кетти.

Айжамал анын артынан барып “Кантип эле бир жыл бат өтсүн, силерге окшоп курсагы ток, кайгысы жок жүргөн кишилерге бат өтүшү мүмкүн, ал эми эч күнөөсү жок туруп абакта жаткан кишиге, анын үй-бүлөөсүнө бир жыл канча убакытка созулаарын, канча ден-соолукту алаарын билесизби?” деп албууттанып кыйкыргысы келди. Бирок, анте алган жок. Көзүнөн аккан ачуу жаштарын жутуп кала берди.

Он күн өткөндөн кийин Айжамал азык-түлүк даярдап алып Азаттан санаасы тынбай жолугууга барды.

- Мага көп деле келем деп убара болбосоң. Андан көрө балдарды жакшылап карасаң. Бир жыл биякта эми эл көргөндү көрүп, эптеп туруп турармын. – деди Азат.

- Азат, сен көп кайгырба. Атабыздын конушун алалык деп болгон аракетинди кылып жаттың эле. Сен бияктан чыгып келгенден кийин, мен Россияга барып иштеп келсемби деп ойлоп атам, эгер сен туура көрсөң. Бул жерден алты-жети жылда тапчу акчаны аяктан бир-эки жылда эле чогултса болот экен. Кудайым буюруп, ошондо мүдөөбүзгө жетип каларбыз. Сен кандай дейсиң? – деп бул оюн Айжамал күйөөсүнө атайын билдиргиси келди, себеби Азат бир жыл бою дагы үй тууралуу ойлоно берип ого бетер сарсанага батпаса экен деди.

- Ким менен барасың, мурда-кийин барбаган жакка, сага оор болуп калат го? – Азат Айжамалды аяган көз караш менен карады.

- Бердибектин балдызы Новосибирск деген шаарда эки-үч жылдан бери иштейт экен. Жакында сиңдим келет, ошондо сени аны менен тааныштырып коёюн деди Чолпон. Сиңдиси Жылдыздын айтуусу

боюнча аякта бир топ эле кыргыздар иштеп эмгектенишет экен – деди Айжамал. Экөөнүн сүйлөшүү убактысы аяктап, сөздөрүнүн аягына чыкпай калышты.

Айжамал айылга келип эмне оокаттын башын кылбасын, Азат оюунан кетпей туруп алды. Оюу онго, санаасы санга бөлүнөт. Анын кыйналып санаа тартып жүргөнүн көрүп бир күнү Жыпар эжеси үйүнө чакырды.

- Кызыма сеп берейин деп даярдана баштадым. Күн жылуучулукта шырдагын бүтүрө салайын деп атам. Сени да кичине кармалашып алаксысынчы деп атайын чакырдым – деди Жыпар.

- Ооба, эже шырдак жасаганды үйрөнүп алсам мага деле жакшы. Менде да кыздар турат. Алар деле бат эле чоңоёт да.

- “Көрүнгөн тоонун ыраагы жок” дейт. Мына биздин уулдарыбыз үйлөнүп, кызыбыз турмушка чыгып бат эле чоң ата, чоң эне болуп калдык. Бат эле ушинтип картаят экенсиң.

- Коюңузчу эже, карыбай эле турасыз. Ар бир мезгилдин жаздын жаздай, күздүн күздөй өзүнчө керемети, өзүнчө сулуулугу болот эмеспи. Ошондой эле ар бир курактын, отуз жаш болобу же алтымыш жаш болобу өзүнчө керемети бар го.

- Айжамал, анын да туура. Биздин курактын керемети небереде экен. Неберенди жыттап, анын кыял-жоругун көргөндө ичин эзилет экен. Неберени ушунчалык кудайым ысык кылып жаратыптыр.

Шырдак бетине боёлгон кийизден кооз оюуларды түшүрүп жаткан Жыпар эжесине жардамдашып жатып Айжамал өзүнчө ойго батты: “Бир кезде кат-сабаты жок болсо да элибиз ушундай кооз ажайып оюуларды оюп, чийме чийип, сайма сайып, кыздарына сеп даярдап, өздөрүнүн ой-тилегин оюу аркылуу билдирген окшобойбу. Кол өнөрчүлүккө көп маани берген биздин эл атадан-балага энеден кызына көөнөрбөс мурас кылып калтырган зергер колдор менен жасалган улуттук кийимдердин, буюмдардын кооздугуна кантип баа бербей коё аласың?” Айжамал ушул ойлорду ойлоп, аз да болсо санаасынан кичине арылгандай боло түштү. Жыпар эженин болсо небереси келип телефонго сүйлөшкүлөчү деп чакырып кетти. Жыпар бир топко кармалып жатып анан чыкты:

- Айжамал, Бердибек телефон чалды. Азат катуу ооруп калып, ооруканада дейт. Оокатты жыйыштыралы да барып көрүп келели. – деди Жыпар.

- Эмнеси ооруп атыптыр, катуу экен дейсизби? – Айжамал коркуп өң-алаттан кете түштү.

- Коркпочу, Айжамал, шаардын ооруканасында догдурлар карап атат дейт. Бир шыпаа болуп калаар деп Жыпар өзүн кармап токтоо сүйлөп жатканы менен көздөрүн ала качып коркуп турганын кыраакы Айжамал байкап койду.

Оорукананын оозунда Бердибек бир ак халатчан дарыгер менен сүйлөшүп турган экен. Кабагы катуу түшүп калган Бердибекти көрүп Айжамалдын ого бетер жүрөгү түштү.

- Абалы өтө эле оор – деди да Бердибек унчукпай башын жерге салып туруп калды.

- Сиз жолдошу болосузбу? – деди ак халатчан аял Айжамалды карап.

- Ооба, – деп Айжамалдын тили араң күрмөөгө келди, жүрөгү “дүк-дүк” согуп жамандыктын жышаанын сезип аткансып кабынан чыгып кетчүдөй болуп кетти.

- Биз болгон аракетти кылдык. Жолдошуңардын кан басымы өтө жогору көтөрүлүп мээсиндеги кан тамырлар жарылып кеткен. Жүрөгү дагы ооруп жүрүптүр. Бизге оор абалда келди. Адам болот деп айта албайм, үмүт аз, дарынын күчү менен гана кармап турабыз, сабыр кылыңыздар – деп коюп дарыгер аял ичкери кирип кетти.

Жер асты-үстү болуп, көздөрү караңгылап бир тунгуюкка түшүп кеткендей болду Айжамал. Эсине келсе бетине суу чачып ак халатчандар дүрбөп, Жыпар менен Бердибек эки колтугуна кармап турган экен.

- Эмне болуп атасыз? Өзүңүздү кармаңыз. Сиздин балдарга эми эне да керек. Балдарды ойлобойсузбу, - дарыгер аял Айжамалды урушуп жатты.

- Азат кайда, мени коё бергилечи, мен Азатка барам – деди Айжамал.

- Сиз минтип отурсаңыз, ал жакка кирүүгө болбойт, сиздин жолдошуңуз азыр кылдын кырында турат. – дарыгер аял Айжамалга кирүүгө тыюу салды. Айжамал чыйрала түштү:

- Мен өзүмдү кармайм. Мага көрүп чыкканга уруксат бериңиз. Менин айтчу сөзүм бар – деди Айжамал.

- Жолдошуңуз тилден калган, ал сиз менен сүйлөшө албайт. – деген догдурдун сөзүн укпастан, Айжамал көшөрүп туруп алды.

Акыры дарыгер “Мейли, коштошуп алсынчы” дедиби, айтор уруксат берди.

Бердибек менен Жыпар, теңселип араң турган Айжамалды кармап Азат жаткан палатага киришти.

Капшытта коюлган керебетте Азат жалгыз жаткан экен. Өңү купкуу болуп, көздөрү жумулган. Жүзүнөн тирүүлүктүн белгиси кетип, өлүк сыны кирип калгандай көрүндү. Кабагын бүркөп, бул жалган дүйнөдө бүтүрө албай калган иштерине жаны кейип, бул жарык дүйнө менен коштошо албай аткансып, көл жээгинде бир тамчы сууга зар болуп соолуп жаткан балык сымал, эриндери кеберсип жаткан экен.

Айжамал энкейе калып күйөөсүнүн колун кармады.

- Азат, мен келдим. Мен Айжамалмын. Сен эч нерсени ойлобо. Баары жакшы болот. Мен иштеп атабыздын конушун сөзсүз алабыз. Ишенип кой, мен сага убада берем. Мен сага ыраазымын, Азат – Айжамал бул сөздөрдү ыйлабай, өзүн сабырдуу кармап туруп айтты да, күйөөсүнүн купкуу болуп турган бетинен акырын өптү.

Кыймылсыз жаткан Азаттын кирпичтери болор-болбос ирмелгендей болду. Бүркөлгөн кабактары акырын жазылды да, көздөрүн кычыгынан буурчак жаш томолонду.

- Азат, сен менин сөздөрүмдү уктунбу, түшүндүңбү? – деп Айжамалдын үнүндө кубаныч пайда болуп, сүйүнгөнүнөн ыйлап жиберди. Азаттын жүздөрү нурдангандай боло түштү. Бир буту жерде, бир буту көрдө болуп жаткан ал Айжамалдын гана келишин күтүп жаткан сымал, жонунан бир оор жүктү алып салгандай болуп денеси жазылып, мойнундагы күрөө тамыры катуу бир “бүлк” этип, акыркы жолу сокту да, бири кем бул дүйнө менен түбөлүк коштошуп кете берди.

Азатты акыркы сапарга узатууга көп эл чогулду. Чогулган элди карап Акмат ажы өз сөзүн айтып жатты:

- Азатты бул айылдын эли жакшы билебиз, ыймандуу адам эле, камкор ата эле, эч кимге жамандык кылбаган, калп сүйлөбөгөн, намыскөй жан эле. Бүгүн мына акыркы сапарга узатабыз деп, баарыңар чогулдуңар. Азаттын көзү бар кезде силер кайда элеңер? Классташтары биригип бир кара, жалгыз эжеси бир кара, айылдагы алыс-жакын урук-тууган биригип бир кара союп салыпсыңар. Азат кыйналып үйүн алдырарда, карыз сурап баарыңа барды эле, азыр союп аткан малыңарды ошондо берген болсоңор, Азат ата конушунан ажырабайт эле го, ушул ооруга чалдыкпайт эле го. Азыр силер сойгон малдын этинен бир үзүм жебейт Азат, өзүнөр жеп, анан баштыкка да салып көтөрүп кетесиңер. Ушул канга сиңип калган туура эмес көрүнүштү качан таштайбыз? Азат жалган жалаа менен соттолуп жатканда үй-бүлөөсүнө жардам бербей ушул турган эл, анда силер кайда элеңер? Тирүүдө сыйың болбогондон кийин өлгөндөн кийинки ыйдын кереги жок. Биз бул дүйнөгө жылаңач келип, кайра жылаңач кетебиз. Эч ким жыйган мал-мүлкүн көрүнө ала кетпейт, биз тигил дүйнөгө ыйманыбыз менен, бул дүйнөдө кылган сооп иштерибииз менен кетишибиз керек.

Акмат ажы бул сөздөрдү жаны ачыганынан айтып жатты. Андан кийин ал мусулманчылык шариятка ылайыктап, элге суроо берди:

- Калык уулу Азат кандай адам эле?

- Жакшы адам эле, мусулман эле, жакшы адам эле...

Чогулган эл ажыга жооп берип жатып, баары Азатты эскерип, көздөрүнө жаш алып кабыргалары кайышып турду. Аттиң арман, биз бири-бирибиздин жакшылыгыбызды тирүү кезибиде баалап, тирүү кезибизде бир-бирибизге жакшы сөз айткандан да аянып, көр тирлик менен алышып жүрүп, адамдын көзү өтүп кеткенде, ага көзү тирүүсүндө жакшылык кылбаганыбызга өкүнүп кала берет экенбиз да.

Шарияттын шарты боюнча маркумдун аласа-бересесин такташ үчүн Акмат ажы Эгеменди элдин астына алып чыкты. Молдонун айкан сөздөрүн айтып, элге кайрылыш Эгемен үчүн оорго турду. Ал атасын акыркы жолу сот залынан көргөнүн эстеди. Атасынын “Бийлаба, сен жигитсиң, темирдей бекем, болоттой курч бол!” деген сөздөрү кулагына жаңыргандай болду. Өзүн бек кармап, үнү кайраттуу чыкты:

- Атаман аласаңар болсо менден алгыла, бересеңер болсо мага бергиле.

- Атаман аласаңар болсо менден алгыла, бересеңер болсо мага бергиле.

- Атаман аласаңар болсо менден алгыла, бересеңер болсо мага бергиле.

Ушул сөздөрдү айтып жатып он бешти караган Эгемен атасынан чындап айрылып, балалыгы менен да биротоло коштошконун сезди.

Азаттын кыркылыгын бергенден кийин Айжамал күйөөсүнө өлүм алдында берген убадасын эстеп жаны жай албай, жүрөгү түпөйүл болуп жатты. “Россияга иштегени кетсем эл эмне дейт, каралуу аял күйөөсүнүн ашына чейин отурбай бала-чакасын таштап басып кетти деп айтабы, дагы бир жыл ашына чейин иштебей үйдө отура берсем кандай жан-сактоо болот.”

Ары ойлоп бери ойлоп, акырында Айжамал кетүүнүн камын көрө баштады. Эл эмне десе, ошо десин, мен Азатка берген убадамды аткарышым керек деп чечти ал. “Агадан артык, иниден кем эмес акылдуу аялды буюрган кудайга мен ыраазымын” деген күйөөсүнүн сөздөрүн эстеди. “Капырай өлөөрүн билген немедей болуп көрсө алдын-ала эле ыраазычылыгын берип кеткен тура.” Айжамалдын көздөрүнө жаш толо түштү. Бирок ыйлаган жок. Ал көзүнүн жашын балдарына көргөзбөгөнгө аракет кылчу. Ошентип Айжамал айланып белин бек бууп, алыс жолго сапар тартып жөнөп кетти.

Эми үйдүн түйшүгү бүт Эгеменге жүктөлдү. Ал карындаштарына үйгө кирип эне, эшикке чыгып атадай эле болуп калды. Өзү менен теңтуш он беш жаштагы балдар эчтекеден бейкапар, ата-энесинин кучагында эркелеп жүрүшсө, Эгемен эшикке чыгып атасы кураган малын тейлеп, үйгө кирип үй оокатын кылат.

“Башка түшсө байтал жорго болот” дегендей, адам баласы башына түшкөн түйшүктү көтөрбөскө чарасы жок тура.

Айжамал кетип жатып, кошуна-колоң, тааныштардын баарына балдарын табыштап кеткен эле. Башында бир сыйра баары балдардын ал-ахыбалын сурап келип, кетип турушкан менен деле “Түтүнү бөлөктүн түйшүгү бөлөк” тура. “Апасы үйдө жүргөн кезге кантип окшосун. Апандын куюп берген чайы эле өзүнчө береке экен да. Үйдүн куту-ата менен энеде болот тура”. Эки карындашына тамак куюп берип атып Эгемен ушуларды ойлоду.

- Азыр атам менен апам кирип келсе ээ, кандай жакшы болот эле – деди Нурзада балалык кыялга алдырып.

- Тамагыңды жөн ичпейсиңби, атабыз келбейт эми, өлгөн киши да келмек беле. Апам болсо бир жылга чейин келбейм, бир жыл иштеп анан келем дебеди беле. Кеткенине бир эле ай болбодубу. Айзада улуурак өңдөнүп Нурзаданы тыйып койдубу.

- Мен атам менен апамды сагынып атам, тамак ичким келбей калды, деп астындагы тамакты ары жылдырып Нурзада өнгүрөп ыйлап жиберди. Ага кошулуп Айзада да бышылдап ыйлап кирди. Эгемен эмне кыларын билбей калды. Ал да ушул тапта бакырып-бакырып ыйлагысы келип турду, карегине толуп калган ачуу жашты чыгарбас үчүн кирпичтерин ирмемей турду.

Бир-бирине окшош кусалыкка баткан күндөр куюлуп өтүп жатты. Жаңы жыл келерге да жакындап калды. Эртең менен туруп койлорун караган Эгемен бир койдун тууганы жатканын көрдү. Коюн туугузуп, ага жылуу суу, чөбүн берип, козусун телчиктирип атып Эгемен ордунан атып турду. “Карачы, кой менен алаксып атып, таптакыр унуткан тура. Кечөө кечинде Нурзада эртең жаңы жылга карата жакшы көйнөк кийип келгиле, ата-энелерге майрамдык концерт тартуулайбыз деп айтты эжейибиз дебеди беле. Үйгө шашылып кирип саатты карады. Саат он эки болуптур. Дагы бир саат бар экен башталарына, Эгемен Жыпар эжесинин үйүн көздөй чуркады. Кечөө кошунаңардын кызынын көйнөгүн сурап даярдап коёсузбу деп суранган эле. Эгемен буту-бутуна тийбей чуркап баратты. Катуу чуркаганга чекесинен чыбырчыктап тер кетти. Көйнөктү алып мектепке аткан октой болуп эле кирип барды.

Кыздардын баары жаңы жылдык көйнөктөрүн кийип, апалары болсо кыздарынын чачын жасалгалап жатышкан экен. Нурзада болсо бурчта эч кимге кошулбай терезени карап ыйлагысы келип туруптур. Байкесин көрүп сүйүнүп кетти. Көйнөктү кийгенде Нурзаданын ажары ачыла түштү. Кыздарга кошулуп балаты тегеренип бийлеп жатып, ал ата-энелердин катарында отурган Эгеменди улам карап, атасы Азат келип отургандай болуп күлмүндөп турду.

Эгемен мектептен карындаштары менен чогуу үйүнө жаңы эле келсе, артынан эле свет текшерген аял келип калды.

- Ай бала, светтин акчасын качан төлөйсүңөр? – деди ал атырылып.

- Апам акча салса эле төлөйбүз, бизге да чектелген жөлөк пул кечигип келбей жатат – деди Эгемен.

- Апаң акча салбаса, силер жарык жагып колдоно берет экенсиңер да каалашыңарча, а мен жүрөт экем да план төгө албай, күндө таманым тешилип үй кыдырып. Азыр кыйып кетебиз.

- Эже, эки күндөн кийин жаңы жыл болгон атса, өчүрбөй эле коё туруңузчу, мен акча келсе эле дароо алпарып төгөм – Эгемен жалооруп суранды.

- Башымды оорутпачы, балакай. Акчаны төлөйсүңөр, ошондо анан күйгүзгөңгө уруксат беребиз. Жаңы жыл менен менин эмне ишим бар? Ушундай жетим жесирлердин азабы өттү мага.

Таноолорун дердендетип, алкынып сүйлөгөн бул толук аялдын кебетеси Эгемендин көзүнө тилин соймоңдоткон чаар жыландан да суук көрүнүп кетти. Балдар жаңы жылдын астында жарыгы жок отуруп калышты.

Кыштын күнү күүгүм кирсе эле үйүн ичи да караңгылыкка чулганат эмеспи. Эгемен эртелеп чыракты даярдап, үйгө отту жагып, анан кечки тамактын камын көрө баштады. Жыпар эжеси небересин чуркатып ийиптир “жаңы жылды биз менен тоскула” – деп айттырып. Эгемендин да, Айзада менен Нурзаданын да баргысы келген жок. “Жаңы жылды ар бир үй-бүлөө өз үй-бүлөөсү менен тосуп майрамдайт да, биз аякка барган менен деле эки кыз ого бетер апамды эстеп ыйлашат го, андан көрө өзүбүзчө эле бололу” деп ойлогон Эгемен, Келдибек байкесинин небересине рахмат айтып, “үйдөн эле тособуз” деп аны узатты. Бир маалда ал бир баштык көтөрүп алып кайра келиптир. Жыпар эже балдарга алма, момпосуй берип жибериптир.

- Саат он эки болгуча көп бар, келгиле жаңы жылга манты жасап жейбиз – деди Эгемен бөбөктөрүнө карап.

- Эт жок да – деди Айзада.

- Апам эт жок эле, картошка менен деле сонун манты жасачу эле го. Силерге деле үйрөтчү эмес беле? Экөөң кыз өңдөнүп, туруп майрамдык дасторкон жасабайсыңарбы, мени эле карабай. – Эгемен карындаштарына атайын ушинтип сөз баштады. Бук болуп, ыйлагысы келип турган аларды бирдеме менен алаксысын деген ой келип:

- Кана, Айзада сен камыр жуура сал, Нурзада болсо картошка аарчысын – деди ал. Өзү болсо отту дагы күчтөп койду. Чырактын бүлбүлдөгөн жарыгында үчөө кужулдап сүйлөшүп тамак жасаганга киришти. Картошка менен пияз тууралып буткөндө Эгемен ордунан туруп, туздун жок калганын көрдү. Акырын эшикке чыкты. Кеч да болуп кетти, дүкөн да жабылса керек, анын үстүнө өткөндө эле шекер түгөнүп калып карызга алды эле, эми карызга туз сурап баргандан уялды. А бирок, барбай коёюн десе тузу жок, тамактын даамы болмок беле? Канчалык уялып, намыстанып турса да айла жок, жанындагы Султан абасынын эшигин какты. Султан болбой Эгеменди үйүнө кийирди. Бөлмөнүн ортосуна илинген чоң люстранын, бурчта кооздолгон балатыга илинген оюнчуктардын жылт-жулт этип очүп-күйгөн жарыгына Эгемендин көзү уялып кетти. Үстөлдүн үстүндө не бир түркүм тамак- аш коюлган. Дасторкон четинде ата-энеси менен бактылуу жаңы жыл тосуп, телевизордон майрамдык концертти көрүп отурган Адилетти көрүп, Эгемендин маанайы пас боло түштү.

Эшиктен туз кармап кирген Эгеменге, үйдүн ичи кунарсыз да, комсоо да болуп көрүндү. От дүркүрөп күйүп атса да, үйдө жылуулук жоктой сезилди. “Бир үйдүн жарыгы, бир үйгө тийбейт” деген ушу да. Нурзада Азат менен Айжамал экөө чогуу түшкөн сүрөттү алып келип, үстөлдүн үстүнө коюп койду, атам менен апам болуп чогуу тосолу деп. Болгон тамагын дасторконго коюшуп, Азаттын арбагына багыштап Эгемен куран окуп, анын артынан, алыс жерде жүргөн апабыз ден-соолукта болуп, жакшы иштеп аман-эсен келсе экен,

бул келе аткан жыл, биздин үйгө жакшылык алып келсе экен деп балдар бата кылып, сааттын жебеси качан он экини кагарын күтүп, ар кимиси өз алдынча ойго батып томсоруп отурушту.

Айжамалдын балдарына жаңы жылга карата берип ийген белеги, акчасы кечигип келди. Эшиктин такылдаганын угуп Эгемен эшикти ачты.

- Сен Эгеменсиңби? – деди чоочун келин.

- Ооба, - деп Эгемен таң кала түштү.

- Мен силердин апаңардын жанынан келдим. Апаңар силерге акча, белек-бечкек бери ийди.

Апасын укканда Эгемен сүйүнүп кетти:

- Апам жакшы жүрөбү, оорубай элеби? – деди ал.

Экөө үйгө киришти.

- Апаң жакшы жүрөт. Силерге салам айтты.

Мен кошуна айылда жашайм. Апаң экөөбүз азыр чогуу иштейбиз. Мен Бердибек байкеңердин балдызы Жылдыз болом. Силерге бул белектерди апаң: “жаңы жылга чейин жеткире көр”, деп катуу суранды эле.

Мен жолдон карамалып калып, эми келдим.

Жылдыз алып келген баштыктарын ача баштады. Кудум апасы келгендей болуп, Айзада менен Нурзада сүйүнүп Жылдызды тегеректеп калышты. Баштыктан Жылдыз чөнтөк телефон алып Эгеменге сунду.

- Бул сага – деди ал, андан кийин Айзада менен Нурзаданын колдоруна укмуш кооз көйнөктөрдү карматты. Айжамал бир топ азык-түлүк берип ийген экен. Жылдыз аларды дасторконго коё баштады. Нурзада чыдабай кетти окшойт, бир мандаринди колуна кармап, кабыгын аарчып кирди.

- Нурзада, коё турсаң, азыр баарын дасторконго коюп туруп, биринчи атама куран окуп анан жейбиз – деди Эгемен.

Куран окулуп, бир сыйра чай ичкенден кийин Жылдыз Эгеменге чөнтөк телефонду кандай кылып колдонорун үйрөттү. Анан сумкасынан өзүнүн чөнтөк телефону менен чалып, “Айжамал эже мен келдим, балдарыңыз аман-эсен жакшы турушуптур” деп сүйлөштү да.

- Азыр, күтүп турсаң сенин телефонун шыңгырайт – деди. Айткандай эле Эгемендин телефону чырылдады. Эгемен чөнтөк телефонду кулагына такады эле.

- Эген, балам кандай турасыңар? Жаңы жылыңар менен! – деген апасынын үнү угулду. Апасы жанында туруп сүйлөп аткандай сезилди. Айжамал андан кийин кыздары менен сүйлөштү. Кыздардын кубанганын сураба. Апасын алар сагынганын айтып жатышты. Айжамал да балдарын катуу сагынып жатканын айтып, бирок бир жыл чыдаш керектигин түшүндүрдү, ары-бери барып келгенге жол киреге көп акча кетерин айтты. Андан көрө ал акчаларын чогултуп биротоло келерин, эми мындан ары телефон менен кабарлашып турарын билдирди. Жылдыз балдардын беттеринен өөп, коштошуп чыгып кетти. Жаңы жылдын алгачкы күндөрүндө жакшы кабар алып келген бул келинди балдар сүймөнчүлүк менен карап, узаткан бойдон кала беришти.

Телефон жакшы оокат экен. Айжамал балдарынан кабар алып бат-бат чалып турду. Апасынын үнүн угуп, телефон аркылуу сүйлөшкөндөн кийин, балдардын көңүлү көтөрүлүп, кадимкидей жырғап калышчу.

Кыш мезгили аяктап, өлбөгөн жанга жаз келди, анын артынан аптаптуу жай келди, жай артынан күркүрөгөн берекелүү күз келди.

- Апам күзүндө кетти эле, мына эми күз болду келер маалы болду ээ – деп Нурзада менен Айзада бөтөнчө сүйүнүштү. Үй-жайды тазалап, жыйнап, короону шыпырышып, “апам келсе бизди жакшы оокат кылып атыпсыңар деп сүйүнсүн дешип балдар бүлүнүп апасын күтүп жатышты. Бир жылдын аралыгында алар өз алдынча оокат кылганды үйрөнүшүп турмуштун ачуу-таттуусун көрүп кагылып, согулуп калышкан эле. Айжамал балдарына барар күнүн так айткан эмес, кечке жол карап күтүшөт деп ойлоп, аз калды, жакында барам деп койгон.

Көп күттүрбөй Айжамал да келди. Балдары менен сүйлөшүп сагынычы, кусалыгы тарабай жатты Айжамалдын. Бир жыл көрбөгөнгө Эгемендин да, кыздарынын да бою өсүп, өз курагындагы балдар-кыздардай болбой, токтоо орундуу сүйлөп жатышты. Эртеси күнү эле Айжамал бир кезде Азат экөө алдырып ийген үйдү барып кайра сатып алды. Эгемен экөө кеңешип акиташ, сыр алышып, үйдү актап, сырдап чыгышты. Андан кийин Айжамал олпок эмерек жана жаңы түстүү телевизор сатып келди. Өздөрүнүн үйүнө, канча жылдан бери тилек кылып жүргөн ата конушуна көчүп келишти. Конок үйгө олпок эмерек менен телевизорду жайгаштырып жатып Айжамал Азаттын “Өз колум менен олпок эмерек жасайм, өзүбүздүн үйдө, олпокко олтуруп, телевизор көрөбүз” деп кубанып сүйлөп жаткан жүзүн элестетип, көзүнө жаш тегеренди. Үй ичин тегерете карап, Азатты жоктоп жатты. Айжамал айыл аксакалдарын, кошуна-колоң, тууган-уруктардан чакырып Азаттын ашын өткөрдү. Ашка келген эл Айжамалга ыраазы болуп жатышты. Айылдын сакалдуусу Абдразак ата мындай деди:

- Айланайын десе, келин балама ыраазы болуп жатам, күйөөсүнүн арбагын сыйлап, алыс жерде суукка тоңуп, көп кыйынчылыкты башынан кечирип, тиштенип иштеп жүрүп акча таап, минтип ата конушун кайра алганына. Азатты баламдай көрчү элем. Мени көргөндө “Атам өлсө өлсүн, атамды көргөн өлбөсүн” дегенсип өз атасы Калыкты көргөндөй сыйлап турар эле. Кантейин, жаш кетти, ажал улук тура. Кудай-

таалам туура көрсө мага окшогон карыларды алып, жаштар арабызда аман жүрсө кана. Абдразак ата кемшендеп ыйлап жиберди, көзүнөн аккан жаш сакалы ылдый куюлду.

- Ой, Абдразак аба эмне болду сизге? Сиздей согуш көрүп келген киши да жашык болобу – деп нечен жылдар колхоздун активи болуп иштеп жүргөн, жашы жетимиштерден өтүп калган Муратбек Абдразак аксакалдын ыйлап ийгенине таң калып суроо берди

- Эмне болмок эле, азыркы замана-заатын өзгөргөнүнө жаным кейип жатат. Өзүбүздүн жашообуз жакшы болуп турса, кыргыздын уулдары, кыздары бөтөн эл, бөтөн жерге акча табуунун, жан багуунун айласын издеп, Ала-Тоосун таштап кетишпейт эле да. Канчалары кетип дайынсыз жоголуп атат, биякта үй-бүлөөсү өлүү-тирүүсүн билбей күтүп жүрөт. Азатбайымдын колуктусун да Орусияга иштегени кеткенин угуп, ичимен эле кабатыр болуп жүрдүм эле, деги аман-эсен келсе экен балдарынын маңдайына деп. Ошого эркекп кеттим окшойт. – деди, Абдразак ата.

Отурган эл Абдразак атанын сөзүнөн кийин эле болуп жаткан көйгөйлөр тууралуу сүйлөшүп киришти.

- Эл эмне кылат анан? – деди Муратбек аксакал, - Ар ким өз нанын өзү эптеп таап жегендин аракетин кылып жатат. Тунгуч президентибизди маңдайы жарык, билимдүү, илимдүү адам деп алакан чаап сүйүнүп жаттык эле, жеп-ичип туруп аныбыз куйругун түйүп качып кетти. Бийлик алмашып, эми жашообузда жылыш болот десек, азыркы бийлик деле жыгартпай калды го, депутаттарыбыз шайлоо алдында элдин алдына келип, укмуш убадаларды берип кетишет да, шайлоо бүткөндөн кийин баарын унутуп, шайлоого кеткен чыгымдардын ордун толтуруу үчүн өз чөнтөктөрүнүн камын көрүшөт. Урпактан-урпакка мурас болуп келаткан жерди саткан Бакиев менен депутаттардан эмне жакшылык күтсө болот?

- Ошол жерди сакткандар эртең элин сатат, - деп Абдразак ата Муратбектин сөзүн улап кетти. Мына, өзүңөр билесиңер ата конушун алам деп Азат кандай кыйналып жүрүп каза болду. Азат менен Айжамал ата конуштун баркын, наркын түшүнгөн үчүн эмне деген аракетин кылган жок. Ал эми биздин депутаттар, президентибиз баш болуп Ата-Журттун кадырын билбей Үзөңгү-Куш менен Каркыраны сатып коюп отурушат. Эзелтен бери биздин алакандай бир ууч кыргыз эли кашык канын төгүп, канча душмандардан коргоп, урпактарына мурас кылып калтырган жерди оңой-олтоң эле сатып ийгендерин көрүп жаның кашаят экен.

Абдразак ата сакалын сылап, бир чекитти тиктеп ойлуу отуруп калды. Ким билсин, балким ушул тапта ал элин, жерин коргойм деп Улуу Ата Мекендик согушта гүлгүндөй өмүрүнөн айрылган куралдаш досторун эстеп кеттиби, айтор андан ары сөзүн улаган жок, тек гана ойго чөмүлдү.

Жанатан бери Азат досун ичинен эскерип унчукпай отурган Бердибек сөз баштады:

- Биз бала кезде Азаттын үйүнө көп келчүбүз. Ыраматылык Калык ата санжыра, уламыштарды жакшы айткан киши эмес беле. Тегерете бизди отургузуп алып, уйкаш сөздөр менен куюлуштуруп, жамакташтырып сонун айтар эле. Ата-Журт жөнүндө сөз кылып аткандан кийин, Калык атам айтып берген эл оозунда айтылып жүрүп бизге жеткен бир болумуш эсиме түштү. Байыркы заманда биздин түпкү ата-бабаларыбыз жердеген жерге душмандар кол салмакчы болот. Ошондо элдин каны төгүлүүсүн каалабаган биздин журт башында турган ханыбыз душмандарга: “Кан төкпөйлүк, сураганыңды берейин!” – дейт экен. Душмандын ханы биздин хандын аргымак атын сураптыр. Миң атка бергис күлүк аргымак атын айласыздан тартуу кылат. Андан кийин душмандын ханы аялыңды бер дептир. Акылдуу десе акылдуу, ажарлуу десе ажарлуу аялың да берүүгө аргасыз болот. Ач көз хан дагы деле тойбой, мобу жериңди мага бер деп бир такыр жерди көргөзөт. Ал жер берилбейт деп биздин хан кесе айткан экен. Ошондо душмандын ханы – ушул чөп өспөгөн кичинекей такыр жериңдин эмнесин аяп атасың? – деп суроо салат.

- Ал жерди менин ата-бабам жердеген. Чөп өспөгөн такыр жер болсо да анын наркы биз үчүн кымбат, сатылбайт дагы, тартуу да кылынбайт! – деп жооп берген экен журт башчысы.

Душмандын көзү түшүп калган кенедей такыр жер үчүн далай эр азаматтар жанын берип, кан суудай агылып жатып биздин эл ошол жерди сактап калган экен. – деп Бердибек сөзүн бүтүрдү.

Азаттын ашына келген эл Бердибектин айткандарын берилип угушту.

- “Ата-журттун топурагы алтын” деген сөз да ошондон улам калса керек – дешип отургандар биринин сөзүн бири кубаттап дасторкон үстүндө шашапай чай ичишип турмушта болуп аткан ар кайсы окуялардан сүйлөшүп жатышты.

Айжамал да дасторконун берекелүү кылып жайган экен, күз белгиси билинип, ар түрдүү жер-жемиштер ак дасторкондун көркүн ачып жайнап турду.

Эртеден бери келген элге чай сунуп, эт бышкан кезде колго суу куюп, атасынын ашында тынбай чуркап кызмат кылып жүргөн Эгемен кирип-чыгып атып уккан сөздүн баарына өзүнчө ой жүгүртүп жатты. “Чын эле эгемендүүлүктү алгандан бери элдин айрым бир бөлүгү эле жакшы жашап кеткени болбосо, көпчүлүк эл кыйналып эле келатат. Жашообуз жакшы нукка бурулса жакшы болбойт беле. Ушунча элди чакырып аш бергендин ордуна, атам тирүү болуп, ушул үйдөн той берсек эмне. Атам тирүү болсо үйүбүздүн төрүнө отуруп кандай кубанат эле.” Ушундай ойлорду ойлогон Эгемен аш бүтүп эл тарагандан кийин бүтүн уккан Ата-Журт, эгемендүүлүк, журт башчысы жөнүндөгү сөздөр таасир эткен окшойт, ак барак бетин чиймелеп ыр жаза баштады:

Он беш жылдан бери эзилип,
Элибиз болду убара.
Шайлоо алдында ар дайым
Айтылчу көп-көп убада.

Аны укканда айкөл эл
 Калышчу күлүп кубана.
 Үмүт үзбөй келатат,
 Жыртыгын жамап улана.
 Келечек эмне болот деп
 Кыйналганын сураба.
 Эзелтен бир ууч элибиз
 Улут бойдон сакталган.
 Атагы кеткен алыска
 Манасы менен даңкталган,
 Акылман Бакай, Кошойдой
 Атасы менен мактанган.
 Элдин, жердин байлыгы
 Эл үчүн гана сарпталган.
 Эми азыр анын бири жок,
 Көңүлдү кайгы каптаган.
 Кайгыны ишеним айдасын
 Эл жүрөгүндө батпаган.
 Намыскөй жигиттер чыгышаар
 Эл үмүтүн актаган.
 Адилет падыша шайлашаар
 Ата-Журтун сатпаган.
 Кулу болуп напсинин
 Арам жолго баспаган,
 Кыргыз элин көтөрүп
 Ак-Шумкардай таптаган.
 Жаңы нукка салып жашоону
 Жакшы жакка баштаган,

деген саптарды жазып астына 21 сентябрь 2007-жыл деп өзүнүн колун койуп койдү.

Эртеси Эгемен апасына бул ырын окуп берди. Айжамал баласын таң калып да, ыраазы болуп да карады:

- Чоң атаң санжырачы, жамакчы киши болгон экен. Өзүңдүн атаң Азат кээде төрт сап ырды бат эле уйкаштырып айтып койчу. Сен балам ыр жазсаң болчудай экен. Ушул ырынды гезитке берип көрбөйлүкпү?

- Жок, апа, мен бул ырды жөн эле өзүмө сактап коём.

- Мейли, өзүн бил, балам. Күн жылуучулукта атаңдын ашын да берип алганыбыз жакшы болбодубу.

“Өлбөгөн адам алтын аяктан суу ичет” деп калчу таанем. Нечен жылдан бери көксөгөн мүдөөбүзгө жеттик, ушул күндү атаң болуп чогуу көрсөк эмне? – деди Айжамал. Эгемен да ушул ойду ойлоп турса да апасын көп кайгырбасын деп сөздү башка жакка буруп кетти:

- Апа, баягы биздин үйгө келген Жылдыз эже да келдиби же калдыбы тиякта?

- Келди ал дагы, жазга чейин үйүндө болуп, жазында кайра барат. Аякта кыргыздар көп, жашоонун айынан бир жашар баласын калтырып коюп иштеп жүрөт. Мен да кайра жазында барып иштеп келсемби деп ойлонуп атам.

- Апа, сиз барбай эле коюнузчу? Андан көрө мен иштейин. Быйыл тогузунчу классты бүтүп күбөлүк алсам, андан кийин шаарга барып иштейм. 10-11-классты шаарда кечки мектептерден деле окуп алам да.

- Кой балам, окууну таштаба, белиң ката электе, күчүң толо электе эмне жумуш иштейсиң? Сен жогорку окуу жайына тапшырып окушуң керек.

- Ооба, апа, мен иштеп силерге жардам да берем, окуй да берем, окуу жайын сырттан окуу бөлүмүнөн деле окуса болот да. Кечөө Бердибек байкем: “Шаарга келсең, мен жаныма үйрөнчүк кылып эмерек жасаган цехке сени сүйлөшүп орноштурайын.” деди.

Айжамал эмерек жасаган цехтин атын укканда селт этип кетти.

- Жок, уулум, аякка барбай эле койчу, кереги жок, ошол жактан атаң эмне болду өзүң билесиң.

- Кудай бар экени чын ээ, апа? – деди Эгемен.

- Ооба, кудай бар эмей, аны эмнеге сурап калдың?

- Кечөө Бердибек байкем: “Эл көп болуп айта албай калдым, апана айтып койчу” деп эшиктен мага айтып берди.

- Эмнени?

- Атама жалаа жапкан киши авария болуп, азыр оор абалда дейт.

- Аны Бердибек кантип билиптир?

- Бердибек байкем жумушка барса кошо иштегендер айтыптыр: “Мидин авария болуптур” деп. Жумуштан кийин ооруканага көргөнү барса, араң эле жатыптыр дейт, колу, моюну, жамбашы сынып, жүлүнгө доо кетиптир. Врачтар: “Баспай калышы мүмкүн” деп жатышыптыр. Бердибек байкемди көргөндө ыйлап: “Мен өз жазамды алдым, Азаттын өлүмүнө мен күнөөлүүмүн” дептир. Көрсө, ал уурдап чыккан буюмдарын инисине базардан саттырып атса, инисин милициялар кармап кетиптир. Милицияларга, тергөөчүгө барып ал

пара бериптир. Алар болсо биз кылмыш ачышыбыз керек, уурдаган кишини тапкыла деп бизди өзүбүздүн начальник кыйнап атат, анткени эмерек жасаган цехтин директору экөө бажа экен деп айтышыптыр.

- Уят-сыйытты билбеген наадан тура Мидин деген немеси, анан уялбай Азатка оодарганын кара – деп Айжамалдын жаны кашайып кетти.

- Ошол Мидин деген киши анан айтыптыр, бизде бир уста бар, жакында айылына барып эмерек жасаган цех ачам деп атат. Ошого оодара калсак окшошуп калат деп, ошентип өзү кутулуп кетиптир.

- Кутулбай кара жерге кирсин – Айжамал Эгемендин сөзүн бөлүп кетти. Бир жолу кутулду, мына эми тутулуп отурат. Ак кишини каралаган киши оңмок беле. Бул дүйнөдөн эле эмес акыреттен да алат жазасын. Бердибек айтты эле, акыры билинет деп, айтканы туура келди.

- Апа, эми чыныгы ууру билингенден кийин, атамды жөн жерден күнөөлүү деп айыпка жыккандыгы үчүн тергөөчү, соттун өзүн кайра соттосо болот да.

- Аа, балам “Карга карганын көзүн чукумак беле”. Андан бери бир жылдан ашык убакыт өттү. Бизди уга турган ким бар дейсиң? Болоор иш болуп, боёсу кангандан кийин эми айла барбы? Атаң айтты эле: “Кудай таразalasын” деп, алар дагы кудай алдында жооп беришет – деди Айжамал.

Эне дагы, бала дагы өзүнчө ойго батты. Эгемен батыраак эле чоңойгусу келип кетти. “Дарыгер болбой эле кара кылды как жарган адилет сот болсом, акча үчүн ак адамдарды каралагандарды жазага тартып, атамдын өчүн алсам” деп өзүнчө кыялданып, Азаттын өмүрүнө балта чапканга себепкер адамдарга жек көрүүсү күчөп баратты.

Ошентип күндөр өтүп жатты. Кайрадан дагы бир жаз келди. Жер бети уйкудан ойгонуп жашыл жибектен көйнөк кийди. “Жаз-жарыш, күз-күрөш” болуп, эл жер айдоонун камын көрүп жатышты. Кыш бою эле Айжамал бат-бат ооруп чыкты. Бала кезинен эле бронхит оорусу бар эле, бирок кийинчээрек көп кармабай калган, суук жерде жүрүп иштеп келип аба алмашкандыкыбы, же кайгыга алдырып көп санаа тарткандыкыбы айтор, оорусу козголуп мурда кез-кез жөтөлүп калса, эми көбүүрөөк жөтөлүп, ден-соолугу начарлап баратты. Кичине бир нерсе кылайын десе эле демигип кетет. Айжамал ооруганын балдарына көп билбигизгенге аракет кылат. “Ооруну жашырсаң, өлүм ашкере кылат” дегендей бир күнү Айжамал оорусунан таптакыр эле тура албай калды. Эгемен “Тез жардам” чакырып, апасын райондун ооруканасына алып келди. Догдурлар Айжамалды карап көрүп, анын оорусу астмага айланып баратканын айтып, ооруканага жаткырышты. Эгемендин түйшүгү дагы көбөйдү, бир буту үйдө, бир буту ооруканада. Апасынын сактап жүргөн бир аз акчасы бүт дары-дармекке кетти.

- Акча калган жок го ээ, бүт кеттиби деп сураган апасына.

- Жок, бүт кеткен жок, бар дагы – деп Эгеменге айласыздан калп суйлөгөнгө туура келди.

Жаш кезинен жамандык көрүп калган ал “Оо, кудай атабыздан эрте ажырадык эле, эми жок дегенде апабыз маңдайыбызда болуп, аман турса экен” деп тиленип жатты.

Ал эртеси эртең менен Айзада менен Нурзаданы сабакка кетирип коюп, өзү сабакка барган жок. Жумуш иштеп акча табыш керектигин түшүнүп жатты. Эки көчө ылдый жашаган Таалай байкесиникине көздөй жөнөдү. Таалай Эгеменден жети-сегиз жаш улуу, чымыр денелүү, кара жумушка такшалган жигит. Айылдагылардын кимисинин жумушу болсо жалданып иштейт. Таалай үйүнөн жаңы эле чыгып бараткан экен. Ал Эгеменге акча зарыл болуп атканын угуп, бүгүн жер сайып, картошка айдаганга баратканын айтып өзү менен кошо ала кетти.

Жаздын күнү болсо да күн аябай ачуу тийди. Эгемен чарчаганын билбей иштеп жатты. Улам маңдай терин жеңи менен аарчып коюп ушул жумуштун дароо табылып калганына сүйүнүп турду. “Мейли чарчасам эчтеке эмес, кечинде апама азык-түлүк алпарып берсем болду” деп ойлоду. Ал Таалайга “жумуш чыкса мени да кошо ала жүрөсүңөрбү апам ооруканадан чыкканча” – деди эле, өзү да башынан көп жокчулукту өткөргөн Таалай башын ийкеп дароо эле макул болду.

Кечинде кожоюн келип, Таалайга 200 сом сунду. Таалай аны өзү албай Эгеменге берди, Эгемен “100 сомун сиз алыңыз да” десе Таалай баш чайкап “апаңа бирдеме ала барчы” деп болбой койду. Кечке чейин кара жанын карч уруп иштеген эмгек акысын да албай, Эгемендин абалын түшүнүп турган Таалайга ал абдан ыраазы болду.

Үйгө келип эки карындашын ээрчитип алып, Эгемен оорукананы көздөй жөнөдү.

Оорукананын жанындагы дүкөнгө үчөө чогуу киришти.

“Байке, муну албайлыбы, тигини албайлыбы” – деп Айзада менен Нурзада Эгеменге көп акча бардан бетер ар кайсы кымбат азык-түлүктөрдү көргөзүп жатышты.

Эгемен ойлонуп жатып кутудагы айрандан бирди, алманын ширесинен бирди, анан бир чакмак кант, таттуу токоч алды.

“Эртеден бери далбастап иштеп тапкан акчасына көп деле нерсе келбейт тура, азык-түлүк да мынча эмне кымбаттаган” деп Эгемен ичинен ойлонду да, жаны кейип чарчап турганын билгизбей, палатанын эшигин аттады.

Айжамал балдарын көрүп сүйүнүп кетти. Адеп келгендегиден бир кыйла жакшы боло түшкөнүн, дарылар жакшы таасир бергенин айтып жатты.

Эгемен алып келген азык-түлүктөрүн тумбочканын үстүнө коё баштады.

- Алда балам ай, булардын баарын эмне алып алгансың? Мага болот, муну эле алып калайын – деп Айжамал айранды алды да, калганын кайра узатты.

- Жок, апа сизге алып келбедикби, бизде баары эле бар – деп Эгемен болбой апасына кайра берди. Аңгыча кошуна керебетте жаткан аялга кызы менен күйөөсү келип калды.

- Күчтүү дарыларды алып атасың, сени жаш сорпо ичсин деп кечөө баягы байлап аткан козулардын бирөөн союп салдым. Жазында витамин керек сага, жер-жемиштерден көп жесең. Биякта дарыланып чыккандан кийин, “Көгүлтүр Ысык-Көл” санаторийине жолдомого сүйлөшүп койдум. Астма оорусун ошол санаторийде жакшы дарылашат дейт – деп тиги аялдын күйөөсү бакылдап сүйлөп жатты, кызы болсо алып келген эт, сорпосун, кымбат баалуу жер-жемиштердин түрүн баштыгынан алып чыга баштады. Жазында бала эмес, чоң кишинин деле жер-жемиш жегиси келет эмеспи, Нурзада жер-жемиш салынган баштыкты кечке карап калганын байкап, Эгемен апасы менен коштошуп чыккыча шашты. Эгемен эртеси да сабакка барган жок. Таалай келип “бүгүн Султан абаныкынан көмүр ташып” иштейбиз деди. Султан аба дегенди укканда эле, Эгемен Адилетти эстеп, аякка намыстанып баргысы келген жок. Бирок, айла барбы акча тапчу жерге барыш керек, апасына дагы бир нерсе керек болуп калсачы? Экөө Султандын үйүнө келишти. Короого түшүрүлгөн толтура көмүрдү көргөзүп, Султан мактанып кирди: - Мен көмүрдү дайыма жазында алып даярдап коём. Эл кышты күтүп жатып анан калчылдап үшүгөндө аран алышат.

Султандын сөзүнө Таалай да Эгемен да унчуккан жок. “Элде деле акчасы болсо жазында кышка көмүр, отун-суусун даярдап алмак да. Акчасы жогунан күздү күтүп, күздө түшүмүн сатып алып анан, кышка даярдык көрөт да. Султан аба да кызык, билип туруп эле сүйлөй берет” деп ойлоп Эгемен Султан абасынын мактанып сүйлөгөнүн жактырбай турду. Анын оюнан кечөөкү ооруканадан көргөн кишинин санаторий тууралуу айтып жатканы кетпей туруп алды.

“Жолдомо канча турат болду экен, мен кийин иштеп акча таап, апамды да жиберсем экен” деп ойлонуп, апасынын санаторийде эс алып жатканын, өзүнүн болсо кара костюм-шым, аппак көйнөк, галстук тагынып алып, анан жапжаңы машина айдап апасына учурашканы барганын, апасы жанындагы аялдарга машинадан түшүп жаткан Эгеменди көргөзүп “Бул менин сот болуп иштеген уулум” деп бактылуу күлүп айтып атканын элестетип, акырын жылмайып да койдү.

Жумушту бүтүрүп, карала-торала болгон Эгемен жуунуп-тарангыча кеч кирип кетип, ал күнү апасына бара албай калды. Эртең менен туруп мектепке сабагына жөнөдү. Биринчи сабак класс жетекчи чет-тилдерден берген Алтынай эжесинин сабагы эле. Алтынай кирип келип, балдар менен учурашкан соң: - Эгемен, апаң ооруп атабы? Сабакка эмнеге келбей калдың? Апаңдын жанында болуп атасыңбы? – деп сурады.

Эгемен жооп бере электе эле озунуп Адилет мындай деди: - Апасынын жанында болбой эле, көрүнгөдүн көмүрүн ташып, ар кимдин картошкасын айдап жүрөт. Класстагылар уу-дуу болуп күлүп жиберешти. Бир гана Жибек күлгөн жок.

- Эгемен эки күн келбесе да, жаңы теманы эки саатта окуп үйрөнүп алат, ал сен эмес Адилет, сен өмүр бою эчтеке түшүнбөй дөңгөч бойдон келетасың – деди Жибек.

Бул жолу балдар-кыздар Адилетке күлүп жатышты. Адилет да, Эгемен да уялганынан кызарып гана унчукпай отуруп калышты. Адилет Жибектин сөзүнөн уялып отуруп калса, Эгемен болсо Адилеттин кемсинтип сүйлөгөн сөзүнө басына түштү.

Жакшы окуган окуучусунун балдардын көзүнчө шагы сынып калганын байкаган Алтынай, сабак бүткөндөн кийин эле өзүнчө сураcam эмне деп өкүнүп калды. Балдарды тынчтандырып, эчтекени байкабаган киши болуп сабагын кызыктуу кылып өтө баштады.

Айжамал ооруканадан эки жумадан кийин чыгып келди. Догдурлар ага оор жумуш кылганга, капаланып-кайгырганга болбостугун айтты. Адам болгондон кийин кантип капаланып кайгырбайт, эми бир үй-бүлөөнү багуу милдети бешиктен бели чыга элек Эгеменге жүктөлгөнгө Айжамалдын жүрөгү ооруп турду. Эгемен апасынын көңүлүн көтөрүп “ биздин үйдүн үч кызын бакканга менин кудуретим жетет, мени деген эркек дейт” деп күлүп, апасынын ооруканадан чыгып үйүнө келгенине сүйүнүп жатты. Өзү айткандай эле Эгемен тогузунчу классты ийгиликтүү бүтүрүп алып, жумуш издеп борборго келди. Кулактандырууларды окуп жүрүп Эгемен, бир дарыканага кароолчу керек деген жазууну көрүп ошол дарек боюнча издеп келди.

- Сен кичинекей эле бала экенсиң да, мага чоңураак токтолуп калган киши болсо жакшы болот эле – деди дарыкананын кожоюну. Ал аял киши экен.

- Менин жата турган да үйүм жок, бул жерде түнкүсүн кароолчу болуп иштесем, күндүз дагы башка жерден иштеп келет элем деди Эгемен. Баланын чыйрак, элпек, ак эдил экенин кыраакы кожоюн аял байкады да: - Айлык аз деп көп кишилер келип макул болбой кетти. Мейлиң анда, иштесең иште, кечкисин баары жумуштан кеткенден кийин бүт эшиктерди бекитип бул жерге жатасың деп бир кичинекей бөлмөнү көргөздү, анан эртең менен баары жумушка келген кезде кете берсең болот. “Түнкүсүн бир шектүү нерсе байкалса, бул кнопканы басасың” деп жумушту түшүндүрүп берди. Эгемен баарынан да жатканына жай табылганына сүйүндү, мейли айлыгы аз болсо да, батирге акча төлөйт элем дебей, баш-паана кылганга жакшы болбодубу. Курсагы ачкан Эгемен бир жерден бир нерсе өзөк жалгап алайын деп көчөгө чыкты. Аялдаманын жанында сатып аткан шордон ичип суусунун кандырды да, аялдамада илинген кулактандырууларды окуй баштады.

- Эмне, жумуш издеп жүрөсүңбү? – деген үндү укту. Жанында он тогуз-жыйырма жаштардагы чачы тармалдашкан, кара-тору бала туруптур.

- Ооба, деди Эгемен. Тигил бала Эгеменди баштан-аяк бир карады да:

- Араба сүйрөп иштейсинби, биздин базарда иштеген бир балабызды айылда ата-энеси чөп чабышып, тоют камдаш деп чакырып убактылуу айылына кетти. Ал келгенче иштеп турасын.

- Мейли – Эгемен дароо макул болду.

- Менин атым Бактияр – тармал чач бала колун сунду.

- Эгемен – деп Эгемен жумуш таап берип жаткан Бактиярга күлүп карады.

- Сенин атың укмуш го – деп Бактияр базарга эртең кандай барыш керектигин Эгеменге түшүндүрүп берди. Эгемен өзүнүн жумуш тапканын айтып апасы менен кабарлашты. Андан кийин Бердибек байкесине чалды. Бердибек Эгеменге “шаарга келгенде байланышсаң, мен да сени менен чогуу жумуш издешем” – деген. Эгемен Бердибек байкесин да жумуштан бир күн суранып жаман көрүнбөсүн деп ойлоп жумушту өзү эле издештире баштаган.

Дарыкананын дарегин алып, Бердибек жумуш бүткөндө Эгеменге келип жолугуп кетти. Ал Эгеменге тамак алып берип, колуна акча карматты да, көздөрү жашылданып:

- Азат тирүү болгондо сен минтип шаарга он алты жашыңда жумуш иштегени келбейт элең. Уулум, сак бол, шаарда ар кошкон эл көп, кеп-кеңеш керек болгондо мага чалып тур. Акчаң түгөнсө уялбай эле айтып тур, мен сен көнүп кеткиче каралашып турам – деди Бердибек.

Атасы келип кеткендей болуп Эгемендин көңүлү көтөрүлүп калды. Дарыкананын эшиктерин бекитип, дарылардын жыгы сиңип калган бөлмөдө Эгемен эртеңки күнүн ойлоп көпкө уктабай отурду. Эртең менен биринчилерден болуп келген кожоюн аял, дарыкананын чачылып жаткан ички короосунун таптаза болуп шыпырылып, ар кайсы жерде жаткан бош коробкалардын баары жыйналып иреттелип калганын көрүп ичи жылып кетти.

Айылдын турмушуна көргөн, чыйрак Эгемен таң азандан туруп алып, эч ким аны шыпыр деп айтпаса да көзүнө көрүнүп турган жумуштарды бүтүрүп коюп, дарыкананын кызматкерлери келе башташса, базарга эртерээк барсам деп күтүп отурган.

- Эми кете берсең болот, Эгемен сен азамат баласың го. Менин атым Зуура. Анан кечинде дарыкана жабылаар убакта кечикпей келсең – деп кожоюн аял Эгеменге ыраазы болгонун билдирди.

Шаардын кымгуут болгон көчөлөрүнө, базарда иштеген элдин ызы-чуу жашоосуна Эгемен акырындык менен көнө баштады. Зуура эжеси болсо Эгеменден атасы каза болгонун, оорулуу апасы бар экенин угуп, өз апасындай болуп боорукер мамиле кылып калды. Эртең менен үйүнөн келатканда бир банкага ысык бойдон тамак куя келет.

- Ичип ал, азыр базарга барып араба сүйрөгөндө эле ачка болсуң – дейт ал.

Эгемен алгач уялып жүрдү, анан кийинчерээк Зуура эжесине көнүп кетти. Шаарда деле Жыпар эжеге окшогон боорукер аялдар бар тура деп ойлоду.

Базарда араба сүйрөп жүрүп Эгемен өзүнөн кичинекей балдардын тырмалап араба сүйрөп, суусундук сатып күндүн куйкалаган аптабында чуркап иштеп жүргөндөрүн, базарда кымгуут элдин арасында жол-жол ачкыла деп түрткүлөшкөн өзүнө окшогондорду, ачка калып кайыр сурагандарды, деги койчу көп нерсени көрдү. Далай элден, жолдон арабасы менен өтө албай “көзүңдү карабайсыңбы” деген сөздөрдү угуп, кагуу жеди. Базарга көп акча менен кийингени, буюм алганы келген элдин көбү арабакечтерге бой көтөрүп карашып, жүгүн жүктөтүп, жетчү жерине жетип алып, айткан акчасын кемитип берип, жөн да кетип калбай, сөгүп, ыза кылып кеткендерин күндө өз башынан да өткөрүп жатты.

Күндүн ысыгы бир жагынан кыйнаса, оор жүктү сүйрөп алып ошончо кымгуут элдин арасынан алып өтүү экинчи жагынан кыйнайт. Ушундай ысыкта эл өз кара жанын араң көтөрүп жүргөндө, Эгеменге окшогондордун абалын элестетип көрүнүз. Эгемендин шаарга келгенине бир ай болуп, август айы ортолоп калды. Кетпеген жеринен тер кетип, каны катып суусап араба сүйрөп келаткан Эгемен айылдагы үйүн, апасын бөбөктөрүн сагынып, айылдын эле жанындагы көлдү элестетип кетти. “Азыр көлгө бир чумкуп чыксам ээ, кандай жыргайт элем” деп кыялданып кетти ал.

Түш оой тамактанып кичине отуруп калышканда, Бактияр Эгемендин оюн билгендей болуп:

- Көлүңдү сагынып атасыңбы? – деп тамашалады.

- Ооба, азыр көлдүн сонун кези – деди Эгемен.

- Эки-үч күн үйүнө барып эс алып келбейсинби?

- Жок, Бактияр байке, мен барганга жараша, эки карындашыма жаңы окуу жылына карата кийим-кече, окуу-курал, апама дары алпарышым керек. Дагы бир жума иштей турайын.

- Сага канча акча керек? Мен берип турам. Барып кел үйүнө, апаң деле сени сагынды го. Кийин келгенде деле шашпай бересиң – деди Бактияр.

Эгемендин кубанычы койнуна батпай, өзү тапкан акчасына Бактияр берген акчаны кошуп, алам деген керектүү нерселердин баарын алды. Анан дарыканага келип Зуура эжесинен уруксат алды, мен келгиче ордума туруп берет деп Бактиярды ээрчиге келди. Зуура дагы Эгеменге бир айда тапкан маянасын берди да, бир топ дарыларды көтөрүп келди.

- Бул дарылар астма оорусуна жакшы жардам берет. Муну апаңа ала бар – деди Зуура.

- Канча сом болот экен? – деп Эгемен акчасын төлөмөкчү болду эле, “Мен чын көңүлүмөн берип атам” - деп Зуура эжеси акчаны такыр албай койдү.

Эгемен көлгө кетип жаткан машинада отуруп Зуура эжесине, Бактиярга ыраазы болуп келатты. Бактияр Таластан болот экен. Экөө кичине эс алып отуруп калганда Бактияр өз турмушу жөнүндө айтып берген.

Атасы аракты көп ичип, апасын күндө ур-токмолко алып, далай жолу апасына болушам деп өзү да көк ала болуп көп таяк жегенин да жашырган жок. Анан атасы менен апасы ажырашып кетишиптир. Төрт бала менен оорукчан болуп калган апасын аяп Бактияр да мектепти бүтүргөндөн кийин эле табылган жумуштарды иштеп, апасына өзүнөн кичүү бөбөктөрүнө каралашып келатканын айткан. “Сен атасыз жетим болсоң, мен аталуу эле жетиммин. Азыр атам Нарын жакта жашайт деп угам, үйлөнүп эки балалуу болуптур. Атам арагын коюп, азыр үй-бүлөнүн баркын түшүнүп, азыркы аялынын, балдарынын көзүн карап, жанталашып оокат кылат экен. Бизге бир кайрылып, балдарым жаш калды эле, эмне болду экен деп койгон жок. Мейли, жаңы үй-бүлөөсү менен бактылуу болсун. Биз деле чоңойдук, мага караганда сен бактылуу экенсиң. Атаңды эстегенде анын комуз үйрөткөнүн, айткан уламыштарын, акыл сөздөрүн эстеп кубаттанып каласын да. А мен эмнени эстейм, кудайдын кутуу күнү үйдөгү уруштубу, эшикте кар жаап атса бизди жыңайлак-жылаңач кууп чыкканынбы, чай кайнатып ичкен чайнегибизди аракка алмаштырып сатып ийгенинби, калама нан менен кара чай ичкендиби, айтчы мен эмнени эстейм?” – деп Бактиярдын өзөгү өрттөнүп айтып бергендерин Эгемен жолду катар ойлоп келатты.

Айлына келип түшкөндө көлдүн абасы сезилип, акырын соккон жел аргы “келип калдыңбы?” деп бетинен эркелетип сылап өткөндөй туюлду. Үйүнүн дарбазасынын жанына жеткенде, Эгемен чөнтөгүнөн телефонун алып апасына чалды. Ал келатканын айткан эмес.

- Апа, кандайсыңар – деди ал.

- Жакшы балам. Өзүң кандай жүрөсүң? Күн да аябай ысып атат. Базарда кыйналып эле атасың го – деди Айжамал.

- Апа, мен жакшы эле жүрөм. Азыр эмне кылып атасыңар? Айзада менен Нурзада кандай жүрүшөт?

- Мен жарма бышырып жаткам. Эки кыз үйдө сабагын окуп атышат. Бишкек ысыкпы? – деген Айжамалдын суроосуна Эгемен эшикти ачып кирип келип, “Ооба, ысып атат” деп күлүп туруп калганда Айжамал колундагы жарма чалгычын түшүрүп жиберип эси ооп туруп калды. Бир айдан бери көрбөгөнгө, анын үстүнө капыстан кирип келгенге ал чочуп кетти, эшиктин астында турган Эгеменди көрүп, Азаттын жаш кезин элестетти. Эне-бала кучакташып көрүшүп калды. Кобурашкан үндөрдү угуп, аркы бөлмөдөн кыздар чуркап чыгышты. Эгемен кирип келгенде үйдүн ичи жарык болуп кут кирип келгендей болду, Айжамал берерге ашын таппай, сүйүнүп жатты. Айзада менен Нурзада болсо байкеси алып келген кийимдерди кийип көрүп, дептер, калем саптарды өз ара бөлүшүп атышты. Эгемен берген акчаны чөнтөгүнө салып, жаңы жоолукту башына байлап, баштыктагы дарыларды карап Айжамал баласынын эр азамат болуп калганына бир чети кубанып, бир чети ушунун баарын ысыкта эмне деген эмгек менен таап келди деп эне жүрөгү сыздап турду.

Эртеси эртең менен эрте туруп Эгемен көлгө жөнөдү. Ал көлгө дайыма күн чыга электе барганды жакшы көрчү. Анткени, эртең менен күн жаңы көтөрүлүп келатканда көлдүн бети не бир түркүн түскө кооздукка бөлөнөт. Күндүн чачырап тийген ажайып нурлары көлдүн үстүнө мончок шуруларды төгүп ийген сымал толкундар жалт-жулт этип өзүнчө эле бир керемет. Көл үстүндө ары-бери ойкуп-кайкып учкан ак чардактар Эгеменге салам айтып аткандай сезилди. Жээкти бойлоп, толкундардын шарп-шурп эткен дабышын тыншаган ал эңкейип көлгө жүзүн чайкады. Эртең менен аба таза, көлдүн жээгинде эл жок, тыптынч. Кумду шилеп жээкке чабыттап урунган толкундар Эгемендин бутуна чейин келип жатты. Күн толук көтөрүлүп чыкканча теребелдин кооздугуна көз салып, моокуму канып, рахаттанып карап турду. Ал шаардагы базар ичиндеги кымгуут дүйнөдөн келип эле бир керемет дүйнөгө түшүп калгандай сезді өзүн. Айлана жымжырт. Бул жымжырттыкта ак чардактардын үнү менен толкундардын шарпылдагы гана угулуп турду. Эгемен чечинип көлгө кирди. Касиеттүү көлдүн тунуктугу ай, жерде жаткан кооз, ар түркүн майда таштар дапдаана көрүнөт. “Күндө ысып, чарчаганда мени эңседиңби?” дегенчелик кылып жумшак, муздак толкундар келип Эгемендин денесине урунганда, ал көлгө чумкуп кирип чабак ура баштады. Биринчи киргенде муздак сезилген менен көлдүн ичи жыпжылуу экен. Бир айдан бери чарчап талыкшыган денеси жепжеңил болуп, көл үстүндө денесин эркин таштап Эгемен калкып жатты. Ал кичине кезинен бери эле өзү бир нерсеге кайгырып бук болгондо, атасын сагынганда, ыза болгон күндөрүндө дайыма көлгө келгенди адат кылып алган. Көл аны ар дайым таарынган баласын кучагына кысып соороткон энедей болуп тосуп алчу. Анан анын сагынычын, таарынычын, кусалыгын, ызалыгын жууп кетирип, жээкте жаткан акак таштардай аппак, таза кылып чыгарып койчу. Бети-башы баткак болуп ойноп келген баласын энеси кирип келгенде кандай тазарып калат, ошондой болуп Эгемендин да денеси эле эмес, жан-дүйнөсү да кирден арылгандай болуп тазара түшчү. Кайра кайрылып дагы келгенче көлүмдөн күч-кубат алып кетейин дегенчелик кылып Эгемен көлдөн көпкө чыккысы келбей турду.

Эки күндөн кийин эле Эгемен кайрадан шаардын жашоосуна аралашты. Кайрадан тердеп-кургап араба сүйрөп жүрдү. Августтун экинчи жарымында эл базарда толтура болуп атты. Балдарын ээрчитип кийим издеп окууга даярдаган ата-энелер, бул жерден арзаныраак алып, өз жерине алпарып кымбат сатып, учурдан пайдаланып пайда табууну көздөгөн сатарман, аламандар деги койчу бири-бирин түрткүлөшкөн эл, бут коёрго жер жок.

31 август да кирип келди. Бир чети майрам, бир чети окуунун башталаарына бир күн калгандыктан бүгүн базар таң атпай эле жык-жыйма элге толду. Эгемен арабасын сүйрөп жолдон эптеп өтүп келатты. Чөтөгүнөн телефону шынгырады, апасы экен. Айжамал аны туулган күнү менен куттуктап, баласынын ал-жайын сурап, баласына ден-соолук, узун-өмүр тилерин айтып жатты. Аңгыча арттан бир аялдын ачуу үнү угулду:

- Ай, бала айда арабанды, ысыкта жолдун ортосуна токтотуп коюп турганын, жашабагыр десе.

Ал аялга кошулуп башкалары да жаалап киришти:

- Көрдүк телефонуң бар экенин. Араба сүйрөп жүрүп да дымагын айтайын мунун. Сүйлөшчү жерди тапкан экенсиң. Эгемен телефонун өчүрө салып, арабасын ары айдап жөнөдү. Бул жарык дүйнөгө жараткан апасынын үнүн угуп, жаңы эле өзүнүн туулган күнү экенин эстеп, кубануу сезими, майрамдык маанайы жалбырттап күйгөн отко суу сепкендей болуп өчө түштү. Түшкө чейин бир эс албай чуркап иштеп жүрдү. Бир маалда кысылган элдин арасынан өтүп баратып бир аялдын өзү курактуу балага баштан-аяк жаңы кийимдерди алып кийгизип жатканын көрдү.

- Мына балам, кийиминдин жаңы морт болуп, өзүңдүн жаның бек болсун. Жакшы окуп, билимдүү-илимдүү киши бол, болбосо бобу баладай болуп өмүр бою араба сүйрөп каласың – деп ал аял Эгеменге угуза айтты. Эртең мененки аялдардан да бул аялдын сөзү катуу тийди. Мектепте эң алдынкы окуучу болуп окуган Эгеменге бул сөз мээсине барып сайылган октой сезилди. Жүрөгү бир зырп этип алды. Мектепте окуп жүргөндө эркин темада “Энелер – бул ааламдын тиреги” деп жазган дил баянын эстеди. Анда Эгемен энелердей асыл зат, аруу жан бул дүйнөдө жок экенин сүрөттөп, алардын мээрими менен жашоо учугу уланып келатканын ыр түрүндө жазган. Ал дил баянды эжейи бардык класстарга окуп бербеди беле? Азыркы ачуу тилин аянбаган аялдар деле эне да. Эмне үчүн “бул байкуш деле бирөөнүн баласы, жыргаганынан араба сүйрөп жүргөн жок да” деп ойлоп коюшпайт.

Ызаланган Эгемен саатын карап, курсагынын ачканын сезди. Бактияр дагы беш-алты бала болуп чогуу тамактанчу жерге келсе, алар бир торт, муздак суусундуктардан алып Эгеменди күтүп турушуптур.

- Туулган күнүң менен! – дешти алар бир ооздон.

- Рахмат! Силер кайдан билдиңер? – деди Эгемен.

Бактияр күлүп жиберди.

- Сенин атың эле айтып турбайбы туулган күнүңдү! Эмне маанайың пас, ооруп турган жоксунбу? – деди ал.

- Жок, оорубай эле. Эл бүгүн башкача көп болду го. – Эгемен өзүнүн ыза болуп турганын билгизбегенге аракет кылды. Кошо иштешкен балдар ар бири Эгеменди өзүнчө куттуктап, баарынын маанай жарык болуп, канчалык чарчап-чаалыгып турушса да куйкумдуу сөздөрдөн сүйлөп, бири-бирин тамашалап жатышты. Кара сур булуттарды шамал айдап ийгендей болуп бул балдардын жүрөк жибиткен сөздөрү Эгемендин көңүлүндөгү кирди айдап жибергендей болду.

Эртеси иштеп жүрүп Эгемен кечке мектебин анан Жибекти эстеди. Ал классташтарын, өзү отурган партаны, агай-эжейлерин сагынып кетти. Кандай да болбосун билимимди улантып, чоң окуу жайын сырттан окусам да бүтүшүм керек деп өз алдынча максат коюп жатты. Кечке жуук дарыканага келсе Зуура эжеси ага бир топ гезиттерди берди.

- Эгемен, бул гезиттерде окуу-жайлардын кайсы кесипчиликке, кайсы багытта окута турганы жазылган. Сен анан шашпай окуп көрүп, көңүлүңө жакканына сырттан окуу бөлүмүнө документтеринди тапшырып коюп, өзүң иштей берсең болот. – деди ал.

Эгемен гезиттеги кулактандырууларды окуп чыкты, көпчүлүгү контракттык негизде экенин көрүп, кантип окуурун, акчаны кайдан табарын ойлонуп жатты. Эгемен окууну ойлоп, жакшы уктай албай, таңды атырды.

- Окуп чыктыңбы? – деди Зуура жумушуна келип.

- Ооба, бирок негизинен баары эле контракт төлөп окутат экен. – деди Эгемен.

- Мен сенин айылыгыңды көбөйтүп берем, биздин пол жууган эжебиз дагы жумуштан кетип атат, анын ордун дагы сага кошуп берейин. Эртели-кеч бияктын тазалыгын карап коюп турасың. Ансыз деле эшиктин астын, короо-жайды сен эле шыпырып атпайсыңбы. Окууга тапшыра бер, акчадан мен жардам берем. Айлыгыңды алганда четинен төлөп берип кутулаарсың. – деди Зуура.

Эгемендин асмандан издегени жерден табылып, оюн айттырбай билген окууга дилгир болуп жүргөнүн байкаган, жардам бергенден аянбаган Зуура эжеге кезиктирген кудайга ыраазы болуп жатты. Ал документтерин тапшырып, окуу-жайга кабыл алынгандан кийин телефон чалып, өзүнүн студент болгонун айтып апасына сүйүнчүлөдү. Бул жаңылык Айжамалды абдан кубантты. Эми Эгемен араба сүйрөп жүрсө деле, пол жууп атса деле, “окубай калдым” деген ой жүрөгүн эзбей, көңүлү өсүп өзүн жакшы сезип жүрдү.

Күз келип, жалбырактар саргайып жерге түшө баштады. Эгемен ордунда иштеп жүргөн бала ата-энесине түшүм жыйноого кол-кабыш кылып коюп анан биротоло келээрин айтыптыр.

- Бир айдан кийин башка жумуш издеп каласың го – деди Бактияр Эгеменге. Бактияр Эгеменден үч жаш улуу экен. Кыска убакыттын аралыгында экөө абдан ынак болуп кетишти. Эгемендин окуу-жайга тапшырганын угуп сүйүнүп кетти.

- Мен кичинекей чагымдан эле желек кайтарган аскерлерди көрүп, алардын басканына курсант болуп, аскер формасын кийип, асмандагы жылдызды элестеткен жылдыздарды ийинине тагынган аскер кызматкери болгум келчү. – деп ал арабасына сүйөнүп туруп калды. Аскер формасы сиздин бой-келбетиңизге сонун жарашып калмак. – деп Эгемен Бактиярдын форма кийип турганын элестетип кетти.

- Эми ал максатыма деле жетиш мага кыйын болуп калды го. Азыр мен чогулткан акчамды бүт топтоп карындашымды окутуп атам. Эркек баланыкы да билинбейт, кыз баланыкы кыйын экен. Элден калбай окуп, элден калбай кийинсин деп аракет кылып атам. А мен качан болсо бир кезде шартым болгондо окуп алаармын – деди Бактияр сабыры суз болуп.

- Окууга карылык жок да. Кайсы убакыт болсо деле окуп алабыз, андан көрө ден-соолугубуз болуп эле ушинтип апаларыбызга жардам берип турсак экен. – деди Эгемен.

Дагы бир ай бат эле өтүп кетти. Күн салкын тартып, эргели-кеч суук боло баштады. Айылда жүргөн бала кайра базарга иштегени келип, Эгемен эми башка жумуш издештирерден мурун айылга барып келүүнү чечти.

Бул жолу Эгемен берген акчаны Айжамал такыр албай койду.

- Кой балам, бул акчаны өзүңө эле керекте. Окуп жатканың да жакшы болбодубу. Мен бир койду байлап, семиртип сатып сага да кичине акча камдап койгом. Өзүңдүн акчаңа муну кошуп, кыш келатат, жылуу кийимдерден алып ал. – деп Айжамал энелик мээрим менен катып койгон жерден акчасын алып Эгеменге сунду.

- Апа, силер бу акчага көмүр алып алгылачы. – деп Эгемен апасын аяп жатты.

- Көмүргө деле табылат, атандан калган бирин-экин мал-жаныбыз бар эмеспи. Ошондон сатып, көмүрүбүздү камдап алабыз, бизди ойлоп кам санаба. Андан көрө өзүң курсагыңды ачырбай жылуу жүрө көр кагылайын.

– деп Айжамал уулум келип калса жесин деп катып жүргөн каймагын алып чыкты. Айзада менен Нурзада болсо күндөлүктөрүн көтөрүп келип Эгеменге көргөзүп, мектептеги жаңылыктардан айтып жатышты. Айжамал Эгеменди тиктеп ойго чөмүлдү. Бир кезде Азат шаардан келгенде чурулдашып балдары аны тегеректеп алып “бештерин” көргөзүп мактанышчу эмес беле. Эгемен Айзададан болгону эки жаш Нурзададан төрт жаш улуу болсо да кадыресе токтолуп калган салабаттуу кишидей болуп, алардын күндөлүгүн текшерип, акыл сөзүн айтып атканын көрүп үшкүрүнүп жиберди. Керек болсо мындай балдар азыр ойносо оюнга, күлсө күлкүгө, уктаса уйкуга тойбой турган чагы. Тагдырдын татаал жазмышын апасы менен кошо тартып, турмуштун түйшүгүнө эрте малынса да, кабагым-кашым дебей жаркылдап, эч сыр билгизбей карындаштарына тоодой караан болуп отурган уулун карап Айжамал ичинен аяп отурду.

Эгемен шаарга кайтып келип, дагы жумуш караштыра баштады. Өзү иштеген дарыканага жакын жерден бир ашканага официант керек деген кулактандырууну окуп, ошол жакка барды. Бой-келбети келишкен татынакай Эгеменди карап, үйрөнүп кетет болуш керек деп аны жумушка алышты. Бала күнүнөн шамдагай, тез кыймылдаган Эгемен бул жумушту да бат эле өздөштүрүп алды. Ал шаарга келгени көп нерселерди башынан кечирип, көп нерсеге такшалды. Араба сүйрөп жүрүп дагы текебер бой көтөргөн, менменсизген акчалуу кишилердин, эптеп-септеп жан сактоонун амалын кылып колунан келген жумуштарды аткарып жүргөн адамдарга кылган мамилесин көп көрдү эле. Андай окуяларды бул жерден да көрүп жатты. Ичсе, ичпесе дагы ээрчитип келген досторуна же кыздарына өзүн көргөзүш үчүн көп тамакты заказ берип, ал тамактын баары кайрадан таптаза бойдон эле жугундуга төгүлөт. Ушул эле убакта көчөдө кароосуз калган канчалаган балдар кайыр сурап, бир сындырым нанга зар болуп жүрүшөт. “Бирөө ичээрге суу таппай жүрсө, бирөө кечээрге суу таппай жүрөт” дегениң ушул экен да.

Галстук тагынып, теребелге текебер көз жүгүртүп далай кызматкер адамдар келет дагы, отуруп ичип-жегенден кийин оозунан ак ит кирип, кара ит чыгып, галстугу кыйшайып сөгүнүп-сагынып, төшүнө жаба кузуп маймылдын кебетесин кийип калганын көрүп, Эгемен ирээңжип калат. Ал эми кыздарчы? Атасындай болгон улуу кишилерди кучактап, алар менен отуруп тамеки да чегишип, спирт ичимдиктерин да ичишип жалжалактап отурганын көрүп Эгемен жанынан түңүлөт. Дүйнөнү дүңгүрөткөн кыргыз элинин руханий байлыгы болгон “Манас” эпосундагы Каныкей энебиз Семетейге кыргыз эли, жери тууралуу айтып жатып:

Кызылдан кийген күрмөнү

Кыркалай таккан түймөнү

Тал чыбыктай суналган

Жарагын алса жарашкан

Кулачтап чачын тарашкан

Ак калпактуу кызыл чок

Алганына жарашкан

Кызыл беттүү кымча бел

Кыздары сонун кыргыздын.

деген саптар эсине түшүп, айрым кыргыз кыздарынын биздин элдин кулк-мүнөзүнө туура келбеген жосунсуз жоруктарын көрүп Эгемендин жан дүйнөсү кирдей түшчү.

Арадан бир жарым жылдан ашык убакыт өттү. Бир биякка, бир тиякка чуркап иштеп жүргөн Эгеменге убакыттын кандай болуп өтүп жатканы деле билинбей калды. Ал мүмкүнчүлүгү болгон кезде айылга да барып апасына каралашып келе калат. Эгемен көптөн бери үйүнө бара элегин эстеп, жумушунан уруксат алып, эки-үч күнгө барып келгенге айылына жөнөдү. Ал машинадан түшүп жатып Таалай байкесине кезигип калды.

- Ассаламу Алейкум, Таалай байке, жакшы жүрөсүзбү?

- Алейкум Ассалам. Кандай Эгемен? Сен такыр эле шаардык болуп кеттиң го.

- Жумуштан такыр кол бошобойт. Өзүм да айылды сагынып кеттим.

- Качан кетесиң? – деди Таалай.

- Эки-үч күндөн кийин – деди Эгемен.

- Мен бир үйдү шыбап аткам, эки-үч күн жүрсөң, мага жардамчы болуп иштебейсиңби? Акчасын жакшы эле төлөп берем дейт. Эгер экөөлөсөк бат эле бүтө коёбуз. Кожойун батыраак бүтүрүп берчи деп шаштырып атат. – деп Таалай Эгеменден жооп күтүп туруп калды.

“Эки-үч күн үйдө бекер эмне кылат элем, иштесе иштей бергеним деле оң го?” деп ойлоп Эгемен макул болду. Эртеси туруп Таалайга жолугуп, экөө шыбала турган үйгө барышты. Эгемен ал үйдүн эшигинин жанында агып аткан сууга жакын жерден суусун ташып, баткагын аралаштырып даярдап, Таалай байкесине чакалап баткак ташып берип жатты. Мындай жумушту ар дайым аткарып жүргөн Таалай үйдүн тышын мелтиретип шыбай баштады. Эгемен дагы эмне жумуш кылбасын майын чыгарып жасагынды жакшы көрөт. Бети-башы баткак болгонуна карабай ал берилип иштеп жатты. Күн так төбөгө келип тийген кезде апасы куюп берген жармадан куюп ичишип, бир аз шам-шум этип алышып, кайра ишке киришишти. Кетмен менен баткакты аралаштырып жаткан Эгемен көчөнүн бурулушунан чыга калган балдар кыздардын үнүн угуп карап калды. Баарынын маанайы жарык, каткырып күлүп келатышкан улан-кыздар өзүнүн классташтары экенин тааныды. Арасында Жибек да бар экен. Эгемен өзүнүн баткак болгон кебете-кешпиринен уялып кетти. Канчадан бери Жибекти көрө элек эле. Анын ажары мурункудан да ачылып, апакай кофтасы, капкара юбкасы ага бөтөнчө жарашык берип турду. Баткак болгон колдорунан тартынып ал таптаза кийинген классташ балдары менен кол сунуп да учураша алган жок. Тек гана баары менен башын ийкеп саламдашты.

- Эгемен, кандай жүрөсүң? Биз бүгүн акыркы коңгуроо салтанатынан келе жатабыз. Эртең болсо бардык классташтар чогулуп экскурсияга баралы деп чечтик. Сенин келип калганың жакшы болбодубу. Жүрү эртең биз менен! – деди Жибек Эгеменден көзүн албай. Өзүнө тигиле караган Жибектин көздөрүнөн Эгемен көздөрүн ала качып тайсалдап кетти. Эмне деп жооп айтаарын билбей кеткен Эгемен:

- Жумушум бүтүп калса барганга аракет кылам. – деди да, колунда кармап турган кетмени менен баткакты аралаштырайын деп, кетменди күч менен таштаганда маңдайында турган Адилеттин шымына баткак чачырап кетти.

- Көзүңдү карабайсыңбы, келесоо десе. Өзү баткак болсо эле элдин баарын баткак кылат го бул. – деп Адилет сүйлөнүп ары басып кетти.

Классташтар ары узап баратышты. Жибек Эгемендин жанында туруп сүйлөшкүсү келди, бирок анын уялып турганын байкап унчукпастан кете берди. Улам-улам артын кылчактап карап коюп баратты. Эгемендин тынч турган ички дүйнөсүнө бүлүк түшкөндөй болду.

“Окубай калсаң эле жыйырма бешинчи майда акыркы коңгуроо болорун деле эстебейт экенсиң да, кап, бүгүн биякка келбей эле үйдөгү жумуштарды кылып үйдө отурсам эмне. Классташтарга мындай ыңгайсыз абалда кезикпейт элем.” деп бир ойлонот да, кайра бир чети Жибекти көргөнүнө кубанып жатты.

Анын абалын ар жактан байкап калган Таалай бери басып келди да:

- Сен деле он биринчи классты окуп аткан болсоң, азыр булардын арасында жүрөт элең. Сенин ыңгайсыз абалды калганыңды көрүп мен жаман болуп атам. Бүгүн кечке дейре иштейли, анан калганын мен өзүм эле бүтүрөм. Эртең классташтарың менен эс алып экскурсияга барып кел да. Мектептин уясынан учкандан кийин, баары туш-тушка тарашат. Бир-бириң менен көрүшкөңгө деле убакыт болбойт. Анын үстүнө тиги кыз сени аябай чакырып кетти го. – деди. Эгемен ойлонуп калды.

Айылдын бир тарабы көлгө жакын болсо, экинчи тарабын тоолор курчап, тоонун этек жагында карагайлуу токой жайгашкан. Эгемен классташтары менен токойго эс алганы келишти. Күн мемиреп ысык тийип жатса да, токойдун ичи салкын, жайдыр-кыштыр жапжашыл болуп турган балаты карагайлардан дабыркайдын жыты жыттанып, жердин бети тобурчактарга толгон. Бутагы ийилип өскөн арчалар көздүн жоосун алат. Ар түрдүү куштардын сайраган үнү угулуп, токойдун ичи өзүнчө бир керемет кооздукка бөлөнгөн.

Жаратылыштын сулуулугуна суктанган Эгемен түркүн түстөр боёлгон токой ичинин көркүнө көзү тойбой карап жатты. Бир жагынан токойдун шуудурагы угулса, экинчи жагынан суунун шылдырагы угулат.

Ууртуан күлкү төгүлгөн, жаштыктын оту жанган балдар, кыздар бир-бирине суу чачышып ойноп, гүл терип, айтор табигаттын көркүнө ого бетер көрк кошуп жатышты. Эгемен классташтары менен бул жерге келгенине кубанычы чексиз болуп жатты. Класс жетекчи Алтынай эже Эгемен менен өзүнчө отуруп сүйлөшүп ал-жайын, шаарда эмне иш кылып жүргөнүн сурады. Анан ал Айзада менен Нурзада экөө тең мектептин алдынкы окуучулары экендигин экөөнө тең чет тилинен кошумча сабак өтүп, олимпиадага даярдап жатканын айтып берди. Балдар казанга от жагышып, кыздар тамак жасашты. Дасторкон жайышып чогуу тамактанышты. “Талаанын тамагы таттуу” экенидиги талашсыз. Таза суунун боюнда, токой четинде отуруп табигаттын сулуулугуна, кооздугуна көз жүгүртүп, ырахаттанып отуруп тамактанганга не жетсин. Ар ким алдыга койгон келечек максаттарын айтып, мектеп босогосун аттагандан берки балалык күндөрүндөгү бири-биринин кылык-жоруктарын эскеришип жатышты. Андан кийин алар бала чакта ойноп жүргөн оюндарды эскерип ойноп киришти. Эгемен оюнга көп көңүлү чапкан жок. Ал өзүнчө обочолоп басып Жибекке анан апасына гүл десте камдап алмак болду. Не деген сонун гүлдөр, биринен-бири кооз, кайсы бирин үзөөрүндү билбей көз тайгылат.

- Эген, сен эмне ойнобой кетип калдың? – деген үндү угуп, артына караса Жибек туруптур. Ал башына кооз гүлдөрдөн гүл чамбар жасап кийип алыптыр. Капкара болгон чачтары далысына төгүлүп, башына кондуруп алган гүл чамбар Жибектин дидарына жарашып турду.

- Менин ойногум деле келген жок. Карачы бул жердеги гүлдөрдү, абдан кооз экен. Эгемен терген гүлдөрүн Жибекке сунду.

- Бул магабы? – деп Жибектин көздөрүнөн от жайнай түштү да – “Рахмат” – деди кубанганын жашыра албай.

- Ушундай кооз гүлдөрдү үзгөнгө да колуң барбайт экен. Бирок, ошентсе да апама кичине гүл десте ала барайын деп терип атам. – деди Эгемен.

- Кел анда, мен да теришейин – деп Жибек дагы эңкейип гүлдөрдөн үзө баштады. Ал катарында гүл үзүп жаткан Эгемендин көйнөгүнүн эки бүчүлүгү бошоп ачылып калганын, Эгемен эңкейген сайын анын көкүрөк тушунан көзгө тааныш тумардын көрүнө калып жатканын байкады.

- Токточу, Эгемен – деп ал Эгемендин мойнундагы тумарды кармагылап отура калды. – Бул мен берген тумарбы? – Жибек капкара көздөрүн ого бетер бакырайтып чон ачып Эгеменди карап калды.

- Ооба, мен аны ошондон бери сактап ар дайым тагынып жүрөм. – деди Эгемен.

Эгемен так маңдайында отурган жибектей назик, кебездей жумшак, боорукер да, жароокер да, ал эми кээ бир убактарда өткүр да болуп кеткен бул кыздын чачтарынан акырын сылагысы келип кетти. Ага деген аруу сезимин билдиргиси келди. “Сен берген тумарды дайым көкүрөгүмдөн түшүрбөй тагынып жүрөм, тумар көкүрөгүмдөн орун алган болсо, сен менин жүрөгүмдөн орун алгансың” деп айткысы келди. Экөөнүн каректери чагылыша түштү. Копкоюу болуп кайрылган кирпичтерин ирмелей Эгемен Жибекти кадала карап калды. Анын көз карашынан алгачкы махабаттын учкуну жанып турду. Эгемен эч нерсе деп айта албады. Жибек да унчуккан жок. Экөө тең үн дебеген бойдон терген гүлдөрүн колдоруна кармап, классташтары ойноп аткан жерге келишти.

“Мен берген тумарды ошончо жылдан бери аздектеп сактап келатканын карабайсыңбы” деп Жибек ичинен ойлонуп Эгеменге ыраазы болуп келатты.

Бул күн Эгемендин өмүрүндөгү эң жакшы күндөрдөн болду окшойт, таза аба, тунук суу, көрктүү токой анан гүлчамбар кийген Жибек анын көз алдынан кетпей туруп алды.

Ал шаарга кайтып келе жатып жолду катар Жибекти ойлоп жатты. “Жибектин телефон номурун сурап алсам эмне, шаарга эми окууга тапшырып келсе, жолугуп турат элем да. Эмнегедир эле Жибекти көргөндө сөз сүйлөй албай калмай жайым бар” деп ал өзүнүн мококтугуна өкүнүп, кайра Жибек менен кантип байланыш түзөрүн ойлоп келатты.

Эгемен шаарга келип Бактияр байкесине жолукту. Бактияр менен Эгемендин ортосу үч жаш болсо да экөө бир-биринен сыр жашырбаган достордон болуп калышты. Бактияр Эгеменге “мени байке дебей эле атыман айтып, сиз дебей эле сен деп жүрчү” дегенине карабай эле Эгемен сиз дегенден жазбайт. Бактияр Эгеменди көргөндө бир тууганын көргөндөй болуп сүйүнүп кетти.

- Кандай барып келдиң? Апаңдын ден – соолугу жакшы бекен? Эмне жаңылык бар? – деп биринин артынан бирин айтып суроо бере баштады.

- Апам жакшы жүрүптүр. Классташтарыма кезигип калып, алар менен бирге экскурсияга да чыгып келдим. Токойго бардык. Мектепти бүтүрүп атабыз деп классташтар бала кезден берки кылык-жоруктарыбызды эскердик. – деди Эгемен.

- Оо, сонун болгон турбайбы. Эс алган жакшы да. Классташтарыңдын баары эле эми шаарга келишет болуш керек. Окуу жайына тапшырабыз деп атышабы?

- Ооба, бир сыйра баары эле окууга тапшырып көрүшөт да. Өтпөй калгандары анан иштей баштайт болуш керек. Баарынан да Жибек өтүп кетсе жакшы болот эле.

- Жибек деген ким? – деп Бактияр таң калып Эгеменди карап калды.

- Жибек менин классташым. Экөөбүз мектеп партасына отурган күндөн тартып эле бири-бирибизге жардам берип жакшы мамиледебиз. Ал абдан акылдуу, назик, сулуу кыз – деп айтып жатып Жибектин гүл кармап турган элеси Эгемендин көз алдына тартыла түштү.

- Сен ал кызды сүйүп калган жоксуңбу? Сүйлөгөнүң башкача болуп калыптыр – деп Бактияр тамашалап калды. Эгемен унчукпай күлүп жиберди. Бактияр андан ары Эгеменди уялтпайын дедиби суроосун токтотуп мындай деди:

- Экөөбүз чогуу иштеп жүргөнгө көнө түшүптүрмүн. Азыр сени көрбөй калсам эле сагынып кетем. Убактыбыз болгондо бат-бат жолугушуп туралычы.

- Макул, Бактияр байке. Базардагы балдарга салам айтып коюнузчу – деди Эгемен.

Эки дос эки жакка багыт алышты. Экөө ушинтип кезигип сүйлөшүп, бир-бирине көйгөйлөрүн айтып же жаңылыктарын айтып, бир-бирине кеңеш беришип, бир аз убакыт сүйлөшсө да черлери жазылып ага-инидей ысык болуп калышты.

Эгемен дарыканага түнкү күзөтүнө келди. Дарыканадагы кичинекей бөлмөсү эки жылдан бери өзүнүн экинчи үйүндөй эле болуп калды. Алгач дарыкананын жытынан башы ооруп кетчү эле, азыр болсо сезилбей деле калды.

Керебеттин үстүндө Эгемен ойлуу отурду. Эки жылдын эмне болуп өтүп кеткени билинген жок. Классташтары мектепти бүтүрүп, эми шаарга келип атышса, Эгемен болсо шаардын турмушуна, өзүнүн жумушуна көнүп калган учуру. Эгемендин эмнегедир уйкусу келген жок. Ал ордуна туруп бурчта турган тумбочкадан китептерин алып чыкты. Жайкы сессия да жакындап калды деп ал эртели-кеч убактысы боло калган кезде зачет, экзамендерге даярданып жаткан. Бир топко китептен көзүн алган жок. Бир маалда көздөрү талып кетти окшойт, китеп бетин жаап окугандарын кайра эсине түшүрүп жатты.

Уктамакчы болуп жатты эле, уйкусу келбей ары-бери оодарылып бир апасын ойлосо, бир Жибек эсине түшүп, анан бир маалда көзү илинип кетти.

Жайдын аптапттуу күндөрү аяктап күндүн илеби кайтып күз кирип келди. Эгемен жумушунда жүрүп Жибек жөнүндө ойлонуп жатты. “Окууга өттү болду бекен, өтсө азыр студенттик күндөрдү башынан өткөрүп жүрсө керек. Бала кезде экөөбүз чогуу окуйбуз, дарыгер болобуз деп кыялданчу элек, турмуш дайрасынын агымы ар кимди ар кайсы жакка айдап таштаарын анда ойлогон эмес экенбиз. Медициналык институтка тапшырды болуш керек, ошол жакка барып издеп көрсөмбү. Чөнтөк телефонунун номурун билсем жакшы болбойт беле” деген оюн

- Официант биздин столго келиңиз - деп чыккан үн бузуп жиберди.

Эгемен үн чыккан тарапка бет алды. Бир жаш жигит татынакай кыз менен отурган экен.

- Саламатсыздарбы? Эмне каалайсыздар? – деп Эгемен илберинки суроо берип, алардын жанына келди.

- Бүгүн менин сүйлөшкөн кызымдын туулган күнү. Бизди жакшы тейлеп, даамдуу тамактардан жайната калсаңыз деди жигит.

Кыз колундагы гүлүн жыттап бактылуу жылмайды.

Бул жаш түгөйлөрдүн айткан тамак-ашын берип, аларды тейлеп жатып, Эгемендин оюна кайра эле Жибек түшө калды.

“Мен да бул жигиттей болуп бир кезде Жибекти ээрчитип алып эс алуучу жайларга барып, кучак толо гүлдесте берсем ээ” деп кыялданып кетти. Эгемен кандай да болбосун Жибекти таап, ага жолугуш керек деп чечти. Ал кечинде жумуштан бошогондо үйүнө чалды. Апасы менен сүйлөшүп, анан карындашы Айзада менен сүйлөштү да, Жибектин телефонун билип берчи деп суранды. Эртеси Айзада Эгеменге жообун айтты, Жибек медицина институтунун педиатрия бөлүмүндө окуп жаткандыгын билдирди. Мына эми, Эгемендин колунда Жибектин телефону турат.

Ал телефонду колуна кармап чала албай жатты. Алдын-ала эмне деп айтаарын ойлонуп кирди. Эмнегедир Жибек мандайында тургансып сүрдөп кетти. Шадылуу узун манжалары менен акырын телефондун номурун тере баштады.

“Абоненттин телефону өчүрүлгөн” деген жоопту укту да сабакта отурат го деп тим болду.

Күндөр өтүп жатты. Эгемен дагы эле Жибекке жолугалы деп чала албай жүрдү.

“Окууга өтүп студент болгондо Жибек өзгөрүп кеткен болсочу. Мен сабактамын, бош эмесмин деп койсочу.

Анда ошол бойдон байланыш үзүлөт да, андан көрө чалбай эле барып жолугайын” деп чечти.

Бүгүн Эгемен жумушунан бир күн эс алганга суранып алган. Ал эрте туруп чачы- башын тарап улам кичинекей күзгүдөн өзүн каранып жатты. Кийимдерин алып чыгып караса ырыстуу деле кийими жок экен. Ары карап, бери карап ыкташтырып кийинди да Жибек окуган жерге жөнөдү. Ал расписание илинген жерди карап биринчи курстардын сабагы кайсы аудиторияда болуп жатканын бат эле таап алды.

Аудиториянын эшиги чала жабылган экен. Лекция окуп жаткан мугалимдин үнү даана угулуп турду.

Эшиктин ачык жеринен Эгемен аудиториянын ичине көз жүгүртө баштады. Астыңкы катарда, так эле эшик тарапта Жибек отурган экен. Ал мурункусундай чачын өрүп же байлабастан кежигесине татынакай кылып түйүп коюптур. Калем сабын колуна кармап, ак барак бетине үнүлүп лекция жазып жаткан Жибек Эгемендин көзүнө ойлуу да, токтоо да, сүрдүү да көрүндү. Эгемен кубанып да, алдастап да кетти. Ал Жибектин өзү каалаган окуусуна өткөнүнө сүйүндү. Аңгыча коңгуроо “чыр” дей түштү. Ал артка кетенчиктеп туруп калды.

Эшик ачылып көз айнек тагынган, ак чач мугалим агайдын артынан балдар-кыздар дуулдап чыга башташты.

Бардыгы жаңы, татынакай, өз боюна жарашыктуу кийинишкен. Эгемен өз турпатын карап, өңү өчүп эскирип бир аз сүрүлүп бараткан джинсы шымынан, эскилиги жетип калган бут кийиминен уялып кетти.

Мынакей, Жибек да чыкты. Ал жанында катарлаш басып келаткан узун бойлуу, арык чырай балага бир нерсени айтып келатты. Жибектин үстүндөгү мала кызыл көйнөгү боюна куп жарашып, чырайын ачып турду. Эгемен артына шарт бурулуп басып кетти.

Ал канчалык Жибекке жолугууну эңсеп келсе да жанына баргандан даабай алыстан көргөнүнө эле ыраазы болуп баратты. Эгемен кетип баратып базарда чогуу иштешип калган балдарга, анан Бактиярга жолуга кетмек болду. Бактияр Эгемен менен учурашкандан кийин

- Жүрү тамактанып алалы – деди.

Экөө базардын ичинде жайгашкан кичинекей ашканага киришти. Тамак үстүндө экөө болгон жаңылыктарын айтып жатышты. Эгемен Жибекти издеп барып, бирок ага жолукпастан кете бергенин айтып берди

- Бекер кылгансың. Анча баргандан кийин жолугуп ал-жайын, кандай окуп жатканын сурасаң болмок.

- Жайнаган кыздар, балдар танаписке чыгып, ызы-чуу боло түшкөндө эмнегедир апкаарып кеттим. Анын үстүнө, чынын айтсам, өзүмдүн кебетемден да уялдым – деди Эгемен.

- Кебетең эмне экен? Бой десе бой, ой десе ой, өң десе өңүн бар. Сен адам менен сүйлөшкөндө өзүңө тартып турган касиетиң, адамкерчилик жакшы сапатың бар. Кээ бир балдарчы? Баштан-аяк кычырап кийинип турган менен эл менен сүйлөшкөндү билбейт. “Тышы жалтырак, ичи калтырак”, адамды ирээңжиткен сөздөрдү сүйлөшөт.

- Бактияр байке, мен Жибектин жанындагы кыздар “Бул ким?” деп шылдындашабы деп ойлодум.

- Сен кызыксың, алардын эмне иши бар. Сен өзүң айтпадың беле “Жибек акылдуу кыз” деп. Бир чети айылдашы, бир чети классташы болгондон кийин сени көргөндө Жибек деле кубанмак – деп Бактияр Эгемендин бутунан башына чейин бир карап койду да:
 - Бир сыйра үстүндү жаңыртып кийим алып аласыңбы? Акча жагынан кандайсың? – деди.
 - Айзада менен Нурзадага кышкыга кийим сатып берейин деп чогултуп аткан акчам бар. Апама дары алыш керек.
 - Апаңдын дарысын ал, кыздардын кышкы кийимин дагы бир-эки айдан кийин деле алсаң болот да. Ага чейин кудай буюрса иштеп табасың да. Кел, чындан эле сага кийим карабайлыкпы? Бүгүн бош күнүңдө базар кыдырып ал, андан кийин бошобой да каласың.
 - Мен жаныма акча алган эмесмин да. Бир аз эле акчам бар.
 - Менден алып турасың. Эртең мен сен иштеген тарапка бир жумуштар менен барам. Ошондо сага кирип ала кетем.
 - Мейли анда – деп Эгемен макул болду.
- Бактияр экөө базар кыдырып кийим тандап жүрүштү. Бутунан башына чейин бир сыйра жаңы кийим кийген Эгеменди карап Бактияр күлүп мындай деди:
- Мына эми сенин артыңан Жибек өзү чуркайт болуш керек. Сен уялып жүрө бербей аны менен байланыш түзгөнгө аракет кыл да. Алган кийимин өзүңө кут болсун. Кийимин эмки күзгө жетсин, өзүң жүзгө жет!
 - Рахмат, Бактияр байке!
- Бир чети Бактиярдын бир туугандай мамилесине, бир чети жаңы кийим кийгенге Эгемендин көңүлү көтөрүлө түштү. Ал кечинде апасына чалып жакында айылга каттаган кишилерден дары-дармек берип жиберерин айтты. Андан кийин Жибекке чалды, телефон чакыра баштады, бирок эмнегедир Жибек телефонду алган жок. Дагы бир чакырык кетирди, дагы да алган жок. “Телефону жанында эмес го, эмнеге албай жатат” деп ойлоду Эгемен.
- Арадан жарым сааттай убакыт өткөндөн кийин, Эгемендин телефону чырылдады. Караса Жибек чалып жатыптыр.
- Мага сиздин номер түшүп калыптыр. Мен Жибекмин деди ал.
 - Жибек, кандайсың? – деди Эгемен.
 - Эгемен, бул сенсиңби? – деп Жибек Эгемендин үнүн дароо тааныды. Мен сени качан чалат деп – күтүп жүрдүм эле. Айылга чалсам, иним айткан, Айзада телефонунузду сурап кетти деп. Мен сен сураткан болушүң керек деп ойлогом. Мен жакшы эле жүрөм өзүм кандайсың?
 - Жакшы. Жибек, окууга өтүшүң менен! Буюрса, өзүң каалаган кесиптин ээси болот турбайсыңбы!
 - Рахмат, рахмат! Сен өзүң иштеп атасыңбы?
 - Ооба, иштеп атам. Жибек, сен жатаканада жашап атасыңбы?
 - Жок, мен таажемкинде жашап атам. Үйлөрү кенен, анын үстүнө менин окуума да жакын.
 - Аа, жакшы болгон турбайбы! Окуу оор бекен?
 - Мектептегидей эмес. Бир теманы өткөндө бир нече суроону талкуулап карайбыз. Лекцияны үлгүрүп жазып калайын деп эле аракет кылып жатам.
 - Жибек мен сага чалып турсам болобу?
 - Албетте болот. Мейли, анда Эгемен, телефондон кабарлашып турабыз да ээ? Жакшы кал. Көрүшкөнчө. – деп Жибек айткандан кийин Эгемен ойлонуп отуруп калды. “Мен сени качан чалат деп күтүп жүрдүм эле” деген сөзүн эстеп кубанычтуу жылмайды.
- Ошол күндөн тартып Эгемен менен Жибек бир-бирине телефон чалышып кабарлашып калышчу болду. Күздүн акыркы күндөрүндө Жибек Эгеменге телефон чалып, таажесинин үйүнө туулган күнүнө чакырды. Эгемен эмне белек аларын билбей башы катты. Жакшы гүлдесте алайын деп ойлоду, анан гүлдестенин жанына эмне кошсо болот? Жибекке жаккыдай, ал сүйүнүп калгыдай нерсе болсо жакшы болот эле. Кымбат буюмдардан алууга Эгемендин чөнтөгү туура келбейт. Ары ойлонуп, бери ойлонуп жатып акыры ал сувенир алды.
- Жибектин таажеси үч кабат чон үйдө жашайт экен. Бөлмөлөрү кенен салынган, ички жасалгасы үйдүн сырткы көрүнүшүнөн да ашып түшкөн мындай үйдү Эгемен көрө элек эле. Жибек болгону өзү менен чогуу окуган эки кызды чакырыптыр. Дасторкондо тамак-аштын түрү коюлган экен. Эгемен алып келген гүлдү вазага салып коюп, Жибек кыздарды тааныштырды.
- Бул кыздар менин группалаштарым, Нурия менен Жамийла деп кыздарды көргөздү да анан
 - А бул бала болсо менин классташым. Аты Эгемен – деди. Бөлмөгө Жибектин таажеси кирди. Чачы кыска кылып кыркылган, толмочунан келип өз боюн караган, тырмактарын дыкат боёп алган бул аялды көрүп Эгемен апасын эстеп кетти. Атасы өлгөндөн бери апасынын бетинде бырыштар көбөйүп, көздөрүнүн нуру кетип, бир жагынан оорусу кыйнап арыктап эле баратат. “Менин апам курактуу эле аял окшойт, бирок жаш көрүнөт тура” деп ичинен ойлоп койду.
 - Мен Жибешканын таажеси болом, атым Салкын, азыр Жибек биздикинде жашап жаткандыктан экинчи апасы болом десем да жарашат. Бүгүн Жибегибиз өмүрдүн эң сонун, эң сулуу болгон мезгили 18 жашка чыгып жатат. Мен группалаштарыңдын баарын эле чакыр десем, өзү болбой койду. Менин жолдошум да командировкада жүрөт.

Кана балдар, дасторконго карагыла. Студенттик кез биздин да баштан өткөн. “Студенттин бир тойгону – орто байыганы” дейт. Уялбай тамактан ичип жей койгула – деди да аркы бөлмө жакты карап, баласын чакырды.

- Айбек, балам келбейсинби дасторконго.

Ары жактан колу-бети кыздардыкындай назик, апакай болгон жашы Эгемен курактуу бала басып келип, дасторкондун четине отурду. Анын жаш болсо да керсейип турган кебетесинен жетиштүү жашоодо чоңоюп барды-жокту билбегендиги, эрке өскөндүгү көрүнүп турду.

- Баарыңар эле тең чамал экенсиңер 18 ге чыккансыңар го ээ? деп Жибектин таэжеси суроо салды. Жибек озунуп жооп бере калды.

- Нурия апрелде, Жамийла майда чыгат он сегизге, а Эгемен болсо өзүнүн аты айтып тургандай 31-августта он сегизге толгон. Эгемен менден туура үч ай улуу.

- Аа, жакшы экен. Жибектин туулган күнүн куттуктап, кичине ырдап, бийлеп дегендей көңүлдүү отурбайсыңарбы – деди Салкын.

- Таэже, Эгемен комузду жакшы чертет. Комуз чертип бербейсинби бизге? – деп Жибек аркы бөлмөгө чуркап чыгып комуз көтөрүп келе калды.

Эгемен “Уулум, комуз чертип берчи” деп атасынын боз үйдүн ичинен капилеттен комуз сунганын эстеп кетти, атасынын “Уялба балам” дегенсиген көз карашы элестелип турду.

- Көптөн бери комузду колума ала элек элем – деп ал комузду колуна алып, шаңдуу күүнү шартылдатып ойноп кирди.

Жибектин бөлөсү Айбек “Ушул заманда да туулган күндө жакшы музыка укпай, комуз чертеби?”

дегенчелик кылып жактырбагандай түр көргөзүп, комузду уккусу келбей ордуна акырын туруп чыгып кетти. Эгемен комуз чертип бүткөндө баары шатыратып кол чаап жиберишти.

- Азамат бала экенсиң, абдан жакшы чертет турбайсыңбы. Бул комузду менин жолдошума бирөөлөр белекке беришкен. Үйдө канча жылдан бери жөн эле илинип турат. Бүгүн комуздун багы ачылды го. Биздин уулубуз Айбек комузга такыр кызыкпайт. Шаарда өсүп, орусча окуп, такыр эле орус мүнөз болуп калды. Эми силер өзүнөрчө шашпай отура бергиле. Мен тамагымды карайынчы. – деп Жибектин таэжеси ашканасына чыгып кетти.

Жибек Эгеменге кайсы классташтарына кезиккенин, ким каякта окуп жатканын айтып берип жатты. “Ар ким өзүнө окшош дос күтөт” дегендей Нурия менен Жамийла да Жибектин өзүнө окшогон жөнөкөй, кичи пейил кыздар экен.

Эки саатча отургандан кийин кыздар да кеч кирип кете электе үйлөрүбүзгө жетип алалы деп шашышты. Эгемен да дарыканага кечки күзөтүн өткөрүп алганы жөнөдү. Андан кийин көпкө дейре Эгемен менен Жибек жолугушкан жок. Жибектин кышкы сессиясы башталып, ал окуудан такыр бошобой жатты. Экөө телефон аркылуу гана байланышып турушту.

“Өтүгү жокко өзүм барам, тону жокко салам айт” деп кыш да кирип келди. Жумушунан эс алган күндөрү айылга каттап Эгемен апасынын отунун жарып берип, көмүрүн даярдап, кыштын камылгасын кылып жүрүп Жибек менен жолукканга чолосу тийген жок. Үйүнө көмүр түшкөндө Айжамал аябай сүйүндү.

- Ии, балам ырас кылбадыңбы. Таэзем айтчу эле “Ашың болбосо да кашың болсун” деп кышында үйүндө от күйүп турганга не жетсин. Айылда деле жашоо кыйын болуп калды. Көпчүлүк элдин көмүрү жок, көң калап, тезек жагып атышат. Көндүн көмүрдөй табы болбойт да. Электрди экономия кылабыз деп жарыкты да бат-бат өчүрүп атышат. Айрыкча кичинекей балдары барларга убал эле болду. – деди Айжамал.

- Президентибиз өзү айтып жатпайбы телевизордон, тезек терип кышка даярдангыла, илгери биздин ата-бабаларыбыз тезек менен эле күн көргөн деп. Светти кечинде өчүрүп салышат, же сабакка даярдана албай, же тамак жасай албай карайлап калабыз. – деди Айзада.

- Башка өлкөлөр алдыга умтулуп жашап жатышса, Бакиев бизди тезек терген, чырак менен жашаган доорго алпарат го. – Эгемен жаны кашайып кетти.

- Ооба, балам. Аны бир айтасынбы, эки айтасынбы, элдин убалынан коркуп элди ойлобойт экен. Жумушу жок элге кыйынчылык эле болуп атат. Көмүрү деле кымбат, уну деле кымбат. Деле арзан эчкеке жок. Бизди багам деп сен да куурадың, жандапбастап эки-үч жерден иштеп жүрөсүң.

- Жок, апа эмнеге куурамак элем. “Жашыңда берсин мээнети, карганда берсин дөөлөттү” деп айтышат го. Азыр иштеш керек да. Анан карганда төргө отуруп алып сакалымды сылап коюп, бозодон ичип карт-карт кекирип, тойлордо комуз чертип, “ээ, балдарым, биз жаш кезде эмнени гана көрбөдүк” деп айтам да деп Эгемен абышканын үнүн туурап сүйлөгөндө, анын ак сакалчан абышка болгонун элестетип баары күлүп жиберишти. Чарт-чурт этип күйүп аткан отту, чакадагы көмүрдү, мештин тегерегинде отуруп алып кужулдашып сүйлөшүп аткан балдарын карап Айжамалдын көңүлү тынчып, жүрөгү жылып отурду. Эгемен эки күндөн кийин, кайра шаарга сапар тартты. Шаарга келип эле ал Бактияр байкесине телефон чалды. Бактиярдын үнү телефондон араң эле угулду.

- Бактияр байке, эмне ооруп атасызбы?

- Ооба, этим ысып, ордуман такыр туралбай денем оор тартып салмактанып, эчкекеге табитим тартпай атат. – деди Бактияр.

- Мен азыр барам. – деди да Эгемен жакынкы дарыканага кирип дары алды, дүкөнгө кирип эки тоголок лимон алды.

Бактияр жашаган кичинекей батирде өзүнөн башка дагы алты бала жашайт. Баары өзүнө окшоп, базарда араба сүйрөгөн балдар. Бактиярдын эти от менен жалын болуп ысып жаткан экен.

- “Тез жардам” чакырайынбы? – деди Эгемен.

- Жок, эки-үч күн жатсам эле жакшы болуп кетем. Чакырбай эле койчу.

- Састумоолоп калгансыз го, - Эгемен алып келген дарыларын эзип Бактиярга ичирди да, - Азыр температура бир аздан кийин түшөт. – деп кошумчалады.

- Эгемен, мен аябай чарчадым. Бала күнүмөн бир жакшылык көрө элекмин. Мен да сага окшоп 9-классты бүтүрүп алып эле иштегени келгем. Ошондон бери мына беш жылдан алты жылга кетип баратат, колуман араба түшө элек, оор жүк көтөрүп бирде тердеп, бирде үшүп көрбөгөндү көрдүм. – ал энтигип сүйлөп жатты.

Эгемен Бактиярдын чор баскан колдорун, ындыны өчкөн өңүн көрүп аяп кетти. Ар дайым Эгемен капаланганда көңүлүн көтөрүп кеңеш айтып, кыйынчылыкка моюн сунбай өзүн бек кармап жүргөн Бактияр бүгүн алы кетип, чарчанып, бул жашоодон түңүлүп турганын көрүп, өзү деле араң жүргөн Эгемендин жүрөгү тыз этип, сайгылаша түштү.

- Мен азыр чай даярдай коёюнчу – деп Эгемен ордуна турду.

- Кечөө аябай суук болду, кар тынбай жаады, базарда араба сүйрөп жүрүп, бутуман суу өтүп кетти, кечинде келип эле жыгылдым, калчылдап эле жылыбай жатам. Анын үстүнө өтүгүм да жыртылып калган, чаптасам деле болбой, ошеринен кар кирип, бутумун баары суу болуптур.

- Өтүк алам деп атпадыңыз беле өткөндө?

- Ал акчага муну алдым, ал жаздыгынын астынан жапжаңы чөнтөк телефон сууруп чыкты.

- Муну эмне кылат элеңер, андан көрө өтүк алсаңыз болмок да. Эски телефон эле болот эле да сизге.

- Мен муну өзүмө алган эмесмин, иниме алгам ошол өтүккө чогулткан акчага. Анын эртең туулган күнү.

Классындагы балдардын баары эле чөнтөк телефон көтөрүшүп калыптыр. Мен туулган күнүңө алып берем деп убада берип койгом, мейли балдардан калбасынчы. Мага окшоп, чүнчүбөй чоңойсунчу дегем. Ал мени эртең аябай күтөт болуш керек – деп Бактиярдын көзүнөн жаш тегеренди. Мен болсо эски өтүк менен эптеп кыштан чыгып кетем го дегем, кечөөкүдөй кар жаап саларын кайдан билдим. Бактияр күрс-күрс жөтөлдү.

- Бактияр байке, мен эртең эртең менен автобекетке барып, силердин айылга каттаган айдоочулардан чөнтөк телефонду берип жиберем. Так туулган күнүңдө өзүңүз бара албасаңыз да белегиниз жетип калат.

- Ошентесинби? Рахмат сага. Анда жакшы болбодубу, мен телефондон куттуктап коём, ооруп атканымды билдирбеш керек, байкуш апам сарсанаа болот.

- Келиңиз, Бактияр байке? Ысык-ысык чайдан ичиңизчи, азыр тердейсиз – деп Эгемен лимон салынган чайды сунду. Эртеден бери ачка кеберсип жаткан Бактияр чайды акырын ууртап иче баштады. Эгемен болбой кыйнап үч чыны чай ичирди да, Бактиярдын үстүн жылуулап баш жагын думбалап жаап койду. Бир аздан кийин анын бети кызарып, чекесинен тер чыбырчыктай баштады. Дарылар таасир этип, ысык чай ичкенге денеси көшүлүп, Бактиярдын көзү илинип кетти. Акырын коңурук тарта баштады.

“Түнү бою кыйналып, уктабай чыкса керек. Кичине уктаса эс алып калат эле. Деги жакшы болуп эртең эле сакайып ордуна туруп кетсе экен. Кокус Бактияр байкем оорусунан жакшы боло албай калса, анда меникиндей болгон оорукчан апасы, бөбөктөрү эмне болот. Оо, Кудай бир үй-бүлөнү багып келаткан Бактияр байкемди оорута көрбө! Суранам сенден – деп Эгемен быш-быш этип демин үйлөп уктап кеткен Бактиярдын жанында кудайдан тиленип отурду.

Эртеси Эгемен Бактиярдын берген аманатын айылына жөнөтүп, анан телефон чалды.

- Бактияр байке, кантип калдыңыз?

- Жакшымын. Сен Умай энесиңби же Улукман акесиңби? – Бактиярдын үнү кечөөкүдөй болбой катураак чыгып, тамашалап сүйлөдү.

- Экөө теңмин! – Эгемен да тамашага тамаша менен жооп берди.

- Чын эле бүгүн аябай жакшы болуп калыптырмын. Кечөө сен мени укмуш тердетиптирсин. Тер менен чыгып кетти окшойт.

- Эми дагы жакшы болгончо, базарга чыкпай кичине жылууланып, дары ичип жата туруңуз. Мен телефонду берип жибердим, сарсанаа болбоңуз.

- Чоң рахмат! Ырас кылбадыңбы.

Бактиярдын жакшы болуп калганын угуп Эгемендин санаасы тынчый түштү. Батыраак эле кыш бүтүп, жаз келишин тилеп жатты. Жаз келсе эле жаңы жашоо, жакшы жашоо башталчудай сезилди. Эмнегедир Эгемен бул жазды демейдегиден башкача күтүп жатты. Ал бардык мезгилдин ичинен жазды жакшы көрчү. Жазындагы жаратылыштын көркүнө суктанып, табигат таттуу уйкудан ойгонгондой болуп, тербел жашыл түскө бөлөнгөндө Эгемендин да жүрөгүндө кубаныч пайда болор эле. Эгемен жаздын келишин башкача күтүп жатты...

Көп күттүрбөй жаз да кирип келди. Жаз – сулуулуктун, жылуулуктун мезгили. Жаздын келиши менен адамдар да өзүн башкача сезип, жүрөгүндө жылуу сезим жылоолойт. Жаз адамга кубаныч, сүйүү тартуулайт эмеспи. Көчөөгө чыкканда жаздын жыты жыттанып, жаз деми сезиле баштады. Эгемен жакындап келаткан майрамды ойлоп, апасына, эки карындашына белек алмак болду. Айзада быйыл 11-классты бүтөт, ага бүтүрүү кечесине кийгенге жакшы көйнөк алайын деп ойлоду. Ал базарды кыдырып жүрүп Айзадага көйкөлгөн көйнөк, апасына да мектепке бүтүрүү кечесине ата-энелер барганда кийип барсын деп костюм-

юбка сатып алды. Өткөндө барганда Нурзаданын сабакка көтөргөн сумкасы эскирип калганын байкаган Эгемен ага жаңы сумка алды. Белектерин бир баштыкка салып жолдон торт алды дагы Эгемен үйүнө бармакчы болуп жолго чыкты.

Ал жумушунан араң суранды. Мурда шаарга жаңы келгенде кичирээк ашканада иштеп жүрүп кийин чоң кафеге жумушка орношкон. Кафенин кожоюну сен дайыма эле майрамда суранасың майрамда бизге эл көп келет, киши жетишпейт деп атып араң бир күнгө уруксат берди.

7 март күнү кечинде Эгемен үйүнө кирип келди. Айзада көйнөктү кийип көрүп кубанычы койнуна батпай, күзгүгө каранып ары-бери тегеренип жатты. Ал мындай белекти күткөн эмес эле. Нурзада болсо эски сумкадан китептерин алып чыгып, дароо эле жаңы сумкасына салыштырып кирди.

- Апа, сиз да кийип көрүнүзчү, чак болсо экен? – Эгемен тынчсыздынып апасына кайрылды.

- Балам, жолдон чарчап келбедиңби, чай даярдай коёюнчу – деди Айжамал күйпөлөктөп казан-аягын кармалап жатып.

- Ий, апа силер да кийип көргүлөчү анан биротоло чайга отуралы. – деди Айзада.

Айжамал да кийинип чыкты. Костюм денесине куюп койгондой чак келип, өнү ачыла түштү.

- Рахмат балам! Өмүрүң узун болуп көп жаша садагаң болоюн! Бизди майрамда көңүлүбүздү көтөрүп келгениңе рахмат!

Айжамал баласынын бетинен өптү.

- Рахмат байке! – деп эки кыз да кубанып, экөө эки жактан келип Эгеменди кучактап, эки бетинен өөп кетишти.

Эгемен алып келген тортту ортого коюп, үй-бүлө бактылуу болуп чай ичип жатышты.

- Бизге белек алам деп балам, акча-тыйындан шаарга барганда кайра өзүң кыйналып калбайсыңбы? Бүтүрүү кечеси болгуча дагы эки-үч ай барда. Азыр жаңы эле март башталып жатпайбы. Мага көйнөктү жөн деле коё туруун экен. Баасы да кымбат болсо керек. Сенин үйгө келгениңдин өзү эле белек, өзү эле майрам мага. – Айжамал баласын аяп жаны ачып сүйлөдү.

- Баасы айтылбайт, айтпайм баасын, – деп Эгемен күлүп койду да сөзүн улады, – мен аябай үйгө келгим келди, силерди майрамда куттуктап, учурашып кетейин дедим. Эми качан келеримди айта албайм го.

Кафенин кожоюну бир күнгө эле уруксат берди. Мен эртең эле жолго чыгам.

- Ий, эртең эле кетип каласыңбы? – Айзада менен Нурзада бир ооздон жарыша сүйлөп байкесин кетиргиси келбей карап калышты

- Ооба, жумушка жаман көрүнбөй барыш керек.

Эгемен апасы менен, карындаштары менен көпкө сүйлөшүп отурду. Айжамал бир маалда:

- Кой, балам, жатып эс ал. Эртең жумушка чыксаң кыйналып каласың – деди.

- Апа, дагы кичине сүйлөшүп отура туралычы. Менин уйкум деле келбей эле. Сагынчымды жазып алайын. Шаарда жүргөндө силерди аябай сагынып кетем. Эми качан көрүшөөрүбүздү кудай билет? Мен аз уктаганга деле көнүп калдым.

- Мейли, анда, сүлөшсө сүйлөшүп отура туралы. Биз деле сагындык сени – деди Айжамал.

Айзада жалаң “5” менен окуп атканын, жалпы республикалык тестке даярданып бюджеттик негизде окууга өткөнгө аракет кылып жатканын айтып берди.

Нурзада болсо англис тили боюнча өткөрүлүп жаткан “АКСЕЛС” программасына катышып III турдун, чечүүчү турдун жыйынтыгын күтүп жатканын айтты.

Эки карындашынын окуудагы ийгиликтерин угуп Эгемен кубанып калды. Алар түн бир оокум болгончо сүйлөшүп отурушту.

Эгемен ар кайсы ойду ойлонуп жатып, бир маалда таттуу уйкуга кирди. Таңга маал ал түшүнөн чочуп ойгонду. Тура калып кетүүгө камынмакчы болду. Апасы эчак туруп баласына эртең менен жеп кетсин деп тамак даярдап жаткан экен.

- Апа, түндө бир кызыктай түш көрдүм. Айтып берейинби? – деди Эгемен.

- Эмне түш экен?

- Эч ойлонбогон нерсе түшкө кирет экен. Түшүмдө бир чоң түрү суук ажыдаарды көрдүм. Аны тегеректеп көп эл жүрүптүр. Ошол элдин арасында мен, анан Бактияр байке деп айтып калам го базарда иштеген, экөөбүз да бар экенбиз. Ушунчалык көп эл ошол ажыдаардын жанында кичинекей кумурскадай болуп калат экенбиз. Биз колубузга таш алып, союл алып ажыдаарды өлтүрө албай жатыптырбыз. Жанына жакындаган кишинин баарын ажыдаар куйругу менен канаттары менен чапкылап өлтүрүп жатыптыр. Ажыдаардын көздөрү кыпкызыл болуп күйүп, оозунан от чыгат экен. Оозунан от бүркүп, мени көздөй келатыптыр. Ошол маалда кайдан-жайдан эле ак боз ат минип, ак кийим кийген атам пайда болуп мени колдон тартып жибергендей болду. Чочуп ойгонуп кеттим.

- Чын эле ойго келбеген түш экен. Атаң сени арбагында колдойт экен, ажыдаардан сактап калган тура. Отту көргөнүң оттой дүркүрөп өсөт экенсиң балам. – Айжамал уулунун түшүн жакшылыкка жоруду. Бирок ичинен түрү суук ажыдаар киргени эмнеси деп ойлонуп калды.

Эгемен кайрадан шаарды коздой жол жүрүп келатып Жибекке телефон чалды:

- Жибек майрамың менен! Жакшы жүрөсүңбү?

- Рахмат, жакшы, өзүң кандайсың?

- Жакшы. Мен кечөө айылга баргам. Бүгүн эле кайра чыктым. Азыр жолдо келатам.

- Сен шаарга баратсаң, мен шаардан келатам.

- Майрамды айылдан өткөрөт турбайсыңбы?
- Ооба, апамдын сүт куйган чайын сагындым.
- Мейли, анда Жибек, жакшы майрамда, ушул жаз сага бакыт алып келсин.
- Рахмат, Эгемен, сенин да он сегизинчи жазың эсте калгыдай кызыктуу өтсүн. Жибек менен суйлошуп буткон соң ал учу-кыйыры корунбогон узун жолду тиктеп ойлуу келатты
- Эгемен автобекеттен дароо эле жумушуна келди. Майрам күндөрү дайыма кафеде эл көп, жумуш да көп. Эртеден кечке тамак ташып атып, колун да бутун да, ызы-чуудан, катуу музыканын үнүнөн башың да чарчайт.
- Ушундай майрам күндөрү эс алып жүргөн элди көрүп Эгемен суктанып калат. Ал шаарга келгени акча табыш үчүн дем алыш, майрам дегенди билбей эле иштеп келатат. Анда-санда гана айылга барып келиш үчүн суранат, айылга барганда деле эс алмай жок да, үйдөгү эркек бүтүрчү тышкы жумуштарды жасап, апасына кол кабыш кылганча эле эки-үч күн өтүп кетет. Ал колдорунун талып, буттарынын салмактанып ооруп турганын сезип жатты.
- Ушул тапта анын көз алдына ооруп жаткандагы Бактиярдын “чарчадым, аябай чарчадым” дегени элестелип кетти. Көрсө, Эгемен деле чарчаган экен. Түндө да чала уктаганга, анын үстүнө такыр эс албай иштеп келатканга анын денеси талыкшып турду. Канчалык кыйналып, канчалык чарчабасын эрдин бек тиштеп чымырканган Эгемен “бул күндөр да өтүп кетээр” деп өзүн-өзү жооткотуп койдү.
- Арадан жарым айдан ашык убакыт өттү. Эгемен эртең менен эрте туруп дарыкананын полун жууп бүтүп жаңы эле колун жууп атса, телефону шыңгырады. Бактияр экен:
- Эгемен кандайсың? Элдин арасында сөз жүрүп атканын угуп атасыңбы?
- Ооба. Бактияр байке, өзүңүз кандайсыз? 2005-жылдын март айындагыдай болот дегенди айтып атасызбы?
- Аа, сен да уккан турбайсыңбы? Эл көтөрүлгөн жатыптыр, бийликтегилерди кетириш керек деп. Элдин деле жанына батты да.
- Ооба, экинчи ыңкылап болот деп атышат.
- Бийликке биздин жашоону оңдой турган падыша келсе, элге жакшы болбойт беле. – ушул сөздөрдү айтып жатып Эгемен, атасынын ашын бергенден кийин отуруп алып жазган ырын эстеп кетти.
- Эмне унчукпай калдың? – деди Бактияр.
- Жөн эле бир нерсени эстеп кеттим. Калган сөздү жолукканда сүйлөшпөйлүбү, Бактияр байке, мен убактым боло калганда сизге тие кетем.
- Макул. Жакшы кал.
- Эки күндөн кийин Эгемен Бактияр байкеси менен жолукканы барды. Бул жолу да Бактияр болбой Эгеменге тамак алып берип экөө кичинекей ашканада отуруп сүйлөшүп жатышты.
- Элдин азыр каны кайнап турган кези. Бакиев баласы экөө биздин элдин канын соруп бүтмөй болду го – деди Бактияр.
- Элге берген убадасын аткарып, элди ушунча кыжырданууга, жакырчылыкка жеткирбей эле жакшылап иштешсе болмок. Ач көздүккө, напсиге алдырбай иштешсе биздин эл деле көтөрүлмөк эмес да.
- Бизге окшогон жаштарды карачы? Иштегенге жумуш жок, кээ бири жетишпеген жашоонун айынан ичимдикке берилип, таштанды төгүлгөн жерден эптеп бирдеме таап күн көрүп жатат. Кээ бири дипломун көтөрүп алып жумуш таппай жүрөт.
- Азыр бардык элдин эле сүйлөгөнү саясат болуп калды. Кафеде деле, базарда деле, жолдо кетип баратып деле, айтор жаш бала болсун, же кары адам болсун, кызматкери би, же жумушчубу баарынын сүйлөгөнү саясат. – деди Эгемен.
- Ооба, тура айтасың, экөөбүз деле канчадан бери көрүшө элекпиз. Биздин сөзүбүз да саясаттан башталды го. Андан көрө өзүң жөнүндө сүйлөчү. Апандар жакшы турушуптурбу? Алып кеткен кийимдериң чак келдиби?
- Ооба, апам да, Айзадага да аябай чак да болду, жарашып да калды. Алардын кубанычын көрүп мен да териме батпай отурдум.
- Ырас болгон турбайбы? Баягы бойдон Жибекке кезиге элексиңби?
- Жок, телефондон эле сүйлөшүп калабыз. Кезиккенге деле менде убакыт жок болуп жатпайбы?
- Эгемен, сен ага аны жакшы көрөрүңдү качан айтасың?
- Билбейм, убагы келгенде айтам да.
- Убагы келгенде дейсиң да, а качан убагы келет, кеч болуп калсачы? Ал өзү жогорку окуу жайында окуп жатса, өңдүү-түстүү кыз болсо, ага башка балдар көз артып жүрсө керек. Тарттырып жибербейсиңби?
- Бактияр байке, Жибек экөөбүз биринчи класстан бери бир партада отуруп, бир туугандай болуп калганбыз. Ал мага классташ катары, дос катары жакшы мамиле жасайт. Эгерде мен ага өзүмдүн сезимимди билдирсем, ал менден качып алыстай баштайбы деп ошондон корком. Ошону үчүн эчтеке деп айтпай эле коё турганым туура го азырынча.
- Мейли эми, өзүң билесиң да. Бирок, менин оюмча сен Жибекке өзүңдүн сүйүңдү билдирип койгонун дурус болмок. – деп Бактияр унчукпай калды.
- Алдыдагы тамактарын ичип бүткөн соң Эгемен Бактияр менен коштошуп алып, жумушуна кетти. Ал бүгүн кечке жумушта жүрүп эле апасын ойлоп атты. Жайында санаторийге барып эс алса кандай жакшы болот эле. Бул жайда апамды жибере албайм го, Айзада мектепти бүтүп, шаарга окууга тапшырганы келет да, ага

да акча чогултуш керек. Азыр баскан-турганың эле бир топ акча. Андан көрө Айзада окууга өтүп кетсе дебейсиңби? Апамды эмки жайда жибергенге аракет кылышым керек экен.

Бир үйдүн жүгүн мойнуна көтөрүп, өз ойлору менен алагды болуп келаткан Эгеменди аз жерден машина сүзүп кете жаздады. Айдоочу айнектен башын чыгарып кыйкырды:

- Көз барбы сенде?! Жолду карабайсыңбы же эмне жашоодон аша кечкен немесиңби? Жүрөктү түшүрүп салдың.

Эгемен эч нерсе деген жок, өзүнүн да жүрөгү түшүп калды. “Азыр машина сүзүп кетип майып болуп калсам же өлүп калсам эмне болот эле. Анда байкуш апам менен эки карындашымдын жашоосу шорго малынмак да. Жолду карабай машинанын астына чыга калганымды кара. Кудай мени чоң сактады. Мындан кийин абайлап жүрбөсөм.” деп жүрөгү түшкөн Эгемен дарыканасына жетип калганын көрдү.

Билинбей эле дагы бир жума өтүп кетти. Таң атпай эле чырылдаган телефондун үнүнөн Эгемен ойгонуп кетти. Апасы чалып атыптыр. Мынча эрте чалчу эмес эле, ооруп калган жокпу деп Эгемендин жүрөгү оозуна тыгыла түштү.

- Апа жакшысызбы? – деди ал уйкулдуу көзү менен чочулай.

- Өзүң жакшысыңбы, уулум? Оорубай эле жүрөсүңбү деги? Түнү бою түшүмө кирип чыктың, сарсанаа болуп таң атпай чалып атканым ошол.

- Ой, апа десе, менин да жүрөгүм түшүп калды сизди ооруп калган го, мындай эрте чалчу эмес эле деп. Айылда күн жаап атат, силерде да жаан болсо керек. Жазгы жел жаман болот, жылуу жүрө көр, кагылайын. Үнүңдү угуп санаам тынчып калбадыбы, кара жаным десе – Айжамал баласына телефондон жалынып жатты.

Апасынын эркелеткен үнүн угуп, Эгемен да эркелегиси келип кетти:

- Апа – оо, мен сени сагынып кеттим – деди эркелеген үн менен.

Айжамал таң кала түштү. Азат өлгөндөн бери Эгемендин бала өңдөнүп бир эркелегенин көрө элек эле.

- Сагынганыңан секет болоюн десе, келип кеткенге туура бир ай болуптур, 7-мартта келдиң эле, бүгүн 7-апрель болду. Келбейсиңби анда балам, биз деле сагындык сени.

- Апа, азыр бара албайм. 1-майда майрамга карата барайын. Менден сарсанаа болбонуз. Менде баары жакшы. Айзада менен Нурзаданын бетинен өөп коюңуз.

- Мейли, балам жакшы кал.

Эгемен апасы менен сүйлөшүп бүтүп туруп дарыкананы өткөрүп бергенге даярдана баштады. Бир аздан кийин Зуура эже келди жумушка. Ал бүгүн күндөгүдөн эрте келди. Адатынча банкага куюп алган тамагын үстөлдүн үстүнө койду.

- Эгемен, кел ысыгыңда ичип ал – деди. Демейде өзүнүн кабинетине кирип кетчү эле, бүгүн же эрте келгенгеби, Эгемен менен сүйлөшүп отуруп калды.

- Ушу сендей баланы тарбиялаган апанды көргүм келип жүрөт.

- Жайында эки-үч күнгө эс алып келбейсизби биздикине. Апам менен таанышасыз, кыздарыңызды деле алып алыңыз, биздин үйдө да эки кыз бар, алар менен чогуу көлгө барышат.

Эгемен чын дилинен Зуура эжесин көлгө чакырып жатты. Эгемендин жаркылдаган мүнөзүн, кичи пейил, адамкерчиликтүү, эмгекчил сапатын жактырган Зуура аны өз баласындай көрүп, энелик мээрим менен анын тамак ичип жатканын карап отурду. Тамак ичип бүтүп Эгемен бата кылды. Анан Зуура эжесин карап мындай деди:

- Чоң рахмат Зуура эже. Тамагыңыз абдан даамдуу болуптур. Сиздин мага кылган жакшылыгыңызды эч убакта унутпайм. Мен деле чоңоюп чоң киши болормун. Кайда жүрсөм да кол үзбөй сиз менен катышып жүргөнгө аракет кылам. Сиз менин экинчи апам болуп калдыңыз.

- Эгемен, сен азыр деле чоң киши кылбаганды кылып, чоң киши эле болуп калдың. Мен өзүм деле ойлоп жүрөм, сен билесиң да, менин эркек балам жок экенин, кийин сен үйлөнгөндө өкүл энең болуп эле алам, айтты-койду дебе. Же кайнене болуп алайынбы? – деп Зуура Эгеменди тамашалап каткырып күлдү. Зуура эжесинин сөзүнө Эгемен да күлүп жиберди.

- “Күлкү – ден-соолукка күлазык” дейт. Мына эртең менен экөөбүз тең жакшы күлүп алдык, кечке чейин күлүп жүрөт болушубуз керек. Кой эми, сен да жумушуңа бара кой. Мен да өз ишимди баштайын – деди Зуура.

Эгемен өзү иштеген кафеге жеткенде телефону шыңгырап калды. Бактияр толкунданып, шашып сүйлөп жатты.

- Эгемен, эл Ала-Тоо аянтына бүгүн чогула баштаптыр. Мен да балдар болуп баратам. Тезирээк келе кал. Качанкыга чейин эле кыйналып жүрө беребиз? Ал жерге бизге окшогон жаштардын баары барган жатышат.

- Макул, Бактияр байке! Мен азыр жумуштан суранып чыгайын – деп Эгемен да толкунданып кетти. Эл көтөрүлүп чыгып эски бийликти кетирсе, жаңы бийлик келип, жаңыча жашоо башталып, жаңыча кадам ташталып, жаштардын мүдөөсү орундалып, жашообузда жакшы жакка өзгөрүү боло турган күн келген тура деп ойлоду. Кафенин ээси Эгемен сурангыча эле, “бүгүн иштебейбиз, эс ала бергиле, азыр кафени жапкан жатабыз” деди. “Ырас болбодубу” деп Эгемен ичинен сүйүнүп, дароо эле Ала-Тоо аянтын көздөй жөнөдү. Ала-Тоо аянтынын астына көп эл чогулуптур. Эки-жагын каранып Эгемен Бактияр байкесин издеп жатты. Мынча көп кишинин арасынан тапчудай эмес. Ал телефон чалып, аянтка келгенин, кайсы тарапта турганын билдирди. Бактияр баштаган бир топ бала Эгемен турган жакка келишти. Баарынын толкунданган

көздөрүнөн, сүйлөгөн жалындуу сөздөрүнөн ушул күн элдин турмушуна чоң бурулуш жасай турган күн экени, эртеңден баштап кыргыз элинин жашоосунда жаңы барак ачыла турганы билинип турду. Эгемен жан-жагына көз жүгүртүп көбүнчө жаштар чогулганын байкады.

Аянтка чогулган эл “Бакиев кетсин”, “Максим кетсин” деп кыйкырып жатышты. Элдин астына чыгып элге берген убадасын эмне үчүн аткарбай, элдин ырыскысына кол салып ичип-жегенине жооп берсин деген талапты коюп, ак-үйдүн астында чогулган эл президент чыгат деп күтүп турушту.

Бирок президент чыккан жок. Ал напсинин кулу болгон ач көз, элдин ырыскысына кол салган ууру, убадасын аткарбаган калпычы, бийликти колунан чыгаргысы келбеген мансапкор, пара бергендерге кызмат ордун берген паракор, ушунча элдин жек көрүүсүн туудурган жексур, өз баласын жана бир туугандарын гана бийлик башына коюп койгон митаам, өз жерин саткан чыккынчы, элдин убаал-сообунан коркпогон уятсыз болгону аз келгенсип, ушунча элдин үнүнөн, ушунча элдин сүрүнөн коркуп чыкпай өз жанын калкалаган коркок дагы экен да.

Аянтта турган элдин каны кайнап, муштумдары түйүлүп ызырынып күтүп турушту. Ошол маалда Бакиев чыгып, чогулган калың элден туура эмес иштеген күнөөсүн мойнуна алып кечирим сурап бийликти өткөрүп берем десе канчалык каарданып турса да биздин эл кечирмек. Себеби, биздин эл айкөл Манас атанын урпактарыбыз. Каныбызга сиңип калган айкөлдүк, кечиримдүүлүк, катып койгон жакшы тамагын баласына эмес келген коногуна берген меймандостук сапаттар бар. Биздин эл – көк мелжиген Ала-Тоосун мекендеп, эркиндикти сүйүп жашап келген эл. Илгертен эле биздин ата-бабалар “атанды өлтүргөнгө эңеңди алып бер” деген бир нуска сөз менен урпактан-урпакка, укумдан-тукумга кекчил болбой, айкөл болгонго үйрөтүп келген.

Президент элдин алдына чыкмак тургай, кайра өз элине өзү каршы чыгып ок жаадыра баштады. Атылган октун үнүнөн чогулган эл дүрбөй түштү.

“Кыргыздар, качпагыла, артка кайтпагыла” деп ортодон кыргыздын желегин көтөргөн бир жигит дүрбөй түшкөн элге кыйкырып кайрылып жатты. Анын үнү эл үчүн Манас атанын урааны сымал туюлду. “Тарс” деп ок жаңырды. Азыр эле элине кол булгалап, көзүнөн жаштыктын оту жанган жигит төшү канга боёлуп сулап түштү.

Мындай алааматты ким көргөн? Айлана өрт жыттанып, аянт канга боёлуп жатты. “Тарс” этип үрөйдү учурган ок дагы жаңырды. Дагы бир жаш өмүр кыйылды, дагы бир жаш жигит башына ок тийип, жыгылып түштү. Эгемен бир ай мурун көргөн түшүн эстеди, оозунан от бүрккөн ажыдаарды өлтүрө албай жүргөн кумурскадай көп элдин арасында жүрбөдү беле, көрсө ушул күндү алдын-ала көргөн экен да. Колунда куралы жок болсо да эл артка чегинип качкан жок. Кечөө эле жаздын жыты жыттанган аянттан октун жыты, кандын жыты, өрттүн жыты жыттанып жатты. Адамзаттын арасында ушундай таш боор, зулум, канкор адамдар кантип жер үстүндө басып жүрөт дегенсип асман да бүркөлүп, кара булут каптап турду. Улам бир азаматтын каны диркиреп агып жерге төгүлгөн сайын Жер-Эне онтоп жатты. Куралсыз өз элине кол көтөргөн падыша кай заманда бар эле?

Канды көргөн эл ого бетер каарданып, октон да, оттон да коркпой өлүмгө тике карап турушту. Баарынын тилеги бир эле, “Биз өлсөк өлөлү, артыбыздагы элге бир жакшы жашоо келсе экен деген тилек эле.”

Унчукпай чыдап келген карапайым калың элдин кыжырдануусу чегине жеткен экен.

Толкуган элдин арасында жүрүп Эгемен Бактияр байкесин таппай калды. Ушундай каттаал мүнөттөрдө биздин каныбыз бир, түпкү атабыз бир экени билинди. Бир-бирин тааныбаган жигиттер ким жарадар болсо ага чуркап набыт болгондорун көтөрүп алып чыгышып боз-үйдүн түндүгүнө сайылган ууктардай биригип бекем туруп, бир-бирине жардам берип жатышты. Өзүндөй болгон жаш балдардын кырчын өмүрү кыйылып жатканын көргөн Эгеменге азыр өлүмдүн коркунучу жок болуп калды. Бир жума мурун машина сүзүп кете жаздаганда өлүмдөн корккон Эгемен азыр ажалга тике карап турду. Ал Бактияр байкесин издеп эки жагын каранып жатты. Аңгыча “Эгемен, мен бияктамын!” деген кыйкырыкты укту. Караса Бактияр аркы тарапта турган экен. Ал колун көтөрүп булгалады да “Эгемен, сак бол, абайлачы!” деп кыйкырды. Кыйкырыкка удаа эле “Тарс” деп ок атылды да, Бактияр бети канга боёлуп жыгылды. “Бактияр байке” деп кыйкырган бойдон Эгемен жардамга чуркады. Үч-төрт кадам аттап чуркаганча дагы октун үнү угулду. Жүрөгүнө ок тийген Эгемен чалкасынан жыгылды. Ал көзүн чоң ачкан бойдон асманды бир карады. Асманды каптап турган кара булуттун арасынан ак боз ат минген ак калпак кийген атасы чыгып Эгеменге колун сунду. Атасын көргөн Эгемен акырын уурту болор-болбос ачылып күлүмсүрөгөндөй болду. Түнөргөн кара асманды, жабалактап курчап турган элди, бири кем бул дүйнөнү, айтылбай калган аруу махабатын, жетпей калган тилек-максатын, карегине чөгөргөн бойдон көзүн алсыз жумуп кете берди.

Аттиң арман! Эки жансыз дене эки жерде соолуп жатты. Кыргыздын желбиреген желегин кайтарганды эңсеген Бактияр менен адилет сот болгусу келген Эгемен бул жалган дүйнө менен түбөлүккө коштошту. Аттиң арман! Чырактай жанган жаш өмүр жалп деп өчтү, мөлтүр булактын таптаза суусундай агып аткан өмүр тып токтоду, жаздын татына гүлүндөй ачылып келаткан өмүр соолуп, жок болду. Чындык издеп чыркыраган жигиттердин жанын ачуу чыккан октун добушу алып кетти.

Аттиң арман! Он гүлүнүн бири ачыла элек Эгемен бул жалган дүйнө менен түбөлүк коштошуп, баатырлардай каза тапты.

Бул алааматка күбө болгон төбөдө күн ыйлап, томондо Жер-Эне сыздап жаткандай туюлду. Күндүн ыйын, Жер-Эненин онтогон үнүн, асман менен жердин ортосунда соккон жел угуп, шамал улуп ай-ааламга таратып жатты:

Алда чырагым ай! Сенин комуздун кылдарын тилге киргизген манжаларың, күжүрмөн эмгекчил колдорун түйүлгөн бойдон кетти го! Оттой балбылдап жанган курч көздөрүң арманың толтура кетпедиби, жарыгым ай! Жаш өмүрүң өчүп бараткан акыркы көз ирмемде кайсы ойду ойлодуң экен? Мекенге болгон сүйүүң, элиңе болгон сүйүүң, оорукчан апана болгон аёо сезимиң, Жибекке арнаганга үлгүрбөй калган алгачкы тунук махабатың жүрөгүңдүн түпкүрүндө кетпедиби, кулунум ай!

Сен... Эгемен асыл максаттарыңа, аруу тилектериңе жетпей калдың... Сен... кыялыңда өзүң эңсеген машинени минип, ага апанды сала албай калдың... Сен... чырагым, өзүң жаш кичине бала болсоң да, апан үчүн карааның аска-тоодой эмес беле. Эки карындашыңдын таянар тоосу, карманган жөлөгү эмес белең? Сен өзүң сүйгөн кыздын жок дегенде чачынан сылап, махабаттын отуна балкыган жоксуң... Эне сүтү оозунан кете элек наристе таза, бала бойдон кеттиң, каралдым ай! Сен... бирөөнүн асыл жары, баланын атасы болгон жоксуң... Ыңаалаган ымыркайыңдын үнүн угуп аталык ыйык сезимди, ошол кубанычты туйбай калдың!... Өзүң тилек кылып жүргөндөй, ак сакалчан кары болуп, төрдө отуруп небереңе комуз үйрөтүп, ата-бабадан келаткан уламыштарды айтып бере албай калдың... Күндүн кызарып батканын суктанып караганды жакшы көрчү элең, эми күндүн батканын эртеси кайра агарып сулуу таң атканын көрбөйсүң, арман... Аттң ай! Өмүрдүн эң күлгүн, эң сонун убагы 18 жашыңда, зымырык куштай учкан мезгилиңдин он сегизинчи жазыңда кырчын өмүрүң кыйылды го, чиркин!

Сенин өмүрүңө, сендей жигиттердин өмүрүңө балта чапкан ажыдаарды бүт ай-аалам каргап жатты...

Төбөсү бийик көк урсун

Түбү кара жер урсун!

Аркырап аккан суу урсун

Айдарым соккон жел урсун!

Агарып аткан таң урсун

Кызарып баткан күн урсун!

Айсыз караңгы түн урсун!

Ушунча азаматтарды төрөп, эрезеге жеткирген энелердин эмчек сүтү урсун!

Бул каргышты асманда эркин учкан куштар да, жер үстүндөгү жан-жаныбарлар да кайталап айтып жаткандай болду.

Жибек бул күнү сабактан эрте келди. Ашкана тарапта бейкапар жүргөн таажеси аны суроолуу карап калды.

- Бизди бүгүн эрте таратып ийди. Ала-Тоо аянтында эл чогулуп жатыптыр. – деди Жибек.

- Телевизорду сайчы анда – деп Салкын да жасап жаткан ашын таштап, телевизорго үнүлүп калды.

Окко учуп аткан балдарды көрүп, экөө тең эси ооп отуруп калышты. Аңгыча телевизордон айтылган шашылыш кан керек деген кабарды угуп Жибек ордунан туруп, жеңил курткасын колго алып шашыла чыга жөнөдү.

- Сен каякка, көчөөдө алаамат болуп атса, тынч үйдө отурбайсыңбы? – деп Салкын Жибекке буюра сүйлөдү.

- Мен кан тапшырганы барам. – деди Жибек.

- Отур үйгө, сенден башкасынын деле каны жетет. – деди Салкын. Жибек Салкынга тике карады.

- Тааже, сиздин уулуңуз Айбек үйдө компьютер ойноп отурат, ошон үчүн санаңыз тынч да, а тиякта Айбектей болгон балдар окко учуп, жарадар болуп жатат. Эгерде алардын арасында Айбек бар болсо, анда сиз эмне болот элеңиз?

Жибектин бетке айткан сөзүнө Салкын унчуга албай калды. Жибек токтолбостон шарт чыгып кетти. Ал жолдон Нурияга чалып, кан тапшырганы баратканын айтты. “Жамийла экөөң да кан бересиңби?” деген суроосуна Нурия дароо макул болуп, алар да барарын билдирди.

Үчөө кан тапшырган жерден жолугушту.

Кан тапшырып жүрүп, алар Жамийланын ооруканда эмчи болуп иштеген Гүлмира эжесине жолугушту. Ал кан алганы келиптир. Гүлмира аларга ооруканага жарадарлар толуп батпай кеткенин, ары чуркап, бери чуркап ак халатчан дарыгерлер жетишпей жатканын айтып шашылыш жөнөп калды. Дарыгерлик кесипти тандап алган кыздар колубуздан келген жардамыбызды берип, жок дегенде жарадарларды көтөрүшүп жаткырышканга деле керегибиз тиет болуш керек деп Гүлмира эжесинин артынан ээрчип оорукананы көздөй жөнөштү.

- Мейли, барсаңар жүргүлө. Мен башкы дарыгерге айтып уруксат сурап көрөйүн, эгер уруксат берсе, анда силер бизге жардам бергиле – деди Гүлмира.

Алар ооруканага келишти. Көзүң жамандыкты көрбөсүн, мындайды көрбөгөн жаш кыздар ыйлагысы келип жатса да, өздөрүн кармап, жарадарларды көтөрүп кийиргенге жардамдаша башташты. Палата турмак, оорукананын коридоруна чейин үстү-үстүнө жаракат алгандар онтоп, канга боёлуп келип жатышты. “Тез жардам” машинасы ташыганга үлгүрбөй, кээ бир жарадарларды менчик машиналар алып келип таштап кетип атты.

- Бул баланын денеси эчак эле муздап калган турбайбы. “Тез жардам” эмес беркиндөй машина менен апкелишкен го. Ок жүрөккө тийген тура. Жаны бар деп ойлошкон окшойт. Бул баланы өлүкканага жибериш керек – деген дарыгердин үнүн угуп Жибек жалт бурулду. Ал өлүп жаткан баланын бетин эмес, ок тийген жерине, жүрөк тушун карады. Күрөң түстөгү куртканын боору ачык, мала көгүш көйнөгү бүт канга боёлгон, жакжайып ачылып калган көкүрөгүнөн кыпкызыл кан дагы эле шорголоп таамп жатыптыр. Анын көкүрөгүндөгү көзгө тааныш тумарды көрүп Жибек коркуп кетти. Ооба, бул баягы Эгеменге өзү берген тумар да. Жибек баланын бетин карады. Эгемен эч нерседен бейкапар, тынч таттуу уйкуда уктап жаткан

сымал капкара коюу узун кирпичтери жумулуп жаткан экен. Бир нерсе айтканга үлгүрбөй калган эриндери болор-болбос ачылган бойдон кетиптир.

Жибек бир саамга ордунда катып калды. Ал кичинекей кезде карга жыгылганда Эгемендин колдон тартып тургузганын, токойго барганда күлүмсүрөп гүл сунганын, туулган күнүндө комуз чертип отураганын, атам жетпей калган тилегине мен жетип дарыгер болгум келет деп айткандарын бир көз ирмемде көз алдынан өткөрүп жиберди. Ал көргөн көзүнө ишенген жок. Тизелеп отура калды. Денеси эбак муздап калган Эгеменге эңкейип, чекесинен сылап кан болгон көкүрөгүнө башын коюп боздоп ыйлап жатты.

- Эгемен, көзүңдү ачы Эгемен. Сен өлбөчү, өлбөчү дейм. Мени угуп атасыңбы? Мен Жибекмин. Мен сени жакшы көрөм. Мени таштап кетпечи.

Көз жашын көлдөтүп жаткан Жибекти курбулары колдон тартып, өлүп жаткан Эгемендин денесин ак халатчандар ары көтөрүп алып кетишти.

Бул жарык дүйнө ушул тапта Жибек үчүн караңгы боло түштү. Ичи эңшерилип от болуп күйүп жатты.

Купуя кыз сыры кылып эч кимге айтпай жүргөн аппак махабатынан, бакыраң көз, айкөл мүнөз Эгеменинен айрылганына ишене албай өксүп ыйлаган бойдон кала берди.

“Уулундан айрылды” деген кабарды угузганда Айжамалдын кулактары чуулдап, көздөрү карангылап жер жарылып кеткендей боло түштү. Буга чейинки тагдырынын татаал күндөрүнө сабырдуулук, токтоолук менен туруштук берип келаткан Айжамал бул жолу уулунун артынан кошо өлүп алгысы келди. Мындан аркы жашоонун ага эми эч кереги жоктой туюлду. Эгемендин жаркылдаган элеси көз алдына элестеген сайын уулун аттырган желмогузду тирүүлөй өрттөп өлтүргүсү келип турду.

Набыт болгон уулунун сөөгүн кыргыздын кызыл желеги менен жаап алып көрүстөнгө көтөрүп кетип баратканда Айжамал эс-учун жоготуп жыгылды.

Бул жолку турмуштун соккусун көтөргөнгө эми анын дарманы жок, өзүн абдан алсыз сезип, таптакыр чөгө баштады. Башка түшкөндү көтөрбөскө айла барбы. Чырылдап ыйлаган апалаган эки кызын аяп эми мен өлсөм булар эмне болот деп Айжамал кайра чыйралды. Ичи өрттөнүп атса да сыртынан билгизбей эки кызына эптеп караан болуп турсам экен деп ойлончу болду.

Эгемендин кыркылыгын бергенден кийин уулун абдан сагынган Айжамал баласына баргысы келип туруп алды. Эки кызын эртең менен сабакка кетирип коюп, өзү көрүстөндү көздөй бет алды. Мынакей, ал жанатан бери уулунун эстелигинин жанында жаанга да карабай кийиминин суу болгонун да сезбестен өткөн күндөрүн баштан аяк элестеп кыймылсыз отурат.

Бул жашоодон эч жакшылык, эч жыргал көрбөй боз топуракты мекендеп таш эстелик болуп калган уулунун тагдырына жаны ачылган Айжамал эртеден бери өксүп ыйлап жатып, бугун чыгарып, баласы менен сүйлөшкөндөй болуп жеңилдей түштү. Жанатан бери майдалап жаап жаткан жамгыр да басылып, күн чайыттай ачыла түштү.

Айжамал бул жерде дагы канча отурат эле ким билет.

- Башынды көтөрчү айланайын – деген үндү угуп артын караса, Акмат ажыны ээрчитип эки кызы ыйлап турган экен.

- Сен минтип ыйлай берсең бул кыздарың эмне болот? Эгемен сенин эле уулун эмес, жалпы кыргыз элдин уулу болуп баатырларча курман болду. Сенин уулун менен бүтүн кыргыз журту сыймыктанат. Эртеби, кечпи, бул акырет жайга баарыбыз келебиз. Кайрат кылчы айланайын, эстүү жан элең го – деп Акмат ажы Айжамалдын жанына келип малдаш токунуп отурду. Айзада менен Нурзада экөө апасынын эки колтугунан кучактап алар да чөгөлөп отура калышты. Акмат ажы кыраатын келтирип Эгеменге, ал жерде жаткан жалпы арбактарга багыштап куран окуду. Анан ордунан турду да мындай деди:

- Бешим намазын окуп мечиттен үйгө баратсам кыздарың “үйгө келсек апам жок экен деп” ыйлап издеп келатышыптыр. Болду, болбоду ушул жакка эле келди го деп ойлодум эле. Жүргүлө эми, үйгө кайталык.

- Апа, карачы кийимиңиздин баары суу болуптур, кайра ооруп калсаңыз эмне болот? – деп эки кызы чебеленип апасын эки колтуктан көтөрүп тургузушту.

- Кайрат кыл, Айжамал, уучуң кур эмес, эки кызың сага эки канат болуп көкөлөп учурат. Кудай эми кыздарына өмүр берсин, бак берсин, өзүнө ден-соолук берсин деп тилейли.

Уулуна куран түшүргөн Акмат ажынын сөзүнө бел байлап кайраттана түшкөн Айжамал, баласынын тирүү элесин көрбөсө да сөөгү жаткан жерге барып отурганына Эгемен менен жолуккандай болуп келатты.

Арадан дагы бир ай өттү. Эртең Айзада мектепти бүтүрүп, жетилүү аттестатын колго алчу күн. Ал Эгемен 8-мартка белек кылган көйнөгүн алып чыгып эртеңки салтанатка даярдана баштады.

- Апа, биздин мугалимдер эртең сизди мектепке сөзсүз келсин дешти. Бардык балдар ата-энелери менен барышат экен. Салтанаттуу чогулуш болот деп айтышты, бизге аттестат тапшырылат экен.

Айжамал бир азга унчукпай ойлонуп калды. Кыргыздын салтын жакшы түшүнгөн Айжамал уулунун ашын бере электе эшикке чыгып элге аралашкысы келген жок. Бирок, кызын ойлоду. Балдар-кыздар ата-энеси менен барса, ансыз да байкесинен ажырап күндөн күнгө өңүнөн азып бараткан кызын аяп өзүн токтоо кармап мындай деди:

- Ооба, кызым байкең алып келген көйнөктөрүбүздү кийип алып барабыз. Ал бизге эки-үч ай мурун атайын ушул күнгө кийсин деп тилек кылып алып келбеди беле.

“Жок, кызым, мен кантип бармак элем” деген жоопту айтат го деп турган Айзада апасынын кайраттанып айткан сөзүнө сүйүнүп бетинен өөп жиберди.

Эртеси эртең менен Айзада көйнөгүн кийип алып күзгүнүн жанында солкулдап ыйлап атканын көргөн Айжамал көрмөксөн болуп унчукпай ары басып кетти. Өзү да бир сыйра ыйлап алып, уулунун берген белегин колуна алды.

“Өлөөрүн билгендей болуп, эртелеп биздин камыбызды көрүп койгонун карасаң” деп ойлоду. Көйнөгүн кийип, көзүнүн жашын аарчып, Айжамал кыздарынын жанына келди.

- Даяр болдуңарбы, кыздарым? - деди ал ыйлаганын билгизбегенге аракет кылып.

- Ой-ий апа, супсулуу болуп калат экенсиз, деп Нурзада сүйүнүп кетти.

- Апа, кеттикпи анда – деп Айзада кара күчкө жылмайып апасын колдон алды.

Үчөө жетелешкен бойдон мектепти көздөй жөнөштү.

Мектептин босогосун аттаганда Айжамал көргөн көзүнө ишене албай эси ооп туруп калды. Мектептин ичине киргендеги маңдайдагы дубалдын бетине Эгемендин сүрөтүн чоң кылып тарттырып илип коюшуптур. Сүрөттүн үстүндө “Азат уулу Эгемен атындагы орто мектепке кош келиңиздер!” деген жазуу бар экен. Эгемендин жадырап күлүп түшкөн бажырайган сүрөтү “Апа, келдиңби” деп саламдашкандай сезилди. Айжамалдын муун-жүүнү бошоп, бүткөн боюн калтырак басты. Айжамалды мектептин мугалимдери жаркын маанай менен тосуп алышып, мектептин чогулуш болчу чоң залына коштоп келишти. Чогулушту мектептин директору ачып, салтанаттуу сөз сүйлөп, мектепке бүгүндөн баштап Азат уулу Эгемендин аты коюлганын билдирди. Ушундай баатыр баланы тарбиялап өстүргөн Айжамалдай энелерге бүт кыргыз эли таазим кылаарын айтты. Айжамал толкунданып көзүнө жаш алып отурду.

Аны ар дайым “жок дегенде Эгемендин артында бир туяк калса эмне, Эгемендин уулу деп айтылып баламдын да аты өчпөйт эле деген” бир арман ой жүрөгүн эзип келаткан болчу. Азыр улам-улам “Азат уулу Эгемен” атындагы мектеп деп айтылган сайын, уулум өлгөн эмес экен деп Азаттын да, Эгемендин да аты чыгып атканга кубанып да, ыйлап да жатты.

Андан кийин бүтүрүүчү класстардын класс жетекчилери сүйлөштү.

Айзаданын эжеи Бегайым толкунданып сөз баштады: “Уяда жаткан жумурка учуп чыгып куш болот” дейт. Мынакей, биздин мектептин босогосун аттагандан бери бат эле убакыт билинбей өтүп, кечөөкү кичинекей баёо мүнөз балдарыбыз бүгүн жетилип уядан учуп чыгып, алтын мектеби менен коштошуп, турмуш сапарына аттанганы турушат. Сапарыңар байсалдуу болсун! Силерге ак жол каалайм!

Бул сөздөрдү айтып бүтүп Бегайым Айжамал отурган астынкы катарга бурулуп буларды кошумчалады:

- Айжамал эже! Сиздин уулуңуз Эгемендин аты биздин мектепке коюлганы баарыбыз үчүн чоң сыймык, чоң кубаныч. Биздин мектепти бүткөн окуучулар кай жерде болбосун намысын колдон чыгарбай жакшы адамдар болуп “Азат уулу Эгемен атындагы” мектепти бүткөм деп чоң сыймык менен айткандай болсун. Мен эми дагы сиз үчүн экинчи кубанычтуу кабарды айткым келип отурат. Биздин бүтүрүүчүбүз Азат кызы Айзада, биздин мектептин гана эмес, район боюнча бүтүрүүчүлөрдүн арасынан жалпы республикалык тигилөөдөн эң алдыңкы орунга чыгып, жогорку көрсөткүчтөгү упайга ээ болуп өзүнүн билим деңгээлин дагы бир жолу тастыктады. Бул көрсөткүч менен Айзаданы борбор шаарыбыздагы бюджеттик негизде окуткан окуу жайлары сөзсүз түрдө кабыл алат деген ишеничтебиз.

Залда отурган ата-энелер, мугалимдер бүтүрүүчүлөр дүркүрөтө алакан чаап жиберешти.

Шатыраган кол чабуулар токтогондон кийин, мектептин бүтүрүүчүлөрүнө жетилүү аттестат тапшырыла баштады. Татынакай кийинген улан-кыздар аты аталган сайын жогору көтөрүлүп чыгышып, колдоруна аттестатын алып бактылуу болуп орундарына кайра отуруп жатышты.

Жүздөрүнөн кубаныч, көздөрүнөн жаштыктын нуру чачырап турган балдар-кыздарды карап Айжамал да ичинен баарына бакыт тилеп отурду.

Салтанаттын акырында мектептин директору кайра сөз алып сүйлөдү:

- Айжамал эже! Сиз үчүн кубанычтуу болгон кош кабардан кийин, дагы бир үчүнчү кубанычты кулактандырып коёлу деп турабыз. Биздин мектептин 9 классынын окуучусу Азат кызы Нурзада чет тилдер боюнча өткөрүлгөн АКСЕЛС программасынын сынактарына катышып III турун да ийгиликтүү тапшырып, эми 10 классты чет өлкөдөн тактап айтканда Америкадагы Аризона штатынан окууга жолдомо келип отурат. Сиздин кызыңыздын ийгилиги биздин мектептин да ийгилиги, бардык мугалимдердин да сыймыгы. Биз сиздин балдар менен окко төшүн тоскон баатыр Эгемен менен, Айзада менен Нурзададай акылдуу, билимдүү кыздар менен сыймыктанабыз.

Сиздин урматыңызга азыр биздин мектептин жаш эгеменчилери ыр аткарып беришет. Зал ичи кайрадан дүркүрөгөн кол чабууларга толуп чыкты. Залдын сахнасына аскер формасын кийип, төшүнө “жаш эгеменчилер” деген төш белгини тагынган өспүрүм балдар чыгып мекенге кызмат кылам деп ырдап жатышты.

Айжамалдын жүрөгүнө кубаныч толуп, сүйүнгөндөн маңдайынан тер чыгып, кулагына Азаттын бир кезде айткан сөздөрү жаңырды:

- Биздин балдарыбыз кыргыздын желегин желбиреткен уул-кыздар болушат, көрөсүң го биз ошондо сыймыктанып кубанып турабыз.

Сахнада аскер формасын кийип ырдап жаткан жети бала, жетөө тең көзүнө өзүнүн Эгемени болуп көрүндү. Ыр ырдалып бүткөнчө Айжамал Эгеменди төрөт үйүндө биринчи колуна кармаганын, Эгемендин там-туң басып кадам шилтегенин, биринчи класска барганын, Азат өлгөндө “атамдан аласаңар болсо менден алгыла”

деп айтып атканын, жарма бышырып жатканда шаар ысыкпы деп телефондон сурап жатса, ооба, ысып атат деп капишет кирип келгенин, акыркы жолу келишинде “апа, майрамыңыз менен” деп белек бергенин элестетип канчалык өзүн карманса да болбой көз жаштары куюлуп, бет ылдый салаалап агып жатты. Салтанаттуу ыр аяктап, мектептин директору Айжамалды сахнага чакырды. Жанагы ырдаган жети баланын бирөө чуркап келип кучак толо гүл десте тапшырды. Чогулушка келген мугалимдер, ата-энелер бардыгы Айжамалды, анын кыздарынын ийгилигин чын дилинен куттуктап колун кысып, беттеринен өөп кетип жатышты.

Эки кызы эки жагынан келип апасын кучактап кубанып турушту. Жүздөрүндө кубаныч болгону менен көздөрүндө ушул күндү, биздин ийгилигибизди Эгемен байкебиз көрсө эмне деген өкүнүч турду. Айжамал Айзада менен Нурзаданы колтуктап, Акмат ажы айткандай, менин уча турган канаттарым бар тура деп каниет кылып жатты.

Мектепке бара жатканда Айжамал денеси салмактанып, өзүн оор сезип аран барды эле. Азыр болсо кадимкидей өзүн жеңил сезип, балдары менен сыймыктанып, көкөлөп учуп келаткандай болуп үйүнө кайтып келатты.

Үйгө келери менен эле дароо Айжамал кыздары менен акылдашып, боорсок бышырып эртең Эгеменге куран окутканга даярдык көрө баштады. Аңгыча телефон шыңгырады. Бердибектин кубанычтуу үнү угулду.

- Айжамал, кыздардын ийгилиги кут болсун! Биз Чолпон экөөбүз эртең Айзаданы куттуктап өзүбүз деле барган жатканбыз, азыр Келдибек байкемдер чалып, мектептеги жаңылыктарды айтышты. Менин Келдибек байкемдикинде бактырып жүргөн койлорумдун бирөөн алпарып соё бергиле Эгеменге багыштап деп айттым. Биз эртең эртең менен эрте чыгып барып калабыз. Биз менен кошо Эгемендин биякта экинчи апасы болуп калган Зуура эже да барат. Мектептеги мугалимдерден, кошуна-колондордон өзүң билип чакырып коёсун да. – деди Бердибек.

- Рахмат, Бердике! Мен да жаңы эле мектептен келип, кыздарым менен сүйлөшүп, боорсоктун камын көрө баштагам. Ырас болбодубу силер да келсеңер – деп Айжамал дасторкондун камын ойлонуп кирди.

Түнү бою түйшөлүп, уктай албай койгон Айжамал таң атпай туруп алып эле дасторконун жая баштады. Ал болгон тамактарын алып чыгып дасторконго коюп, Эгемен өзу келип жеп кетчүдөй сезип, дасторконун дүйүм даамга толтурду. Шаардан Бердибек, Чолпон, Зууралар келишти, мектептин сакалдуу мугалимдери, кошуналар чогулушту. Акмат ажы Эгеменге атап куран окуду. Келген эл Эгеменди эскерип отурушту.

- Келдибек менен Жыпар эмне көрүнбөйт? Бүгүн үйлөрүндө жок бекен? – деп кошуналардын бирөө Айжамалга суроо салды.

- Эртең менен бир сыйра келип кетишкен. Үч-төрт күн мурун кичүү келини уул төрөбөдү беле. Бүгүн небересин догдурдан чыгара турган күн экен, ошол жакка кетишкен – деди Айжамал.

Дасторконго бата кылынып, колго суу куюлуп жаткан кезде Келдибектин улуу небереси Кубат энтендеп чуркап келди.

- Акмат ата, сизди атамдар балага азан чакырып ат коюп берсин деп чакырып жатат. Айжамал апа, силерди да кошо келсин деди. Калича эне, сизди да чакырып атат, баланы бешикке салып берсин деп – деп бала төрдө отурган кошуна Калича апаны карады да эки жакты тегерете тиктеп – кошуналардын баары эле биякта турбайсыңарбы баарыңарды чакырып келдим деди.

- А бизчи, биз барбай эле коёлубу? – деп төрдө отурган мугалимдер баланы тамашалап калышты.

Агай-эжейлеринен уялып кетти окшойт, Кубат бети кызара түшүп акырын айтты:

- Сиздер деле барыңыздар.

- Үнү акырын чыгып калды, биз барбай эле коёлу дешип мугалимдер күлүп жиберишти.

Акмат ажы баштаган кошуналар Келдибектин үйүн көздөй бет алышты. Короодо жүргөн Келдибек кошуналарын бажактап тосуп алып конок үйүнө кийирди.

- Дасторконго карагыла, бир сыйра чай ичип алып анан, ата-бабадан келаткан жөрөлгөнү жасайлы – деди Жыпар.

- Неберенин атын ким койгон атасыңар? – деп Айжамал суроо берди.

- Мен балдарымды кантээр экен деп унчукпай турдум. Чоң атасы койсун деп айтышаар бекен, же өздөрү коёбуз деп чыгышабы азыркы жаштарга да андай-мындай деш кыйын болуп калбадыбы. Анан уулум кечөө айтты “-Ата, атын өзүңүз эле коюңуз” – деп. Аа, болуптур, мен келиним эркек төрөгөндө эле атын “Эгемен” койсомбу деп ичимен ойлодум эле. Биздин Эгеменибиздей акылдуу, эл жери үчүн күйүп жанган, эр жүрөк мекен үчүн кызмат кылган азамат баатыр бала болсун! – деп Келдибек жетине албай сүйлөп жатты. Эгемен деп өз баласынын атын укканда Айжамал толкунданып, жүрөгү дүкүлдөп кетти.

- Кана байбиче, неберемди бул үйгө көтөрүп келчи, бул жерде отурган элден бата алалы – деди Келдибек. Жыпар небересин көтөрүп кирди. Жаңы төрөлгөн кызыл эт ымыркай ыңалап ыйлай баштады.

- Айланайын, өмүрлүү бала болсун, ак жолтой болсун!

- Бактылуу болсун, намыскөй азамат болсун!

- Кыргыздын чыгаан жигиттеринен болсун!

- Ыймандуу болуп, ата-энесин, эли-журтун ардактасын!

Отурган эл наристени алкап, кыргыздын ырымын жасап, көрүндүк берип жатышты. Ымыркайдын ыйы басылбай күчөп катуулап ыйлай баштады.

Көптөн бери кичинекей наристенин ыйын уга элек Айжамалдын дене-бою көлкүлдөп эрип кетти.

“Мынакей, бир Эгемен көз жумса, мен Экинчи Эгемен төрөлдүм, мен бармын, мени уккула” дегенчелик кылып бала баркырап ыйлап жатты. Башкалар үчүн наристенин ыйы көнүмүш ый катары эле сезилип жатса, Айжамал бул ыйдан, наристенин үнүнөн көп нерсени туюп жатты: дарыянын суусу тартылат, бирок кайра оргуштап агат, чөптөр куурап жок болот, кайра жаз келгенде жапжашыл болуп чыга келет, бир өмүр токтосо, экинчи өмүр жаралат, адамзаттын жашоосу улана берет, жашоо учугун улап наристелер төрөлө берет.

Айжамал ордуна туруп, Жыпар эжесине көрүндүк берип, кичинекей Эгеменди колуна алды, акырын көкүрөгүнө кысты. Наристе тып басылды, эл да тып-тынч болуп отуруп калды. Айжамал наристенин мойнунан шуу эттирип жыттады, ымыркайдын жытынан артык бул дүйнөдө жыт болбосо керек. Айжамал наристенин жытына, өзүнүн көкүрөгүндөгү удургул жаткан сезимдерине эс-мас боло түштү.

- Баатырдын апасы бата берсин эми – деп кошуна-колоңдор жаалап жиберешти. Айжамал кичинекей Эгеменге эл оозунда айтылып келаткан батаны чын жүрөгү менен айтты:

- Кудайым узун өмүр жаш берсин

Ырыскы, таалай бак берсин!

Ырыскыдан маңдайлуу болсун!

Кызыл тилден таңдайлуу болсун!

Манас атадай улуу болсун!

Каныкей ападай сулуу болсун!

Алмамбет атадай билектүү болсун!

Арууке ападай тилектүү болсун!

Оомийин – деп Айжамал колун көтөргөндө, баары жапырт алкан жайып, кичинекей Эгеменге бата беришти. Акмат ажы азан чакырып баланын оң кулагына, үч жолу кайталап айтып жатты:

- Сенин ата-энең азан чакырып койгон аты Эгемен.

- Сенин ата-энең азан чакырып койгон аты Эгемен.

- Сенин ата-энең азан чакырып койгон аты Эгемен.

Айжамал үйүнө көңүлү көтөрүңкү болуп келди. Акыркы эки күндөгү жакшы кабарлар анын муң басып калган жүрөгүн жылытып, кайгыга капталган сезимдеринен аз да болсо арыла түшкөндөй болду.

Түн кирип эл уйкуга кирген кезде, Айжамал да жатмакчы болду. Ал илинип турган комузду кармагылап, акырын кылдарын дирилдетип кыймылга келтирди да, анан кайра ордуна илип койду. Андан кийин комуздун жанында илинип турган Эгемендин тумарын алды да, көзүнө жаш тегеренип аны жыттады. Бул тумарды Эгемен өлгөндөн бери жатаарда бир жыттап туруп жатканды Айжамал адатка айландырып алды. Тумарда баласынын араба сүйрөп жүрүп, баткак чылап жүрүп, кафеде тамак ташып жүрүп тердеген теринин жыты сакталып калган эле. Айжамал тумарды алаканына салып көпкө ойлуу тиктеп турду. Күндө тумарды ордуна илип коюп жатчу эле, бүгүн эмнегедир анткен жок. Алаканына салып тумарды бооруна бек кысып жаткан бойдон уктап кетти.

Түшүндө Айжамал мүрзөлөрдү аралап жүрүптүр. Эгемендин эстелигинин жанында башын тизесине коюп алып өпкө-өпкөсүнө батпай ыйлап жаткан экен.

Бейиттер дүйнөсү жымжырт да, сүрдүү да, мундуу да болуп туруптур.

Ангыча асмандан куштардын үнү угулат. Айжамал селт деп чочуп кетип асманды карайт. Асманда бир да булут жок көпкөк, бир башкача тунук болуп турган экен. Так эле үстүнөн үч бурчтук болуп тизилип учуп өтүп бараткан турналарды көрүп Айжамал ордунан ыргып туруп таң калып карап калат.

Айжамалдын төбөсүнөн айланып учуп аткан турналардын бирөө үн катат:

- Апа, бул менмин. Таанып атасыңбы? Үстүндө жакындап тегеренип учуп аткан турналардын бирөөсүнөн Эгемендин элесин көргөн Айжамал сүйүнүп кетет:

- Ооба, тааныдым сени. Силер эмне үч бурч болуп алгансыңар?

- Апа, бизди жакшылап карап алсаң. Биз баарыбыз шейит кеткен балдарбыз. Элибиздин биримдигин, ынтымагын, тынчтыгын тилеп биз ажырабай үч бурч болуп асманда учуп жүрөбүз. Көк мелжиген Ала-Тообуздун чокуларын ата-бабабыз аздектеп кийип келген ак калпагыбыздын келбетин элестетип үч бурч болуп алганбыз. Комузубуздун да кылы үчөө да, апа.

- Туура айтасың уулум! Мен сени сагындым балам. Жаныма келчи, жок дегенде бир кучактап алайын, кулунум! – деп Айжамал шолоктоп ыйлап кирет.

- Апаке, ыйлабачы! Биз өлгөн жокпуз. Биз эркиндикти сүйгөн айкөл элдин жүрөгүндө түбөлүккө жашай беребиз. Санаага батып, чөкпөчү, башыңды өйдө көтөр, апа! Сен жарык дүйнөгө баатыр уулду жараткан ыйык ЭНЕСиң! Баатырдын энеси кайраттуу болуш керек да. Эми ыйлабайсыңбы, АПА? Эгемендин элеси апасына суроолуу карап турду. Айжамал шашып кетти:

- Макул балам, кайраттуу болуп ыйлабаганга аракет кылам – деп Айжамал убада берген жаш баладай болуп сүйлөдү.

- Мен ушинтип айтарыңды билгем, Апаке! Апа, муну жаңы төрөлгөн Эгемендин бешигине байлап койчу, колунду ачып тосуп алчы. Эми баары жакшы болот, апа! – деп Эгемендин элеси асмандан бир нерсени ыргытты да күлүмсүрөп апасына жылмайган бойдон алыстай баштады. Айжамал учуп келаткан нерсени тосуп алып караса, ал Эгемендин жети жашынан баштап тагынып жүргөн Жибек берген тумар экен. Тумарды колуна бек кысып Айжамал асманды карады. Үч бурч болуп тизилген турналар асманга бийик көтөрүлүп бир-бирине ыкташып учуп баратышты.

- Эгемен, балам алыстабачы, кетпей коё турчу – деп турналар учкан жакка карбаластап чуркап баратып Айжамал жыгылып кетти. Азыр эле сүйлөшүп аткан баласы алыстап учуп кеткенине өкүттө калган Айжамал:

- Эгемен, Эгемен деп кыйкырып баласын чакырып ыйлап жатып, өз үнүнөн өзү чочуп ойгонуп кетти. Көзүнөн салаалап аккан жашка жаздыгы суу болуп, солкулдап ыйлап атып үнү да кардыга түшкөн экен. Тумарды кармап жаткан оң колунун алаканы ысып тердеп чыгыптыр. Айжамал ордунан козголуп терезени карады. Таң ата элек экен. Терезеден түшкөн айдын жарыгында ал уктап жаткан кыздарына көз жүгүрттү. Экөө тең мемиреп тынч, бейпил уйкуда жаткан экен. Кыздарын кымтылап жаап коюп, Айжамал ордуна келип жатты.

Ал Эгемендин элесин түшүндө эмес эле, өңүндө көргөндөй сизди.

- Башынды өйдө көтөр, Апа!

- Сен баатырдын энесиң!

- Эми баары жакшы болот.

- Муну жаңы төрөлгөн Эгемендин бешигине байлап койчу! деген уулунун сөздөрү кулагына кайра-кайра жаңырып, тумарды алаканына бек кармаган бойдон эртеңки күндөн жакшылыктын жышаанын сезип, Айжамал таңдын атышын чыдамсыздык менен күтүп жатты...

25.03.2011ж.

Ашымова Дамира Асанбековна Балыкчы шаары